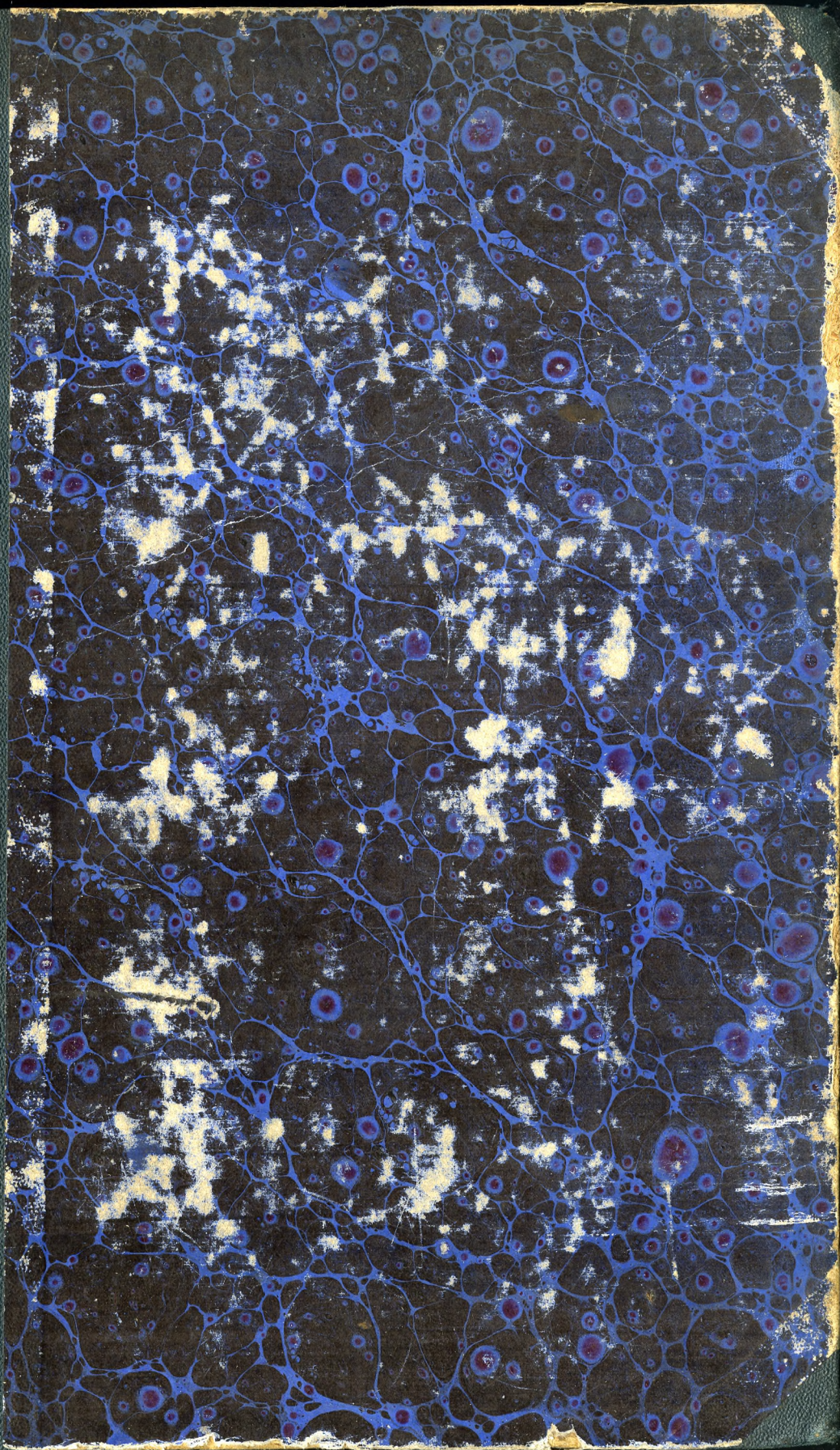

Politikai
röpiratok.

64.

64
185

A VÁMÜGY
ÉS
MAGYARORSZÁG KÖZGAZDASÁGÁNAK
UJJÁSZERVEZÉSE.

IRTA

MUDRONY SOMA,

AZ ORSZ. M. IPAREGYESÜLET IGAZGATÓJA.

KIADJA

AZ ORSZÁGOS MAGYAR IPAREGYESÜLET.

8.

1874.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSULAT.

(Hold-utca 4. sz.)

LITTA 00764969

DE BALLAGI GÉZA.

ELŐSZÓ.

A jelen tanulmány az Orsz. Magy. Iparegyesület szakosztályainak tárgyalásából vette kiindulását.

A szakosztályoktól azon megbízást vettem, hogy megállapodásaik indoklására részletes jelentést dolgozzam ki, mely azután az összes szakosztályok egyetemes birálata alá lesz terjesztendő.

De miután a tárgy nagyon terjedelmes, és miután előrelátható, hogy ez ügy a közelebbi jövőben a közvélemény általános érdekeltségét fogja igénybe venni: jobbnak láttam az anyagot nem száraz jelentés alakjában, hanem oly alakban dolgozni fel, mely a kevésbbé szakértőkre nézve is könnyebben átérthető és felfogható.

Azon körülményt, hogy e mű hosszabb tanácskozások nyomán és további tanácskozások előkészítésére készült, egyrészt előnyül, másrészt mentségül hozom fel. Előny ez annyiban, amennyiben ama tárgyalásokban e mű irányeszméi már némileg megállották az ellenérvelés tűzpróbáját. Ha e mű mindazáltal mégis csak gyenge kísérlet, melynek számos hiányait el nem titkolhatom, szolgáljon mentségül az, hogy az aránylag nagyon rövidre szabott idő nem engedte egyes részletek szabatosabb kidolgozását, sőt a nehezebben megszerezhető adatok összegyűjtését sem tette lehetővé, minélfogva azon anyagra kellett szorítkoznom, mely ugyszólván kezem ügyébe esett.

Budapest, 1874. martius 18-án.

Mudrony Soma.

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
I. Bevezető rész	1
II. Döntő hordereje van-e a vámterületnek az államalakulásra?	6
III. A vámkérdés első sorban pénzügyi kérdés	11
IV. A vámközösség pénzügyi következményei	12
V. Pénzügyi következmények (folytatva). Javithatlan adórendszer	18
VI. Pénzügyi következmények (folytatva). Adóforrásaink pusztulása	23
VII. A vámközösség nemzetgazdasági következményei	29
VIII. Nemzetgazdasági következmények (folytatva). A pénz folytonos kiözönlése	31
IX. Nemzetgazdasági következmények (folytatva). Nemzetgazdaságunk bajain csak külön területen folytatott czélszerű vámpolitika segíthet	39
X. Nemzetgazdasági következmények (folytatva). Áruforgalom, vasutügy, ipar, földművelés.	45
XI. Lehet-e a helyzetet fukar pénzügyi politika által javítani?	50
XII. A vámterület elkülönítése és a követendő vámpolitika elvei	57
XIII. Javasolt vámjaink pénzügyi eredményei	63
XIV. A javasolt vámrendszer nemzetgazdasági hatása. Kereskedés	67
XV. Nemzetgazdasági hatás (folytatva). Mezőgazdaság	73
XVI. Nemzetgazdasági hatás (folytatva). Ipar	79
XVII. Nemzetgazdasági hatás (folytatva). Fontosabb iparágak	90
XVIII. Nemzetgazdasági hatás (folytatva). Fogyasztási viszonyok, általános vagyonosodás	98
XIX. Átmeneti intézkedések. Ausztria netaláni ellenzése. Zárzó	103

A VÁMÜGY ÉS MAGYARORSZÁG KÖZGAZDASÁGÁNAK UJJÁSZERVEZÉSE.

I. FEJEZET.

B e v e z e t ő r é s z.

Mindazon közgazdasági kérdések között, melyek a magyar alkotmány helyreállítása óta a törvényhozás vagy a közvélemény tényezői általi megvitatásnak tárgyát képezték, nincs egyetlen egy sem, mely hazánk anyagi jóléte szempontjából oly nagy horderővel bírna, mint azon kérdés, melyről a jelen tanulmány szól.

A kérdés az: „vajjon az Ausztriával fennálló vám- és kereskedelmi szövetség Magyarországra nézve nem káros-e s nincsenek-e annak oly pontjai, melyeket az ország érdekében megváltoztatni szükséges volna?”

E szövetség, mely az 1867. XVI. törvénycikkbe van foglalva, köztudomás szerint Magyarország külkereskedelmi forgalmára, a kereskedelmi képviselőre, a pénz- és hitelügyre, az adóügyre, nevezetesen az indirect adókra nézve stb., egy szóval Magyarország összes közgazdasági politikájára nézve oly irányelveket szab, melyekhez törvényhozásunknak és közigazgatásunknak alkalmazkodni kell, melyek eszerint ugy- szólván sarkpontjait képezik összes közgazdaságunknak.

Már ezekből is eléggé sejthető e szövetség kérdésének fontossága. Nem habozunk kimondani, hogy legbensőbb meggyőződésünk szerint annak czélszerű megoldásától függ hazánk pénzügyének rendezése, a mezőgazdasági és ipari termelés nagyobb mérvű lendülete, kereskedelmünk szervezkedése és megerősödése, egy szóval hazánk közgazdasági felvirulása.

Ily óriás horderővel bírván ez ügy, nagyon sajnálatos, hogy több szaktestület, mely e kérdésre nézve véle-

ményt nyilvánítani hivatva volt, annak lényegét figyelembe sem vette, annak mélyébe bele sem bocsátkozott, a döntő tényeket és közgazdasági jelenségeket meg sem vizsgálta; hanem röviden és kereken, úgyszólván rögtönözve ítéletet mondott, nem annyira a kérdés felett, mert eziránt csak a felhozott érvek súlya jöhet tekintetbe, hanem saját alapossága felett.

Nem akarjuk állítani, hogy az alább előadandó indokolások kifogástalanok lennének, de egy és pedig a legsúlyosabb kifogástól teljesen mentnek érezzük magunkat, azon kifogástól, miszerint ez ügy felett ítéletet mondani akartunk volna anélkül, hogy azt közelebbről megvizsgálni, s annak minden fontosabb mozzanatait figyelemre méltatni igyekeztünk volna.

A vámszövetség ügye s általában a vámügy rendezésének kérdése nem új Magyarországon sem. Az utolsó 25 év óta ugyan az eszmecsere és szellemi mozgalom teréről majdnem teljesen le volt szorítva; és pedig az absolut uralom korában az által, hogy e kérdés Magyarországra nézve nem is létezhetett, amennyiben Magyarország nem is tekintetett önálló államnak; Magyarország önállóságának visszaszerzése óta pedig azáltal, hogy fontosabbnak látszó politikai kérdések és államszervezési munkálatok vették igénybe a törvényhozás és közvélemény figyelmét. De az 1848 előtti időben a vámkérdés egyik legfontosabb tárgyát képezte mind az országgyűlés többbizbeni tanácskozásainak, mind általában azon tényezők eszmecserejének, mely tényezők társadalmi és egyleti uton kívántak az eszmék tisztázására és terjesztésére hatni.

Ama jelenleg már majdnem elfelejtett eszmei és törvényhozási küzdelmeknek irányát csak vázlatosan ismertetni is felesleges volna. Csak azért érintettük azt meg, mivel szükségesnek látszik, még mielőtt a kérdés érdekéhez hozzá szólnánk, egy fontos tényt kiemelni; s ez abban áll, hogy az 1848-iki törvényhozás, még inkább azonban az 1867-iki kiegyezési törvények és ezek közt főleg az Ausztriával kötött szövetségi szerződés (1867. XVI. t. cz.) tökéletesen megváltoztatták a punctum salierst, mely körül az eszmecsere

és a küzdelemnek forogni kell; annyira megváltoztatta, hogy midőn ma a vámkérdésről szó van, ez egészen más valami, mint ami 1848 előtt volt; hogy továbbá azon eszközök, melyek jelenleg a magyar törvényhozásnak rendelkezésére állanak, szintén egészen mások, mint 1848 előtt voltak; hogy végül azon gyakorlati czélok is, mely felé hazánk jelenleg ez ügyben törekedhetik és törekednie kell, egészen mások, mint az 1848 előtti nemzeti törekvések voltak. Concretebben szólva: 1848 előtt az egész osztrák-magyar monarchia vámügyét nem a két állam törvényhozása, hanem tisztán a központi kormány Magyarország tudta és beleegyezése nélkül intézte, sőt a magyar országgyűlés panaszai, felterjesztései, javaslatai folytonosan mellőztettek, s egyáltalában nem érvényesülhettek; nem azért ugyan, mintha Magyarország ez ügyben való intézkedési jogáról valaha lemondott volna, hanem azért, mivel a viszonyok fejlődése úgy hozta magával, hogy ez ügy intézése tényleg a központi vezetés kezébe jutott... Ez állapotot teljesen megváltoztatták, az 1848-iki törvények, melyek minden állami ügyre a miniszteri felelősség elvét kimondták, s még határozottabban az 1867-iki XVI. törvényczikk, amelyben ezáltal a vámügy intézése a magyar törvényhozási tényezők hatáskörébe tényleg is bevonatott, s Magyarország és Ausztria közt, mindkét fél törvényhozásának közreműködésével, oly szerződés kötött, mely magát a XXII. cikk értelmében csak tíz évről tíz évre fennállónak mondja, s melyben mindkét félnek a kellő formalítások megtartásával a felmondási jog is teljesen biztosítva van. — Ez kétségtelenül igen nagy különbség, valamint kétségtelen az is, hogy a vámügyben való önrendelkezési jogunknak az 1867-iki törvényhozás általi ily eclatans elismertetése igen nagy vívmánynak ismerendő el, az 1848 előtti állapothoz képest, midőn a magyar törvényhozás, mint ilyen, semmiféle közvetlen befolyást a vámügyekre nem gyakorolhatott.

Egy másik nagyfontosságú különbség e kérdésnek 1848 előtti és mostani állása közt akban rejlik, hogy 1848 előtt Magyarország Ausztriától ugyan külön vámterületet képezett; de ezen elkülönítés, — noha politikai és nemzetiségi tekintetben talán előnyös lehetett — közgazdasági szempontból felette hátrányos volt Magyarországra nézve, leg-

alább az akkori formában. Mert ezen területi elkülönítés a központi kormány által arra használtathatott és használtatott fel, hogy Magyarország közgazdasága Ausztria javára kizsákmányoltassék. Ugyanis az egész birodalom, tehát Magyarország is a külállamoktól a legmerevebb védvámok, sőt vámtilalmak által volt elszigetelve; ezáltal egyfelől Magyarország kiviteli czikkei elől a külföldi piacok részint kiviteli vámok, részint a külállamoktól visszatorlásként alkalmazott beviteli tilalmak és vámok által el voltak zárva, vagyis: e czikkek megvételére nézve Ausztria számára monopolium volt biztosítva. Másfelől meg Magyarországból ki voltak zárva a külföldi árúk, s így kénytelen volt Magyarország Ausztria iparczikkeit monopolistikus áron megvenni. De nemcsak a külföldi forgalom volt ily erőszakosan eltorzítva, hanem a Magyarország és Ausztria közötti forgalom is, amennyiben a vámtételek úgy voltak megszabva, hogy mind kivitelünknel, mind behozatalunknál csak Magyarország közgazdasága vallott kárt.

Hogy ily vámrendszerhez képest, mely Magyarország iparát erőszakosan elnyomta, Ausztriát erőszakosan fejlesztette, s mely Magyarországot arra kényszerítette, hogy termelvényeinek feleslegét „kényszeráron“ Ausztriának adja, ellenben Ausztria iparczikkeit „monopolistikus“ áron vásárolja, hogy ily rendszerhez képest az ausztriai területbe való bevonatás kívánatosnak tűnhetett fel sokak előtt, nagyon természetes. 1850-ben meg is történt e beolvasztás. Az Ausztria és Magyarország közötti vámsorompók lerontattak; s körülbelől ez időtől fogva Ausztria, mely azelőtt a vámügyben a legnagyobb gazdaságellenességek classikus hazája volt, sok tekintetben határozott előmenetelt tett a vámügy észszerűbb rendezése felé. Ennek kedvező hatása nem maradhatott el, és ennél fogva nem tagadható, hogy a közös vámterület alkotása s az azon folytatott helyesebb vámpolitika szintén előnyösnek volt tekinthető az 1848 előtti állapotokhoz képest; elannyira, hogy ha valaki az 1848 előtti állapotokat Magyarországra nézve vissza akarná állítani (ami különben mai nap lehetetlen is volna) azt a legnagyobb mértékben tévesztett lépésnek kellene tartanunk.

Egy harmadik igen lényeges különbség az 1848 előtti

és jelenlegi viszonyok között az, hogy régebben a közlekedési eszközök europaszerte s nevezetesen Ausztriában és még inkább Magyarországon felette fejletlenek voltak; ennél fogva minden ország, főleg a nehezebben szállítható tárgyakra nézve, jobban rá volt utalva az általa szükségelt áruk beszerzése és általa termelt áruk eladása tekintetében a lehető legközelebbi eladóra illetőleg vevőre, tehát Ausztria Magyarországra és Magyarország Ausztriára... Mai nap ellenben, midőn mind a tengeri, de még inkább a vasuti közlekedés igen nagy fejlődést nyert, a bevásárlási, illetőleg eladási piacok közelsége többé nem bír oly nagy jelentőséggel.

Végül igen nagy különbség van a közgazdasági tudományos felfogás és a gyakorlati közgazdasági törekvések közt 1848 előtt és most. Míg ugyanis 1848 előtt a tudományban az állami gyámkodás és a laissez faire, a védvám és szabad kereskedés hívei halálos elvi küzdelemben álltak egymással szemközt, s a két küzdő fél egyike sem akart kevesebbel megelégedni, mint azzal, hogy ellenfelének érveit végleg megsemmisítse, s hogy a maga tanát mint egyedül üdvéztető dogmát proclamálhassa, ma már a tudomány realis alapra helyezkedvén, s a közgazdaságtanban is az inductiv kutatási módot ismervén helyesnek, ennek alkalmazása útján belátta, hogy a két tan egymással merev ellentétbe helyezve fen nem tartható, hogy a küzdelem tárgyát képező kérdések elvi viták útján el nem dönthetők, hogy azok nem is tartoznak az elméleti közgazdaságtan, hanem a közgazdasági politika körébe, s ennél fogva minden adott egyes esetben tüzetes megvizsgálás alapján lehet csak eldönteni, előnyös-e és mily mértékben előnyös az állami támogatást vagy vámvédelmet alkalmazásba venni.

Több lényeges különbség is van a vámkérdésnek 1848 előtti és mostani állása közt, de már az elmondottak is eléggé kitüntetik, hogy 1848 óta e kérdés új alakot öltött és egészen új tartalmat nyert. Az 1848 előtti kiindulási pontok, célok és eszközök mai nap többé nem lehetnek irányadók, épúgy nem lehetnek irányadók az akkoriban hangoztatott jelszavak és érvek. A kérdést mai nap csak az új viszonyok által nyújtott új álláspontokról lehet megbirálni, a törekvés célkat és az arra vezető eszközöket is csak a jelenlegi viszonyokból kell meríteni, végre a régebben hangoztatott

jelszavak és érvek csak annyiban birhatnak mai nap jelentőséggel, amennyiben a dolgok mai állása azokat még elfogadhatóvá teszi.

Ennélfogva ez ügy multjával egyáltalában nem szükséges többé törödnünk, hanem a kérdést bátran és tisztán úgy ítélhetjük meg amint jelenleg áll, törekvésü célul azt tűzhetjük ki, amit jövőre nézve előnyösnek tartunk, e célok elérésére azon eszközöket használhatjuk, melyet az 1867-iki XVI. t. cz. kezünkbe adott.

Ez a mi álláspontunk, s úgy hiszszük, hogy ezt az elmondottak után mindenki helyesnek fogja tartani.

II. FEJEZET.

Döntő hordereje van-e a vámterületnek az államalakulásra?

Az Ausztriával 1867. évben kötött vám- és kereskedelmi szövetség legsarkalatosabb határozményája a szövetségi szerződés I. cikkének első kikezdésében foglaltatik, mely így hangzik:

„Mindkét fél államterülete e szövetség idejére és annak értelmében egy vám- és kereskedelmi területet képez, melyet egy közös vámhatár vesz körül.“

Minden további határozmány szoros összefüggésben áll ezen határozmánynyal. Midőn tehát a szövetség előnyös vagy káros hatásáról s a teendő módosításokról szólunk, mindenek előtt azon alapkérdést kell megfejtenünk, vajjon a vámterület egysége Magyarországra nézve előnyös-e vagy nem?

Ezen kérdés két egyaránt fontos szempontból ítélhető meg: és pedig először az állam önállóságának szempontjából vagyis politikai szempontjából, másodsor az állam anyagi előmenetelének szempontjából vagyis közgazdasági szempontból.— Mindkét szempont, mint mondtuk, egyaránt fontos, de mi az elsöre nézve nem érezzük magunkat hivatva ítéletet mondani s ezért csak a másodikra szoritkozunk. Mindazáltal mielőtt erre térnénk, a politikai szempontra nézve is egy megjegyzést kell tennünk, mely többnemű félreértés elhárítása szempontjából talán nem lesz felesleges.

Köztudomásu, hogy több állam a politikai egyesítés előkészítésére igen alkalmas eszköznek tartotta a vámügyi egyesítést. Így nevezetesen a német egységet a német vámegylet volt hivatva előkészíteni; valóban 1840 óta, midőn a vámegylet mintegy 15 évi előkészület után létrejöttek volt tekinthető, a politikai egyesítés igen sikeresen és aránylag gyorsan haladt, s körülbelül egy negyed évszázad alatt annyira jutott, hogy azt az elégtelenebb rész már befejezettek tarthatta. Németország példáját Ausztria is vonzónak és követésre méltónak találta. A jelen század első negyedének végeig Ausztria maga 7 vámterületre volt osztva, s Magyarország is külön területet képezett; de a mióta a német vámterület alakulni kezdett, Ausztria is nemcsak az érintett 7 területnek egyesítését, hanem Magyarországnak a közös területbe való bevonását is célba vette, s azt oly célnak tekintette, melynek elérésével a politikai egyesítést is könnyebben vélte keresztülvihetőnek, ami a nem-magyar részekre vonatkozólag, a még most is mutatkozó centrifugál törekvések daczára, sikerült is.

Ezek és hasonló jelenségek itt-ott azon vélelemre adtak okot, hogy a vámterület kérdése az állami önállóság kérdésével oly szoros kapcsolatban áll, hogy egyfelől a vámterület egysége magában véve is döntő befolyást gyakorolna az állami önállóságra s azt veszélyeztetné, és hogy másfelől a külön vámterület már magában véve is veszélyeztetné a politikai összetartozandóságot, s a külön területek teljes különválására vezetne.

Nem akarjuk tagadni, hogy az egységes vagy külön vámterületnek nemcsak rendkívül nagy közgazdasági, hanem nagy politikai jelentősége is van, mindazonáltal az érintett véleményt ily merev alakban nem fogadhatjuk el, mivel az államalakulásnak nemcsak közgazdasági, hanem más tényezői is vannak. — Az elméleti érvelések helyett egyszerűen tényekre hivatkozhatunk e tekintetben. Vannak államok és államrészek, melyek politikailag szorosan összetartoznak, s mégis külön vámterületet képeztek és képeznek, míg másfelől arra sem hiányoznak példák, hogy politikailag egészen önálló államok egy vámterületet tartanak vagy tartottak.

Az elsöre nézve legnevezetesebb példa Svédország és Norvégia, melyek politikai tekintetben összetartoznak és

egymással a legjobb egyetértésben élnek s mégis a két ország mindegyike külön vámterülettel, külön vámtörvényhozással, sőt egészen más elveken alapuló vámrendszerrel bír. Mig Svédország 1865. márczius 24-ke óta állandó tariffával bír, Norvégia az 1845. szeptember 20-ki törvény által rendszeresített vámot mint a budget kiegészítő részét csak 3 évről három évre szabja meg, s mindannyiszor változtatásokat léptet életbe; ily változtatások tettek ujabban 1863., 66., 69. april 1-én, továbbá 1871. julius 1-jén és 1872. julius 1-jén.

Svéd- és Norvégországnál még szorosabb kapcsolatban áll Finnland Oroszországgal, melynek kiegészítő részét képezi, mindazáltal külön vámterületekkel bír, határain külön vámot szed, mely jövedelmének egyik legjelentékenyebb forrását képezi. Különben az orosz birodalom részei közül Kamcsatka is külön, és pedig szabad területet képez.

A török fensőbbiség alatt levő souzerain államok, mind külön vámterülettel bírnak, s egészen önállólag kezelik vámügyeiket.

A német vámegylet korában több német terület a vámegyletből kizárkózott, s midőn Németország egyesülése ténynyé lett, eme külzetek politikailag ép úgy beolvadtak a nagy birodalomba, mint a már előbb vámterületileg egyesült részek; azonban külön vámterületüket azóta is megtartották.

Hogy a vámterület egysége nem mulhatlan követelménye a politikai egységnek, arra az elősoroltakon kívül frappáns példát képeznek mindenütt a gyarmatok, melyek az anyaországnak nemcsak coordinált, hanem valóban subordinált részei, holott területük a dolog természete szerint nem is lehet egységes.

Mіндеzen idegen államoknál észlelt példák arról tanuskodnak, hogy Magyarország Ausztriával nem csak unióban, és pedig akár personal-, akár reál-unióban állhatna, hanem abba politikai tekintetben egészen be is lehetne kebelezve, sőt annak gyarmat módjára alá is lehetne rendelve, anélkül, hogy ebből szükségszerűleg az következne, miszerint a két állam vámterülete egységes legyen..... De nem is szükséges idegen államok példájára hivatkozni; tényleges bizonyítékot szolgáltat erre maga az osztrák-magyar monarchia multja, sőt jelene is.

Már érintve volt, hogy Magyarország egész 1848 utánig

(precisebben 1852. évi február 1-ig) külön vámterülettel bírt, anélkül, hogy azért a vámügy miatt a monarchia két fele közt a politikai összetartozandóság megtárgalt volna; sőt a negyvenes évek elejéig Magyarország óhajtása ez ügyben oda irányult, hogy a közös vámterületbe bevonassék, ez pedig történt akkor, mikor Magyarország politikai önállóságának minden megrövidítése ellen a leghatározottabb küzdelmet fejtette ki. — De jelenben is van a kettős monarchiának egy külön vámterülete t. i. Dalmátia, mely nem bír ugyan nagy jelentőséggel, de szintén illusztrációjául szolgálhat annak, hogy a politikai egység vagy szövetség nem követeli szükségképen a vámterületi egységet.

Az ellenkező alakulatnak, midőn t. i. több egymástól politikailag független és önálló állam közös vámterületet tart, jelenleg ugyan nem létezik egyetlen egy figyelemre méltó példája sem; de absolute véve ez sem lehetetlen, sőt még a legközelebb múltban is szemünk előtt állt egy ily példa, t. i. azon német államoké, melyek a „Zollverein“-t képezték, s melyek, mint kiki tudja, egymástól majdnem teljesen függetlenek voltak. — Miután azonban ez államok utóbb egy birodalomra egyesültek, és a vámegység ez egyesülésnek egyik főtenyezője volt, ezen specialis példa nem nagyon alkalmas a dolog illusztrálására. Sokkal alkalmasabb példákat mutat e tekintetben is Ausztria közelmúlt története.

Noha, mint említve volt, Ausztria 1852 óta a nagyjában egyetlen egy vámterületet képezett, e terület egysége még sem vezetett az összes birodalomrészek teljes egyesüléséhez, sőt nem volt képes még azt sem megakadályozni, hogy előbb Lombardia, aztán Velence a birodalom testéből kiszakadjon, nem volt képes megakadályozni, hogy a birodalomba politikailag már teljesen beolvastott Magyarország politikai önállóságot békés uton vissza ne szerezze.

Ugy véljük, ennyi teljesen elég annak feltüntetésére, hogy sem a politikai összetartozandóság nem követeli szükségképen a vámterületi egységet, sem megfordítva az utóbbi nem vonja szükségképen maga után a politikai egységet.

Ezzel nem azt akartuk bebizonyítani, hogy a vámterület kérdésének nincs nagy politikai jelentősége (e jelentőséget nem tagadjuk); hanem beakartuk bizonyítani azt, és

ez talán sikerült is, hogy a vámterületi kérdés nem áll oly szoros összefüggésben az állami önállóság kérdésével, miszerint azt ettől menten tárgyalni és tisztába hozni nem lehetne. — Miután pedig e kérdés tisztán közgazdasági szempontból is oly számos mellékkérdéssel függ össze, oly bonyodalmas, hogy annak tisztába hozatala magában véve is a legnehezebben megoldhatók közé tartozik: a politikai oldalt további fejtegetésünkben egészen mellőzni fogjuk.

Erre indít bennünket még egy más ok is, mely az emberi eszmejárás természetében rejlik. Az emberek gondolatai sokkal inkább szeretnek régen kivájt és elkészített medrekben mozogni, mint járatlanabb ösvényeken új utat törni. Midőn tehát oly dolgokról van szó, melyek általunk régóta megszokott eszmékkel vannak összefüggésben, eszünk és figyelmünk felette hajlandó az általa megszokott mederbe csapni. Innen van, hogy ily esetben száz elmondott dolog közül sokkal inkább megragadja figyelmünket azon egy, mely a megszokott eszmejárásba illik, mint a többi kilenczvenkilencz, noha talán éppen ezen utóbbiak a fontosabbak. — Nálunk minden dolgok között a politikai vagy helyesebben a közjogi viták vájtak legmélyebb medret a hazafiak gondolkozásában; ha tehát valamely dologról van szó, mely ez ügygyel némileg összefügg, annak kiki mindjárt csak politikai vagyis közjogi oldalát hajlandó keresni, s míg figyelme itt minden mozzanatot megragad, a többi mozzanatokot, mint kevésbbé jelentékenyeket, mellőzi.— Ily módon a közgazdasági ügyekre nézve soha sem lehet az eszméket teljesen tisztázni, mert a közgazdasági ügyek tökéletesen objectiv figyelmet és bírálatot igényelnek Hogy tehát a politikai eszmék általi praeoccupatiót elkerüljük, a vámterület kérdésének megvizsgálásánál a politikai oldalt egészen mellőzni akarjuk, s objective tisztán a közgazdasági mozzanatokot vesszük szemügyre.

III. FEJEZET.

A vámkérdés első sorban pénzügyi kérdés.

A vámkérdés magában véve egyrészt pénzügyi, másrészt kereskedelmi kérdés; de miután, mint fentebb is érintettük, az összes közgazdasági politikába mélyen belevág s a nemzeti termelés minden ágára befolyást gyakorol; azt, hacsak féligmeddig kimerően akarjuk is tárgyalni, a közgazdaság minden nevezetesebb ágai szempontjából szemügyre kell vennünk.

Mindenek előtt azonban az államháztartás vagyis az állami pénzügyünk szempontjából véljük azt megvizsgálandónak. Indokolva van ez több okból:

Először: Jelenlegi viszonyaink között államháztartásunk rendezésének kérdése oly parancsoló módon előtérbe lépett, hogy mellette minden más közgazdasági tekintet csak alárendelt horderővel bírónak tűnik fel. — Ha államháztartásunkat rendbe hozni nem sikerül, az állami gépezetnek előbb utóbb meg kell szünni működni, s akkor természetesen szó sem lehet, sem nagyobb szerű új befektetésekről, sem bármily igények kielégítéséről, melyeket egyes termelési ágak az állam irányában támasztanak. Bármily fontossággal birjanak is tehát más közgazdasági érdekek, a jelen pillanatban, midőn a pénzügy rendbehozatala hazánkra nézve „a lét vagy nem lét” kérdésévé lett, csak akkor és annyiban jöhetnek tekintetbe, ha és a mennyiben az állami pénzügyek érdeke megengedi.

Másodszor: Alaposnak vélt meggyőződésünk szerint melyet alább még bővebben indokolni fogunk, a vámkérdés a közgazdaságtan mai álláspontján és minden jelentékenyebb állam kétségbevonhatlan gyakorlata szerint első sorban valóban pénzügyi kérdés, s ezért mint ilyen tárgyalandó.

IV. FEJEZET.

A vámközösség pénzügyi következményei.

Ha a világ összes államainak pénzügyén végig tekintünk, azt tapasztaljuk, hogy a vámok, vagyis a határszéleken behozott illetőleg kivitt árúktól szedett indirect adók a legtöbbször igen jelentékeny részét képezik az államjövödelmeknek. — E tekintetben nem tesz nagyon lényeges különbséget, vajjon az illető állam nagy-e vagy kicsiny, magas műveltségű-e vagy műveletlen; sőt még az sem tesz lényeges különbséget, hogy mily vámrendszert tart az illető állam, védelmit-e vagy szabadkereskedelmit, más szóval, hogy mily célból szednek a határszéli vámok, pénzügyi célból-e vagy iparvédelmi célból, vagy e kettőnek egyesített célzatából, vagy minden rationalis célzat nélkül ugyszólván vaktában.... Csak három tényező tesz lényeges különbséget: először a külforgalom fejlettsége vagy jelentéktelensége, bármily okból eredjen is ez utóbbi; másodsor az ország által szükségelt és ezért behozatal utjon fedezett árúk minősége; harmadsor az ország gazdagsága vagyis természeti kincseinek és tőkének nagysága és munkaerőinek keresetképesége. — Az oly ország, melynek külforgalma aránylag csekély, akár azért, mivel mindennemű, szükségleteit saját termelése által képes fedezni, akár azért mivel külforgalma mestereségesen bénítva van, aránylag kisebb vámjövödelemmel bír, mint egy más hasonló népességű ország, mely inkább külforgalomra van utalva, vagy azt inkább cultiválja. — Hasonlóképp az oly ország, mely leginkább nyersanyagokat hoz be, rendesen csekélyebb vámjövödelemmel bír, mivel a nyersanyagok a közgazdagságtan egyik megdönthetetlen törvénye szerint nem tőrnek jelentékenyebb megvámolást, sőt ma már ugy szólván mindenütt vámmentesek. — Végül az oly ország, mely természeti kincsekben és tőkékben gazdag, s mely a lakosságnak bő kereseti forrásokat nyújt, általában véve nagyobb vámjövödelmet mutathat fel, mint a melyben a kereset csekély, s ezért a fogyasztási képesség is csekély. — Ezen általános szabályok alól kivételt csak azon néhány kivételes helyzetben levő állam képez, melyek főkereseti forrásukat nem annyira a termelésben hanem

inkább a kereskedésben találják, s melyek ennél fogva a kereskedés fejlesztése érdekében határaikat, a mennyire lehet, nyitva tartják.

Hogy ez így van, annak illusztrálására néhány példát hozunk fel, mind az ugynevezett nagy iparos államok, mind az ugynevezett kisebb államok sorából, megjegyezvén, hogy a példákat nem szemeltük ki, hanem elsoroljuk azokat, melyekről az adatok leginkább kezünk ügyébe estek.

Anglia vámbevétele tett: ¹⁾

18 ⁶⁸ / ₆₉ -ben	£	22.424,000
18 ⁶⁹ / ₇₀ „	„	21.529,000
18 ⁷⁰ / ₇₁ „	„	20.191,000
18 ⁷¹ / ₇₂ „	„	20.326,000
18 ⁷² / ₇₃ „	„	21.033,000

tehát évenként mintegy 210–225 millió o. ért. frt. mely összegből egy-egy főre mintegy **7 frt o. é.** esik.

Franciaország vámjövödelme az 1872-iki budget szerint ²⁾ tesz 204.650,000 frankot; az 1873-iki budget szerint 307.341,000 frankot, ugyhogy egy-egy főre esik **5 fr. 69 c.** illetőleg **8 fr. 53. c.**

Németország vámbevétele volt 1872-ben ³⁾ 40.765,990 tallér, egy főre tehát esik körülbelöl egy tallér vagyis **1 frt 50 kr.**

Európai Oroszország vámbevétele volt 1871-ben 47.323,154 rubel, vagyis mintegy 76.626,000 frt, ugyhogy egy-egy főre esik mintegy **1 frt 11 kr.**

Az amerikai egyesült államok vámbevétele volt 18⁷¹/₇₂-ben 216.370,286 d. 77 cent, vagyis mintegy 432.740,000 frt; ugyhogy egy főre esik mintegy **11–12 frt.**

Ezek, ugy véljük, a legfigyelemre méltóbb nagy államok. — De a kisebb államok is hasonló arányt mutatnak.

Svédország vámügye ránk nézve különben is nagyon tanulságos ⁴⁾, évről-évre fejlődő forgalom és jövedelem mel-

¹⁾ A londoni „Economist“ illető számaiban megjelent kimutasok szerint.

²⁾ Az itt következő adatot, amennyiben más forrás megnevezve nincs, az Annuaire de l'Ec. P. 1873. évi folyamából vannak véve.

³⁾ Pr. H. A.

⁴⁾ Elis Sidenbladh Sweden I. Statist. Mittheilungen. 1873. 20 lap.

lett 1872-ben már 19.302,770 r. d.-t vett be, miből egy-egy főre 4.97 r. d. vagyis mintegy **2 frt 85 kr.** esik; mire nézve megjegyzendő, hogy az ország összes felszámított bevételei csak 47.669,400 r. d.-t tesznek.

Norvégia vámjövödelme az 1869—72-iki három évi budget szerint 3.050,000 sp. tallért (az összes jövedelem csak 5.092,000 tallért tesz, miből még felesleg és marad) vagyis mintegy 6.985,500 frtot tesz; egy főre tehát esik **4 frt 11 kr.**

Svájcz vámjövödelme az 1871-iki zárszámadás szerint 10.832,791 frankot tett (az összes szövetségi bevétel 27.513,704 frk); a vámjövödelemből tehát esik egy főre 4 frk 6 cme, vagyis mintegy **1 frt 62 kr.**

Az ugy nevezett ifju államok között (hazánk is ezen cathegóriába volna sorolandó) főleg Argentine és Chile érdemmel említést.

Argentine vámbevételé az 1872-iki zárszámadás szerint*) 18.172,379 pesos fuerte 67 cts. vagyis mintegy 38.162,000 ftot, egy főre esik mintegy **21 frt 30 kr.**

Chile vámbevételé 5.834,601 pesos vagyis mintegy 11.669,202 frt, egy főre esik tehát mintegy **5 frt 50 kr.**

Az itt elsorolt 10 állam példája kézzel fogható módon illusztrálja fentebbi állításunkat. Kiderül ez adatokból:

Először, hogy a vámjövödelem a modern államoknál általában véve tetemes jövödelmi forrást képez. Ugyanis e tiz államban a vámjövödelemből egy főre átlag **6 frt** esik kerek összegben.

Másodszor kiderül, hogy e tekintetben nem tesz lényeges különbséget, nagy-e az illető állam, vagy kicsiny; a mennyiben Amerika és Anglia, melyek az ugynevezett nagy államok között tartoznak és Argentine meg Chile, melyek jelentéktelen államoknak tekinthetők; aránylag legnagyobb vámjövödelemmel bírnak; nem tesz lényeges különbséget a védelmi vagy szabadkereskedelmi politika sem, a mennyiben az amerikai egyesült-államok, melyek védelmi vámpolitikát követnek, és Anglia, melyre mint a kereskedelmi szabadság mintájára szoktak hivatkozni, a nagy államok közt a legmagasabb vámjövödelmet tüntetik fel.

Harmadszor kiderül, hogy azon államok, melyek

*) Preuss. H. A. 1874. I. 75.

a tömeges szükségleteket nagy részben beltermelés után fedeztetik, azaz melyeknek termelési vidéke oly természetű, hogy a mezőgazdasági és iparos vidékek egymás jóformán egyensúlyozzák, vagy a melyek külforgalma aránylag fejletlenebb, szintén aránylag csekélyebb vámjövedelemmel szerepelnek (Németország és Oroszország Franciaországgal szemben); hasonlókép kiderül, hogy a behozott árúk minősége igenis lényeges különbséget tesz, amennyiben azon országok, melyeknek behozatalánál az iparcikkek és élvezeti cikkek nagy szerepet játszanak (Argentína, Amerika, Anglia, Chile, Norvégia) nagy vámjövedelemmel bírnak, míg ellenben azon államok, melyek főleg ipari nyersanyagokat és közönséges étszereket visznek be nagyobb mennyiségben (Svájc, Svédország) aránylag kevesebb vámjövédelmet mutatnak fel.

Kiderül végül, hogy a gazdagabb országok, álljon e gazdagság akár dús természeti kincsekben, akár tőkegazdagságban, amennyiben a viszonyok olyanok, hogy e gazdagság tényleg érvényesítettik, azaz a munkás kezeknek jövedelmező foglalkozást nyújt, aránylag nagyobb vámjövédelmet szerezhetnek, mint azon országok, hol a kereseti források nem oly jutalmazók. Így Anglia és Franciaország, de leginkább Amerika és a fiatal államok nagyobb vámjövédelmet szereznek, mint a kevésbé gazdag Németország, Svédország, Svájc stb.

Összevonva ez észleleteket, azt lehet mondani, hogy valamely ország vámjövédeme annál nagyobb lehet,

minél nagyobb túlnyomósággal bír a mezőgazdasági termelés az ipari termelés felett,

minél nagyobb az országnak kiaknázatlan természeti kincsekben való gazdagsága vagy más nemű tőkegazdagsága, minél fejlettebb a forgalom.

Ez természetesen csak a lehetőség, mert, hogy tényleg is nagy legyen a vámjövédlem, az nagy részben az állami intézményektől és a lakosság természeti és társadalmi jellemétől és hajlamaitól is függ; de maga a lehetőség nem tagadható, sőt a felhozott példák után maga a tény sem igen tagadható.

Ez különben a dolog természetében rejlik, és minden számadati példák nélkül is igen könnyen felfogható, úgyhogy a józan ész előtt bizonyítást alig igényel. — Hogy valamely

ország tetemes vámjövedelemmel bírhasson, arra mulhatlanul szükséges, hogy tetemes bevitele (illetőleg a kiviteli vámokra nézve tetemes kivitele) legyen oly cikkek-ből, melyek a megvámolást a közgazdaság jelentékenyebb csorbitása nélkül elbírják. Ilyenek a bevitelnél — köztudomás szerint — az élvezeti cikkek és iparkészítmények. Amely országban ezen cikkek iránt nagy a szükséglet, és pedig vételi képességtől támogatott szükséglet, ott azok behozatala rendszerint nagy lesz, ily országok pedig az iparkészítményekre nézve, a mezőgazdasági országok az élvezeti cikkek-re nézve pedig általában gazdag országok. — Természetes, hogy a vámadót legjobban megbíró cikkek megterhelősége is határral bír, melyen túl menni nem lehet. E határ a lakosság vételi erejétől, és a beltermeléstől függ. Minél gazdagabb a népesség, annál magasabban fekszik e határ, azaz annál magasabban megvámolhatók az illető árúk anélkül, hogy a fogyasztás, illetőleg szükséglet tetemesen csökkenne; hasonlólag minél kevésbé van az ország azon helyzetben, hogy szükségletét beltermelés útján és pedig vagy ugyanazon cikkeknek vagy pótszereknek termelése által fedezze, annál magasabb adóval terhelhetők az illető behozott cikkek.

Eszerint a gazdag és (különösen az iparcikkek-re nézve) a mezőgazdasági országokban nemcsak a legtágabb tér nyílik a vám általi adószedésnek, hanem ép ez országokban a megvámolhatás határa is legmagasabban áll, azaz ez országokban a legmagasabb vámok szedhetők.

Ezen tekintetekből egészen külön álló tekintet a forgalom nagysága. Az oly ország, melynek külforgalma nagy, egyéb körülmények hasonlósága mellett nagyobb vámbevételre számíthat, mint az, melynek külforgalma csekély. A forgalom nagysága pedig, — azon feltételen kívül, hogy legyen mit a külföldnek eladni, és legyen a külföldi árúkra nézve nemcsak szükséglet, hanem vásárlási képesség is, — főleg a forgalmi eszközök fejlettségétől függ. A forgalmi eszközök fejlettsége tehát magában véve a vámjövedelem emelésére hat. Azonban némely körülmények közt épen az ellenkezőt is idézi elő, oly esetben t. i., midőn valamely országnak oly vidékei, melyek termelésük tekintetében egymásra volnának utalva, melyek között azonban a közlekedés nehézkesebb, mint a külföldnek „kiegészítő“ ter-

melési vidékeivel, ha ily vidékek közt jobb közlekedés jön létre. Ez esetben ugyanis a külforgalom talán meg is csökkenhet a belforgalom javára. Ezen eseten kívül azonban a külforgalomnak a közlekedési eszközök fejlődésével szintén fejlődni és a bevehető vámjövdelemnek, ha annak fentebb már érintett tényezői (túlnyomó mezőgazdasági termelés és gazdagság) megvannak, emelkedni kell.

Látható e fejtegetésből, hogy az *abstract deductio* a vámjövdelem nagyságára nézve tökéletesen azon eredményre vezet, melyet a statisztikai tényekre alapított *inductio* útján is kiderítettünk, s amely abban áll, hogy a vámjövdelem a túlnyomólag őstermelést űző, gazdag, és fejlett közlekedési eszközökkel bíró országokban lehet legnagyobb.

Hogy e lehetőség valósággá váljék, az leginkább az állami intézkedésektől függ.

Kisértsük meg az elmondottakat hazánkra alkalmazni. — Magyarországot mindeddig pusztán mezőgazdasági államnak lehet jellemezni. Ezt nem tagadhatja senki. Hogy hazánk természeti kincsekkel dúsan meg van áldva, hogy itt a munkaerő dúsan jövedelmező foglalkozást lel, az is tagadhatatlan. Közlekedési eszközeink, nevezetesen hajózható folyóink és vasuti hálózatunk, noha még sok javítást, kiegészítést igényelnek, mégis eléggé fejlődötteknek mondhatók.

Ezen tények nyomán azt lehetne feltételeznünk, hogy miután a nagy vámjövdelemnek minden feltételeivel igen kitünő mértékben bírunk, vámjövdelemünk jóval feljebb áll az átlagos vámjövdelemnél. — Az átlagos vámjövdelem az általunk elősorolt 10 államnál, mint láttuk egy fejrre 6 frtot tesz. Miután Magyarország lakossága mintegy $15\frac{1}{2}$ millió, ez átlag szerint a vámjövdelem 93 millió lenne. Azt lehetne tehát feltételeznünk, hogy vámjövdelemünk ennél jóval magasabb, — hogy legalább annyit tesz, mint a túlnyomólag mezőgazdasági államok nevezetesen Oroszország, az amerikai egyesült államok, Norvégia, Argentine és Chile átlaga, mely szerint az (8 frt 70 kr. \times 15.5 millió) 134.550,000 frtra rugna. — Ennyi lehetne, ennyinek kellene lenni; azonban ezzel szemben mit mutatnak a tények? Magyarország állambevételei közt a vámjövdelem nem szerepel sehol. Mindazáltal tudjuk, hogy hazánk részére igenis számíttatik némi vámjövdelem, és pedig az osztrák

magyar monarchia közös vámbevételének 30%-a, mely a közös költségek fedezésére fordítván e költségekből már előre levonásba vétetik, s azért a magyar költségvetésben nemis szerepel. Ez összeg tesz a kezelési költségek és a visszatérített fogyasztási adó levonásával évenként legfeljebb mintegy 4—5 milliót; (az 1872-iki budget szerint 12.000,000 30%-át azaz 3.600.000 frtot; az 1873-iki budget szerint 15.556,000 30%-át azaz 4.666,800 frt,) tehát oly csekély összeget, mely ahoz képest, aminek más hasonló termelési és forgalmi viszonyok közt levő államok átlaga szerint lehetne és lenni kellene, alig több a semminél.

Ez bizonyára meglepő és végzetes horderejű tény. Nem takarhatja el ezt a legragyogóbb szónoklat, nem ignorálhatja a legvakmerőbb elvakultság, nem tagadhatja a legmakacsabb csökönység sem. Tény az, hogy a dolgok jelenlegi állásában hazánkra nézve el van zárva azon jövedelmi forrás, mely közgazdasági viszonyaink között a legdúsabb jövedelmet szolgáltatathatná az államkincstárnak, s melynek észszerű kihasználása mellett a még hiányzó állambevételek más adók útján való beszerzése gyermekjáték lenne.

V. FEJEZET.

Pénzügyi következmények. Javithatlan adórendszer.

A következőkben azon pénzügyi következményeket akarjuk vázolni, melyek azon végzetes tényből erednek, hogy a vámjövedelem, mely a rationalis pénzügyi rendszerrel bíró államok átlaga szerint hazánkban 90—130 milliót hozhatna, ugyszólván semmit sem hoz. E fejtegetést nagyon röviden vonhatjuk össze, miután azon tárgy, melyről itt szó van, mindenki előtt egészen ismeretes.

Hazánk a legdúsabb jövedelmi forrás útján jóformán semmi jövedelmet nem nyer. Ebből szükségkép az következik, hogy az állam minden szükségleteit a maradós direct jövedelmi forrásokból kénytelen fedezni: — ilyenek a direct adók, indirect adók, illetékek és jövedékek. Mivel államszükségleteink aránylag ép oly magasak, mint bármely más civilisált országéi, sőt némely tekintetben még maga-

sabbak, ezen másodrendű forrásokat sokkal erősebben kell igénybe vennünk, mint bármely más államnak. De minden adóforrás annál nagyobb kivetési, beszedési és ellenőrzési apparátust tesz szükségessé, minél erősebben igénybe van véve; másfelől minden adóforrás csak egy bizonyos fokig türi az igénybevételt, s ha azon túl vétetik igénybe, egészen elapad; ezen oknál fogva egy-két forrás nem lévén elegendő, harmadikról, negyedikről — tizedikről, huszadikról is kell gondoskodni; ez ismét csak a kivetési beszedési, kezelési és ellenőrzési apparatus nagyobbá és bonyolodottabbá tételét teszi szükségessé. — Már most kiki tudja, hogy a régie-költség épen az apparatus nagyságával és bonyolalmasságával áll arányban. A nagyobb és bonyolalmasabb apparatus tehát nagyobb régie-költséget igényel: ezen régie-költség pedig merőben improductiv költség, vagyis tiszta veszteség a nemzetgazdaság szempontjából. Eszerint jelenlegi vámrendszerünk szükségszerű és elkerülhetetlen logikai következménye nemcsak az óriás vámvesztesség, hanem a rossz, bonyolodott és költséges adórendszer is és azon óriás improductiv kiadás, melyvel e rendszer mellett az államjövödelmek beszedése jár.

Hazánkban az adórendszer gyökeres reformja általánosan érzett és országszerte hangoztatott közkívánalomnak van elismerve. Tagadhatatlan, hogy e kívánalom tökéletesen jogosult, tökéletesen alapos. De miképen lehessen az adórendszert gyökeresen reformálni, ha erre az első és elengedhetetlen feltétel hiányzik, ha nem vehető igénybe a viszonyok közt legjutalmazóbb jövedelmi forrás, a vám; s ha ezért a többi forrás iránti igényeinket nemcsak le nem szállíthatjuk, hanem még inkább fokoznunk kell?! Ez oly kérdés, melynek megoldása a közönséges emberi észnek szerint felülhaladja, s melynek megoldását ép oly hiába keressük, mint az örökmozdony, vagy a kör-négyszögítés problémáját. — Ha a legtermészetesebb és legjutalmazóbb jövedelmi forrásból mitsem meríthetünk, lehetetlen a jelenlegi igénybe vett többi adóforrások egyikét-másikat abba hagynunk; ha ezt nem tehetjük, lehetetlen az adórendszert lényegesen egyszerűsíteniünk s az improductiv beszedési költségeket tetemesen megszorítani: már pedig gyökeres adóreform e nélkül nem képzelhető.

Hogy adórendszerünk nemcsak pénzügyi, hanem nemzetgazdasági tekintetben is felette káros, amennyiben amellet, hogy rendkívül magas terheket ró az állampolgárookra, a keresetforrásokat is elapasztja és a teherviselési képességet csökkenti, azt mindenki tudja, s ezért most erre nem akarunk kitérni, annál kevésbbé, miután erről még alább ugy is szó lesz. — Hanem tisztán pénzügyi szempontból még egy másik körülményről is meg kell emlékeznünk.

Pénzügyeink a jelen pillanatban oly helyzetben vannak, hogy a jövedelmek szaporítása mulhatlanul szükséges. Hazánk kitünőbb pénzügyi kapacitásai a legkomolyabb vizsgálat alá vették a pénzügyi helyzetet és kiderült, hogyha az államháztartás rendbehozatalára a legvégső határig üzött takarékoság sem elegendő többé, hogy a jövedelmeket okvetlenül szaporitanunk kell. A jövedelmek szaporítására különböznél különb tervek merültek fel. Anélkül, hogy ily tervek bírálatába bocsátkoznánk, annyi bizonyosnak látszik előttünk, hogy ha adóemelés vagy új adó behozatala javasoltatik, az ily javaslat a pillanatnyi égető szükség elhárítására, a pénzügyi bukás elhalasztására talán alkalmas lehet, de végleges és gyökeres megoldásra nem vezethet. Adórendszerünk ugyanis már most is annyira túlfeszíti a polgárok adózási képességét, hogy annak még nagyobb megfeszítését a nemzetgazdaság legérzékenyebb kára nélkül lehetetlennek tartjuk.

E nézetünket röviden indokolni akarjuk.

Bármily cím alatt szedessék is az adó, az csak a polgárok jövedelméből eredhet. Akár adóemelés, akár új adó által akarjuk az államjövedelmet szaporítani, az nem történhetik máskép, mintha vagy a földmivelő illetőleg földbirtokos, vagy az iparos, kereskedő és szellemi munkás, vagy a tőkepénzes, vagy ez osztályok valamennyie arra kényszerítették, hogy jövedelméből nagyobb részt juttasson az államnak, mint mennyit jelenleg fizet. Lehetséges-e ez? fizethet-e valamelyik osztály tetemesen többet, és melyik osztály az? . . . Nézzük az osztályokat egyenkint.

A földbirtokos és földmives osztály már jelenleg is túlságosan van nálunk megadóztatva, aránylag magasabbban, mint bárhol az egész föld kerekségén. E teher sulya

alatt ma is már mindenféle rablógazdaság üzetik, s a túlságos adó a jövő adóképeség rovására fizettetik. Ez osztály terheinek emeléséről tehát alig lehet szó, egyrészt azért, mivel ha a már most is nyakig eladósodott földmivelést, még jobban megterheljük, hazánk legnevezetesebb majdnem egyetlen jövedelmi forrása okvetlenül tönkre megy; másrészt azért, mivel tényleg ki sem vihető, amennyiben a túlzott adó csak az adóhátralékokat növelné. (Magától értetlik, hogy ezáltal nincs kizárva, sőt nagyon kívánatos, miszerint a földadó terhe egyenlőbbé tétessék, amiből némi jövedelemszaporodást is lehet várni.)

Az iparos osztálynak nagyobb megadóztatása a jelen körülmények között a szó teljes értelmében a legtévesztettebb lépés volna, melyet képzelni lehet. Hogy miért, azt alább az egyes iparágak helyzetének részletezése alkalmával bővebben is indokolni fogjuk; egyelőre csak a következőt adhatjuk itt feleletül:

Hazai iparunknak nemcsak teherviselő képessége, hanem fennállása is a legnagyobb mértékben veszélyeztetve van. Az ipar helyzetét a versenyképesség határozza meg. A versenyképesség pedig nemcsak az egyes ember tehetségéből és fáradozásából, hanem az általános iparviszonyoktól is függ. Kiki tudja, hogy versenytársaink főleg az osztrák iparosok munkaerő, hitelügy, ipari segédszerek tekintetében stb. ugyanis kedvezőbb helyzetben vannak mint hazai iparosaink; az egyensúly sok iparágnál már-már a külföldi verseny javára dőlt el, a legtöbb iparágban pedig csak alig egy hajszálon áll; ha most még a nagyobb adóbeli megterhelés jön, a mérlegnek el kell dőlni. Az eredmény az lesz, hogy az élelmesebb munkaadók, mihelyt látják, hogy a versenyt itt ki nem állhatják, Ausztriába nevezetesen Bécsbe vonulnak, s így az államkincstár tőlük nemcsak magasabb adót nem kap, hanem egyáltalában semmi adót sem kap. Hasonló eredmény következik be a munkásokra nézve, kiknek java ugyanis mindig oda igyekszik vonulni, hol az ipar nagyobb lendületet mutat, s kik mihelyt az ipar hanyatlása folytán foglalkozást nem nyernek, tömegesen is oda vonulni kénytelenek, hol keresetet nyernek Ezen végzetes „felvonulás” már kezdetét vette, s ha az ipar nagyobb megadóztatását keresztül vesszük, még tömegesebben fog mutatkozni.

Ezt megfontolva úgy hisszük, semmi józan közigazdának nem juthat eszébe, az ipart terhelő adót még jobban túlfeszíteni, s ezáltal az adózó polgárok egy jóra való részét odariasztani, ahol sem direct, sem indirect adójuk nem foly többé a magyar kincstár javára.

Ugyanez áll sok tekintetben még nagyobb mértékben a kereskedőkről és legnagyobb mértékben a tőkepénzesekről. Magyarországnak tulajdonkép még nincs is nagyobb szerű kereskedése, nincsenek ugynevezett tőkepénzesei. Az összes kereskedelmi forgalomnak, a gabona- és terménykereskedés kivételével, és a pénzforgalomnak központja Magyarországra nézve is nem annyira Budapest mint inkább Bécs, és köztudomásu, hogy Bécs újabban nagy erőfeszítéseket tesz, hogy még gabnakereskedésünket is magához vonja; s ez erőfeszítésnek van is hatása, a mennyiben Bécs gabonapiaczi jelentősége napról-napra nő, noha annak fő eszközei, a Duna-szabályozás és azzal kapcsolatos docks-rendszer még nincsenek készen. Sajnos tény ez bizonyára, és miután kézzelfoghatólag mutatkozik, előtte szemet hunyni lehetetlen. Ezt tekintetbe véve minden józan nemzetgazdának oda kell törekedni, hogy a kereskedést és a pénztőkét Bécsből Budapestre igyekezzék vonzani; már pedig a magasabb megadóztatás ennek épen ellenkezőjét idézi elő. Ennél fogva erről alig volna szabad csak szólni is, mindaddig, míg Bécs vonzó erejét a kereskedésre és tőkére nézve más eszközökkel nem ellensúlyoztuk. — Ez ellensúlyozás leghatályosabb eszköze épen a külön vámterület s a czélszerű vámpolitika, mely a Magyarország számára dolgozó ipart ide vonja s az ország kereskedelmét az ország metropolisába központosítja.

Ezen rövid vázlattal csak azt akartuk feltüntetni, hogy jelenlegi adórendszerünk keretén belől az állampolgárok egy osztályát sem lehet többé jobban megterhelni, s hogy ennél fogva a jelenlegi adók felemelése vagy új adók behozatala által az államjövendelmeket tetemesen fokozni lehetetlen anélkül, hogy a nemzetgazdaság a legérzékenyebb veszteségeknek s az adóforrások a pusztulás veszélyének ki ne tétessenek.

Eszerint a jelenlegi vámrendszer mellett az ország két alternatíva előtt áll: vagy tovább folytatni a deficités gazdálkodást ameddig lehet, s ez uton a bizonyos romlás lej-

tőjén geometriai progressióval haladni, vagy megszüntetni az államháztartási deficitet (ha egyáltalában lehetséges) az adózó polgárok még nagyobb megterhelése által, s ezáltal tönkre tenni a mezőgazdaságot, elriasztani az ipart és kereskedést, s ez úton annál biztosabban előkészíteni a jövőendő financialis bukást is.

Jelenlegi vámrendszerünknek ez a pénzügyi következménye. Ugy hisszük, hogy ez eléggé érthető és eléggé tisztán felfogható mindenki által, ki valamivel tovább gondolkodik, mint máról holnapra.

VI. FEJEZET.

Pénzügyi következmények. Adóforrásaink pusztulása.

Az előbbi fejezetben némileg sejtetve volt azon összefüggés, mely az állam pénzügyi és a nemzetgazdaság illetőleg a termelés közt van. Most ugyanezen összefüggést egy más oldalról fogjuk bemutatni, és ki fog tűnni, hogy egyes termelési ágak hanyatlása mily hatást gyakorol pénzügyeinkre, és egyszersmind az is ki fog derülni, hogy jelenlegi vám- és adórendszerünk egyesített eredménye abban áll, hogy adóforrásaink ijesztő módon pusztulásnak indultak.

Kiki tudja, hogy jelenlegi államháztartási rendszerünk szerint államjövedelmeink forrásai a következők: 1) egyenes adók, 2) fogyasztási adók, 3) illetékek, 4) jövedékek, 5) államjóságok. — Az államjóságok azonban egészen más tekintet alá esnek mint az adók, s azért ezekről itt nem lehet szólanunk. Jövedelmi forrás továbbá a vám is, de miután erről más helyütt szólunk, azt most tekinteten kívül hagyhatjuk. Ami az érintett jövedelmi forrásokat illeti, mindenki tudja, hogy azok jövedelmezősége egyenes arányban áll nemzetgazdaság kedvező helyzeteért. Ha a nemzetgazdaság fejlődésben van: ha a mezőgazdának jó keresete van, ha az ipar és kereskedés virágzik, akkor a földadó könnyen foly be, a házadó és jövedelmi adó pedig az adótételek emelése nélkül is emelkedik, mert hisz ez adók a polgárság bizonyosnemű jövedelmének határozott százalékát képezik,

sőt emelkedik a személyes kereseti adó is, mert noha ez fejadó természetével bir, mégis bizonyos fokig alá van vetve a behajthatlanság esélyének, s kedvező nemzetgazdasági viszonyok közt, kevesebb tétel lesz behajthatlan azaz ez adó többet eredményez, mint kedvezőtlen viszonyok közt, midőn is sok tétel behajthatlanná lesz.

Mindez kézzelfogható, és magyarázatot nem igényel: elég itt csak a tényre utalni, hogy mindenki átláthassa, miszerint az egyenes adóknál is a nemzeti vagyonosodás haladása, a termelés lendülete az adóforrások bővülését, ellenben a vagyonosodás csökkenése, a termelés pangása az adóforrások apadását vonja maga után.

Ez áll minden országra, és áll hazánkra nézve is.

De ha ez összefüggés az adójövedelmek és a nemzeti termelés között már az egyenes adóknál is tapasztalható, még sokkal nagyobb mértékben tapasztalható az ugynevezett indirect adóknál (a melyekhez e tekintetben némely illetékek és jövedékek is tartoznak). — Sokkal nagyobb mértékben már csak azért is, mivel az egyenes adók az egyes polgárokra kirovatnak, azok alól tehát a megadóztatott egyén magát ki nem vonhatja; az indirect adók ellenben bizonyos fokig a polgárok saját tetszésétől függnek, s azok alól magát kiki, a megadóztatott cikkek fogyasztásától való tartózkodás által, kivonhatja; már pedig ezen kivonás sokkal nagyobb mértékben történik kedvezőtlen, mint kedvező nemzetgazdasági viszonyok között.

Ez is áll minden országra nézve, és áll természetesen hazánkra nézve is.

Ez összefüggés a nemzetgazdaság és az adóforrások jövedelmezősége között már magában véve is arra utal, hogy ha az állam pénzügyi helyzetét javítani akarjuk, akkor mindenekelőtt a nemzetgazdaság helyzetét kell javítanunk; arra utal, hogy ne vegyük erősen igénybe azon jövedelmi forrásokat, melyek megterhelése a termelés fejlődését gátolja, sőt hogy épen az államháztartás szempontjából is a kereseti források bővítésére vagyis a termelés fejlesztésére kell a lehető legnagyobb gondot fordítanunk.

De hazánk specialis viszonyai közt ezen dolognak egy még sokkal komolyabb oldala is van; melyet mindeddig

csak kevesen méltattak oly figyelemre, aminőt megérdemel. Ha valamely más országban, amely külön vámterülettel bír, egyik-másik jövedelmi forrás elapad, ez még magában véve nem nagy baj: a termelés vagy fogyasztás más irányt vett, tehát az adózásnak is követni kell ez irányt; az elvesztett adótárgy helyett, egy más alkalmasabbat kell keresni — ez az egész. Nálunk azonban a dolog másképp áll. Miután Ausztriával közös vámterületünk van, az indirect adók rendszerének a két államban azonosnak kell lenni, s ha minálunk valamely indirect adóforrás elapad, mely a monarchia másik felében élétezősen buzog, ez nem azt jelenti, hogy polgáraink megszűntek valamely adót fizetni, hanem azt jelenti, hogy az adót tovább is fizetik, de fizetik nem a magyar kincstárba, hanem az osztrák kincstárba. Miután pedig a két államnak külön államháztartása van, s kiadásait külön kell fedezniök, a végeredmény az, hogy a magyar állampolgár saját államterheit egészen, s azon kívül még részben az osztrák állam terheit is viselni kénytelen. Az ily helyzet veszélyeit nem szükséges hosszasan fejtegetni! —

És mai nap a magyar közgazdaság már tényleg ezen veszélyes helyzetbe jutott. Adóforrásaink pusztulása tényleg megindult, és rohamos léptekkel halad a kikerülhetlen enyészet felé. Megindult pedig éppen azon adóforrásoknál, melyeknél legveszélyesebb: a fogyasztási adóknál, melyek ipari termelés nyomán szedetnek.

Hogy ezen sajnós tényt kellő világításba helyezhessük, a nevezetesebb fogyasztási adókat sorba veszszük, mindenek előtt azon adót vevén szemügyre, melynél a romlási processus legmesszebbre haladott, s ez a cukoradó.

A cukoradó Magyarországon, köztudomás szerint, évenként 1.000,000—1.200,000 frtot jövedelmez; ez adó az újabb időben meglehetősen stationär maradt, azonban inkább hanyatlott, mint emelkedett (1872-ben a tényleges bevétel 1.077,327 frt 80 $\frac{1}{2}$ kr. volt). Ezzel szemben Ausztriában a cukoradó jövedelme tett:

1869-ben	8.002,820 frtot
1870-ben	10.121,403 „

1871-ben mintegy *)	12.100,000	frtot
1872-ben	13.149,918	„

A cukoradóból tehát Ausztria 10-szer annyinál is többet vesz be, mint Magyarország, jólehet a magyar fogyasztó épen azon adótétellel van terhelve, mint az ausztriai, és jólehet Magyarország cukorfogyasztása semmi szín alatt sem lehet kevesebb az ausztriai fogyasztás felénél. Eszerint, ha Ausztria cukoradójövedelme 13 millió és Magyarorszáé 1 millió, összesen 14 millió, ebből Magyarországra legalább 4.7 milliónak, Ausztriára pedig 9.3 milliónak kellene esni; Magyarország ebbeli jövedelmének tehát legalább $3\frac{1}{2}$ millióval többnek kellene lennie, mint a mennyi. A magyar fogyasztó eszerint $3\frac{1}{2}$ millió cukoradót fizet az osztrák államkincstárba és csak 1 milliót a magyar államkincstárba.

Más számítás útján is körülbelül ezen eredményre jövünk. A cukor és szörp behozatala és kivitele a magyar hivatalos statisztikai közlemények szerint tett:

	behozatal	kivitel	beh. több
1868.	12.101,516 frt	7.713,262 frt	4.387,254 frt
1869.	13.581,753 „	4.869,639 „	8.712,114 „
1870.	12.115,709 „	8.952,365 „	3.163,344 „
1871.	15.220,097 „	9.521,691 „	5.698,406 „
	53.029,075 frt	31.156,957 frt	21.961,118 frt;

azaz Magyarország évenként átlag 13.2 millió értékű cukor behozatala, és 7.7 millió kivitele mellett átlag 5.5 millió értékűvel többet hoz be, mint amennyit kivisz. Miután pedig az osztrák-magyar monarchia közös területére jóformán semmi cukor sem hozatik be, az egész magyarországi behozatal, vagyis az egész 13.2 millió érték Ausztriából jön be, a kivitel nagy része ellenben nem Ausztriába, hanem mint más adatokból kiderül, Szerbiába, Romániába, Török-Horvát és Bosnyákországba és tengerentúli országokba megy: ennél fogva bizton fel lehet tételezni, hogy mintegy 7—8 millió forint értékű cukor, mely Ausztriából Magyarországra hozatik, itt fogyasztatik el. Ha ez érték felét fogyasztási

*) Az 1871-ki adat csak megközelítő, miután a hivatalos Ausztria a decemberi kimutatást nem közölte. Az 1872-ki összegből is hiányzik az áprilisi eredmény ugyanazon oknál fogva.

adónak vesszük a fentebb is kihozott $3\frac{1}{2}$ millió frt lesz az eredmény, mint oly összeg, melyet a magyar fogyasztó az osztrák államkincstárba fizet.

A hivatalos statisztikai közlemények szerint Magyarország czukorbehozatala (Ausztriából) az említett négy év átlaga szerint 417,000 mázsát tett. Ha ez összeg azon vámtétellel lett volna terhelve, melyet a külföldi czukor a közös határon való behozatalnál fizet (vám mázsánként 13 frt 50 kr.), a vámjövedelem átlag 5.483,550 frtot, különösen 1871-ben pedig 6.417,200 frtot tett volna.

Mindezekből kétségtelenül kiderül, hogy a czukoradó már közzgazdaságunk jelenlegi állásában is oly adó, melyet a magyar fogyasztó ugyan csorbitatlanul megfizet, de a mely csak részben foly a magyar kincstárba, nagyobb részben az osztrák állam kincstárába. — Ezen adó frappansan illusztrálja, amit adóforrásaink pusztulásáról mondtunk. S ami ezen fogyasztási adóról áll, az kisebb-nagyobb mértékben azon többi fogyasztási adókról is áll, melyek ipari termelés utján szedetnek, nevezetesen a söradóról és szeszadóról.

Ami a sört illeti, ennek behozatala és kivitele, azon négy évben, melyről a hivatalos adatok megjelentek, a következő volt :

	behozatal	kivitel	különb.
1868.	362,689 frt;	368,181 frt;	+ 5,492 frt.
1869.	598,857 „	323,219 „	— 275,638 „
1870.	617,385 „	298,410 „	— 318,975 „
1871.	1.098,535 „	285,015 „	— 813,520 „

Mig tehát 1868-ban sörtermelésünk a szükségletet nemcsak fedezte, hanem még némi kiviteli többletet eredményezett, négy év alatt fokozatosan oda hanyatlott e termelési ág, hogy a behozatal immár majd egy millió frt értékkel felülmulja a kivitelt.

Ehhez képest a söradó nálunk az osztrák állam enemi jövedelméhez képest elenyészőleg csekély; mig ugyanis Magyarországon másfél millióra sem rug, Ausztriában 20 milliónál is jóval több.

Ami végre a szeszt illeti, ennek behozatala és kivitele az említett négy évben következőleg alakult :

	behozatal		kivitel		kiv. több
1868.	330,398	frt;	6.427,683	frt;	6.097,285
1869.	754,551	„	7.496,866	„	6.642,315
1870.	1.039,544	„	4.169,563	„	3.130,019
1871.	1.661,955	„	2.799,033	„	1.137,078

Ebből látható, hogy a behozatal évről évre tetemesen növekedett, a kivitel pedig tetemesen csökkent; úgyhogy most már alig mutat némi többletet; és alapos okunk van feltételezni, hogy 1871 óta a helyzet még rosszabbra változott, legalább biztos adatok vannak arra nézve, hogy 1870 óta a szesztermelés nálunk inkább csökkent, mint emelkedett, míg Ausztriában kétségtelenül tetemes előmenetelt tett, főleg a melasse-főzésben. Nálunk ugyanis 1870-re a szeszadó 7.527,000 frtra volt előirányozva, 1871-ben már csak 6.700,000 forintra tétetett, 1872-re 7.000,500-ra (azonban csak 6.167,000 folyt be), 1873-ra pedig az előirányzat csak 6 milliót tett; tehát folytonosan csökkent. Ezzel szemben Ausztriában, mint minden indirect adó, úgy a szeszadó is emelkedést tanúsít, s 1873-ra már 7.800,000 frtra volt előirányozva. — Tehát a szesziparban is, melyre néhány évvel ezelőtt még oly sokat tartottunk, s melylyel a többi indirect adóknál való veszteségeinket ellensúlyozhatni véltük, Ausztria immár túlszárnyalt bennünket, azaz a pusztító vész már ezen adóforrásunkba is belekapott!

Azt lehetne talán mondani, hogy ezen hanyatlás oka nem annyira az általunk jellemzett mélyen fekvő vonásban rejlik, hanem egyszerűen abban, hogy az újabb évek rossz termésűek voltak. Ez azonban nem egészen így van; mert kiki tudja, hogy az 1871-iki év mind az árpa mind más szemes élet tekintetében sokkal jobb volt az 1870-iknél, ennél fogva 1871-ben és 1872-ben mind a sör- mind a szesztermelésnek emelkedni kellett volna 1870-hez képest; ez azonban — mint láttuk — nálunk nem történt, de történt igenis Ausztriában.

De bármint legyen ez, tény az, tagadhatlan tény, hogy az osztrák ipar mindjobban túlszárnyalja és elnyomja a magyar ipart, s a mennyiben egyes iparágak nyomán fogyasztási adó szedetik, ez elnyomás folytán az osztrák kincstár nyeri a magyar fogyasztók adóját is...

Ezen tényt, a már felhozott evidenciák mellett, igen élesen jellemzi többi közt az is, hogy míg Ausztria az 1873-iki budget szerint az öt fogyasztási adóból mintegy 51 milliót vett be, Magyarország ugyan ez adókból, ugyanoly megterhelés mellett alig 13—14 milliót nyert.

Különben Ausztriának ezen folyton növekedő túlsúlya nemcsak a fogyasztási adóknál, hanem minden indirect adózásnál, sőt némely direct adóknál is (például a jövedelmi adónál) mutatkozik. A processus lényegében ezeknél is azonos azzal, melyet a fogyasztási adókra nézve jellemezni igyekeztünk. bár tán nem oly szembeszökő.

Adóforrásaink tehát pusztulásnak indultak... és ha e megindult áramlatnak útját nem álljuk, oly fejleményekre lehetünk elkészülve, melyek Magyarország teljes tönkretételével kell hogy végződjenek. A dolog kézzelfogható. Magyarország saját államterheit külön kénytelen viselni. Ez államterhek már ma is nagyobbak, mint aminőket termelésünk megbir. Ha csak egyetlen adóforrás is elapad, a termelés többi ágaiból kell a hiányt kisajtolna, ezáltal emezek még nehezebb helyzetbe jutnak, s még inkább hanyatlanak. A fogyasztási adók után apadnak az egyenes adók egyes nemei is, míg végre a folyton növekedő adóteher és a folyton csökkenő jövedelem mellett az eladósodott föld- és házbirtokos meg a proletár marad a nagyra növekedett államterhek egyedüli viselője... Így hajtatik valamely ország rabszolgaságba: súlyosabb rabszolgaságba, mint aminőbe bármely fegyveres erő kényszeríthetné.

VII. FEJEZET.

A vámközösség nemzetgazdasági következményei.

Az eddigi fejtegetésből három nevezetes igazság derült ki, oly igazságok, melyeket minden állampolgárnak kitörülhetlenül emlékezetébe kellene vésni. Kiderült, hogy Ausztriával való vámszövetségünk nevezetesen a vámterület közösége elzárja Magyarország előtt a legjövődelmesebb állambevételi forrást, azon forrást, melyből Magyarország 10 legkülönbözőbb állam átlaga szerint évenként 90 millió jövedelmet

merithetne, s melyből daczára annak, hogy a nagy vámjövedelemnek minden feltételeivel a legnagyobb mértékben bir, alig merit 4—5 milliót.

Kiderült, hogy a termelést és vagyonosodást bénító, roszt, bonyolodott és költséges adórendszer a vámközösséggel a legszorosabb kapcsolatban áll, s annak okszerű következménye.

Kiderült, hogy az Ausztriával való vámközösség mellett állambevételi forrásaink pusztulásnak indultak, s hogy a megindult áramlat okvetlenül végromlásba sodorja nemcsak az állam pénzügeit, hanem az összes termelést.

Ezen hátrányok mellett bármily nagy előnyei volnának is más tekintetben a vámközösségnek, azok tekintetbe nem jöhetnének; mert ahol az állam léte vagy nem léte forog kockán: ott más alárendelt jelentőségű előnyöket döntő fontosságúaknak feltüntetni akarni, legalább is időszerűtlen erőlködés.

Már az elmondottakból is világosan kitűnik, hogy az Ausztriával való vámközösség semmi szín alatt fenn nem tartható, ha azt nem akarjuk, hogy Magyarország elkerülhetlen pénzügyi és azzal együtt nemzetgazdasági romlásba rohanjon.

Ez irányban tehát további érvelésre alig lenne szükség, ha több oldalról nevezetesen még oly testületek részéről is, melyeknek közzgazdasági ügyekben szakértőknek kellene lenni, azon nézet nem nyilvánított volna, hogy a vámközösség Magyarországra nézve más tekintetben, főleg nemzetgazdasági szempontból nagy előnyökkel bir. Hogy miben álljanak ez állítólagos előnyök, azt ugyan kivenni soha sem tudtuk, mivel azokat soha senki határozott alakban ki nem tünterte, sőt meg sem kísérelte kitüntetni, annál kevésbé bebizonyítani; de, miután ez előnyöket hangoztató szójárás sokszor ismételtetett, elannyira, hogy a közvéleményt már-már egészen áthattotta, azt nem véljük ignorálhatónak.

Mielőtt azonban a vámközösség nemzetgazdasági hatásait vizsgálat alá vennők, még csak arról akarunk számot adni, mikép keletkezett és vert gyökeret a vámközösség előnyös voltáról való téves nézet.

Már érintve volt, hogy az 1851 előtti vámrendszer mily

rendkívül sujtó volt Magyarországra nézve; érintve volt, hogy a külön terület azon vámpolitika folytán, melyet a bécsi központi kormány Magyarország ellen gyakorolt, sokkal hátrányosabb volt, mint nemzetgazdasági szempontból akár a vámközösség leendett; érintve volt végül, hogy ezen okokból az 1852-ben bekövetkezett vámügyi egyesítés az azelőtti állapothoz képest nemzetgazdasági szempontból javulásnak tünt fel. — Ezen kedvező benyomást, melyet a vámegyesítés az 50-es években a közvéleményre gyakorolt, fokozta azon körülmény, hogy az 1848 utáni nagy horderejű reformok (urbériség megszüntetése, a közlekedési eszközök fejlődése stb.) Magyarország nemzetgazdaságára nézve korszakalkotók voltak, s miután a vámterület ügye a közigazdasági politikának mindenütt alapját szokta képezni, a közvélemény minden kedvező fejleményt a terület közösségével hozott kapcsolatba. Miután ezen időtől fogva 1867-ig Magyarországnak külön pénzügye nem volt, az általunk már kifejtett pénzügyi hátrányok nem is mutathozhattak. Eszerint azon eszmeirányzat, mely a vámközösséget előnyösnek ismerte, mind erősebb lett, s miután az ellenkező nézetek, ha lettek volna is ilyenek, nem is nyilvánulhattak, a senki által ki nem fogásolt nézet ugyszólván korlátlan egyeduradalomra jutott.

Ezek szerint egyáltalában nem csodálkozhatunk azon, hogy a vámközösséget nemzetgazdasági szempontból előnyösnek szeretik tartani: de e nézet mindazonáltal merőben téves, mint ezt ezennel röviden kimutatni fogjuk.

VIII. FEJEZET.

Nemzetgazdasági következmények. A pénz folytonos kiözönlése.

Általánosan elismert tény, hogy nemzetgazdaságunk válságos helyzetben van. Mindenki egyaránt érzi és tudja hogy baj van, de hogy miben rejlik tulajdonkép a baj oka, arra nézve nagyon eltérők a nézetek. Kiki amely ágát a nemzetgazdaságnak ismeri, abban látja leginkább a baj okát, s annak orvoslásától várja a közigazdasági viszonyok általános javulását. Ily körülmények közt nagyon közel fekszik a fel-

tevés, hogy a baj talán nem részleges hanem általános: s valóban, ha a dolgot közelebbről vizsgáljuk, e feltevést igazolva fogjuk látni.

Oly országokban, melyek ugynevezett pénzgazdálkodást folytatnak, a nemzetgazdasági helyzet minden alakulásai a pénzforgalom alakulásaiban tükröződnek vissza; ha részletes a baj, akkor a belforgalomban szembeszökő aránytalanságok mutatkoznak, de azok egymást nagyban és egészben kiegyenlítik, s az általános vagyonosodás még nem szenved szükségképen: egyik osztály például gazdagodik a másik rovására, de amit emez veszít, azt amaz megnyeri. Az ily részletes baj a közigazdasági organismus törvényei szerint idővel általánossá szokott válni, de míg általánossá nem vált, addig lényegesen nem zavarja meg a külforgalmi egyensúlyt.

Egészen másképp áll a dolog, ahol a baj általános: ott a termelés minden ága pangásnak indul, a forgalom meg-lankad, a kereskedés válságos helyzetbe jut, a vállalkozás megriad és pihen, szóval minden keresetiág jövedelmezősége csökken, s ennél fogva a vagyonosodás is megakad, sőt hanyatlásnak is indulhat, amennyiben a lakosság kevesebbet termel, mint amennyit fogyaszt, s így a tőkét is megtámadni kénytelen.

Ha valamely ország ilyen helyzetbe jön, ez minden tekintetben veszélyes; veszélyes először azért, mert a tőke a jövedelemszerzés eszköze, ha tehát azt megtámadjuk, a jövő jövedelmet is megtámadjuk; veszélyes másodsor azért, mivel a hanyatló irányzatot megállítani és emelkedőre változtatni igen nehéz (tökéletesen analog ez a fizikai élet törvényeivel!)

Az ily általános baj természetesen nemcsak a belföldi pénzforgalom arányaiban mutat szabálytalanságokat, hanem a külforgalmat is szabálytalanná teszi. Ezt már a nemzetgazdaság legprimitívebb korában is sejtették, s ebből eredett a kereskedelmi mérlegről szóló merev tan, mely azonban később egyoldalúnak bizonyult be, s azért újra elvettették. De habár a mercantil rendszer mérlegtana hibás volt, mindazáltal a külforgalomban észlelhető pénzmozgalom mai napig az általános közigazdasági helyzet legvilágosabb tükréül van elismerve. Kétségtelen — és ezt a legegyszerűbb józan ész-

szel is tisztán megértheti kiki — hogy amely nemzet évről évre többet fizet a külföldnek, mint a mennyit attól kap, a külföldhez képest vagyoniilag hátrányba jön, magyarán mondva, eladósodik. — Azon processus, melylyel ez eladósodás végbe megy, sajátságos ugyan, de könnyen érthető. — Ha Magyarország például Németországnak egy évben 100 millió frtot fizet; miután e 100 millió pénzre saját belforgalmunk fentartására okvetlenül szükségünk van, Németország ellenben a mi pénzünket nem használhatja, az fog történni, hogy Németország e pénzzel itt vagy oly árukat vesz, amire szüksége van, s azokat kiviszi, vagy ha nem talál elegendő alkalmas kereskedelmi cikket, a kezében levő pénzen magyar állami kötvényeket, vagy vasuti részvényeket, vagy bankpapirokat, vagy zálogleveleket stb. vesz, egy szóval a pénzt Magyarországnak kölcsön adja. Vagyis más szóval: ha árucikkokkal vásárolhatjuk vissza a külföldnek fizetett pénzt, akkor eladósodásról nincs szó, de mihelyt a pénz visszavásárlására nincs elegendő árucikkünk, akkor tőkénk egy részét kell odaadnunk, vagyis az eladósodás mulhatlanul bekövetkezik. S ha ezen műfolyam éveken át ismétlődik, a baj évről évre nagyobb lesz, mert minél nagyobb részt bir a külföld tőkénk ből, annál nagyobb része van annak jövedelméből is, s annál kevesebb marad magunknak jövedelmül, melyből szükségleteinket fedezhetjük s növekedő tartozásainkat fizethetjük.

Ez oly egyszerű igazság, melyet alig volna szükséges csak egy szóval is említeni, ha némely nemzetgazdák a fogalmakat e kérdés körül össze-vissza nem zavarták volna.

Lássuk már most, hogyan áll Magyarország mérlege; mennyit fizet Magyarország a külföldnek s mennyit kap tőle?

E kérdésre mindenekelőtt a külkereskedelmi forgalom adja a legmegbízhatóbb választ. A hivatalos statistikai közlemények szerint Magyarország behozatala és kivitele 1868-tól 1871-ig (későbbi évekről még nincsenek kimutatások) következőleg állt millió forintokban:

	behozatal	kivitel	beh. több.	kiv. több.
1868.	320	330	—	10
1869.	409	330	79	—
1870.	344	343	1	—
1871.	472	357	115	—
	1545	1360	196	10

Ebből látható, hogy Magyarország külkereskedelmi mérlege, mely 1868-ban még 10 milliónyi többletet mutatott, tetemesen passivvá vált s az utóbbi három évben átlag 65.3 millió frt hiányt mutat, sőt e hiány 1871-ben 115 millióra emelkedett.

Mit jelentenek e számok? Azt, hogy 1871-ben a külföldtől (Ausztriát is beleértve) összesen 472 millió frt értékű árukat vásároltunk; és pedig részletesebben meghatározva: 137 millióért szőtt és kötött árukat; 74 millióért apró árukat; 50.6 millióért fémárúkat; 27.5 millióért gyarmati árukat, 24.3 millióért bőrt és bőrárúkat; 23 millióért állati termelvényeket; 21.9 millióért állatokat; 15.4 millióért gyógy- és illatszereket s hasonlókat; 15 millióért dohányt és dohánygyártmányokat; 13.8 millióért csont-, fa-, üveg- és kőárúkat stb. stb. Ezen árúkért — mint mondtuk — 472 milliót fizettünk a külföldnek. Eme 472 millió pénznek „visszavásárlása“ végett adtunk a külföldnek 357 millió értékű belföldi termelvényt, nevezetesen 146 millió értékű kerti és mezei termelvény (buza, rozs, árpa, zab, tengeri, liszt, repce stb.), 49 millió értékű állatot, 13 millió értékű állati termelvényt, 33 millió értékű szövő- és kötőanyagot (gyapju, len, kender stb.), 10 millió értékű bort stb. Azonban mindaz, amit termeltünk és odaadhattunk, nem volt elegendő pénzünk visszaszerzésére; maradt még kint 115 millió forint, mely összegért más javakat kell adnunk, és pedig államkötvényeket, vasuti, bank-, s egyéb u. n. ipari papirokat, zálogleveleket, egy szóval különféle adósságleveleket, ... azaz helyesebben mondva, ennyit kellett volna adnunk, ha először az államgazdálkodás, másodsor a Magyarország és a külföld közötti kamattartozás kiegyenlítése, végre a tőke be- vagy kitelepedése ez összeget meg nem változtatta volna.

Vizsgáljuk meg ezeket is egyenkint.

Ami az államgazdálkodást illeti, kiki tudja, hogy a magyar állam sokkal nagyobb fizetéseket tartozik külföldre (nevezetesen Ausztriába) teljesíteni, mint a megnyit a külföldtől jövedelmül kap. Hogy mennyivel nagyobb a kiadás mint a bevétel, megközelítőleg könnyen kiszámítható. Fizetünk ugyanis évenként mintegy 31 millió frtot államadóssági járulék fejében, másik 30 milliót a közös költ-

ségekre. Ez összegből egyenes uton csak csekély rész foly vissza hazánkba, legnagyobb része, talán 50 millió kint marad. Továbbá a külön magyar államadóságok kamataira és törlesztéseire is tetemes összeget fizetünk (az 1874-iki költségvetés szerint 33.751,272 frtot), melyből legjobb esetben egy harmadrész vagy valamivel több marad hazánkban, 20 millió pedig minden bizonynyal külföldre vándorol. Eszerint a magyar állam évenként legalább 70 millió frttal többet fizet a külföldre, mint amennyit jövedelmül onnan kap. A magyar államgazdaság tehát a kereskedelmi mérlegben mutatkozó hiányt nemcsak nem apasztja, hanem még mintegy 70 millióval nagyobbítja.

A magántőke kamatainak mérlege sem mutat kedvező eredményt Magyarországra nézve. Magyar honpolgároknak nem igen vannak külföldi birtokaik vagy kamatozó értékeik, de igenis külföldieknek vannak mind fekvő birtokai Magyarországon, mind Magyarországon elhelyezett tőkái vagy pénzei. Nevezetesen a vasutak és más közlekedési eszközök részvényei és kötvényei többnyire külföldi tőkepénzesek tulajdonában vannak, s ennél fogva vasutaink jövedelme és a magyar állam által fizetett kamatgarantiák nagy része, legalább két harmada külföldre foly. Ha az összes magyar vasutak tiszta jövedelmét a garantiákkal együtt csak 25 millióra, a dunagözhajózási társulatét 2 millióra vesszük, s felteszszük, hogy ez összegből egy harmadrész magyar kézben marad, két harmadrész pedig kimegy, azt látjuk, hogy ezen czímen ismét mintegy 18 millió foly a külföldre.

— A bankok és más pénzüintézetek részvényei, záloglevelei és más kamatozó értékei is nagyrészen külföldi kezekben vannak; ezek tiszta jövedelme is tehát többnyire külföldre foly. Emellett összes pénzforgalmunk központja az osztrák nemzeti bank, s a bank minden Magyarországon forgalomban levő jegyétől egyik-másik alakban kamatot nyer. Eszerint csak 100 millió bankjegy forgalmát és 6% kamatot feltételezván, kiderül, hogy maga az osztrák nemzeti bank a zálogkölcsonökkal együtt mintegy 8—9 milliót von el, s a többi pénzüintézet és vállalat legalább ugyanannyit.

Látható ebből, hogy a magántőke kamatainak mérlege is évenként mintegy 35 millió frtot von el Magyarországtól.

A tőke be- és kitelepedésére nézve nincsenek

oly adataink, melyek biztos támpontul szolgálhatnának; annyit azonban statisztikai adatok nélkül is mindenki tud, hogy az 1867 utáni években, midőn a külföld Magyarország gyors felvirulása iránt nagy reményeket táplált, a külföldi tőke betelepédése nagy lendületet vett, számos külföldi, főleg osztrák iparos telepedett itt le, sőt több nagyobb ipartelep mindenestül ide költözött; miután azonban a hazánk anyagi fejlődéséhez kötött remények meghiusultak, s az ország közgazdasági helyzete az ipari viszonyokat olyanná változtatta, hogy a verseny immár mind nehezebbé, sőt itt-ott lehetetlenné lett, jelenleg az ellenkező irányzat mutatkozik; tőkepénzeseink, kereskedőink és iparosaink mind nagyobb számmal kezdenek Bécsbe és általában Ausztriába vonulni, a betelepedés pedig mindinkább gyérül. Ezen a réven tehát aligha nyer Magyarország valamit, sőt féltő, hogy a dolgok mai állásában többet veszít, mint amennyit nyer.

Az elmondottakat összefoglalva, a pénz külforgalmára nézve azt látjuk, hogy Magyarország a kereskedelmi cikkeknel évenként 50—100, sőt több millióval többet fizet a külföldre, mint amennyit onnan kap; ezenkívül az államgazdálkodás az országtól szintén mintegy 70 milliót; a külföldi magántőke hasonlólag mintegy 35 milliót von el; az ország tehát évenként alacsony számítás szerint legalább 150—200 millió frttal lesz adója a külföldnek.

Azt lehetne erre mondani, hogy a most vázolt pénzforgalmi helyzet nem egészen találó, mert csak az egyik oldala, az árnyoldal, van feltüntetve, ellenben a másik oldal, a fényoldal, mellőztetett; mert habár Magyarország az utóbbi években eladósodott, de ez még nem jelent elszegényedést, amennyiben a kölcsön nyert pénzen jövedelmező beruházások történtek, vasutak, házak épültek, ipartelepek szereltettek fel stb.

Ez ellenvetést azonban nem fogadhatjuk el, mert mi a fentebbiekben nem a multat, hanem a jelent és a jövőt tüntettük fel, nevezetesen azt, hogy az ország jelenlegi közgazdasági helyzetében, mennyit kénytelen évenként a külföldre fizetni anélkül, hogy attól ellenértéket kapna. Nem azt tartjuk mi a baj lényegének, hogy ez előtt mennyi pénz folyt a külföldre, melyet aztán kölcsön gyanánt vissza kellett szerezni, hanem azt, hogy közgaz-

daságunk organismusa olyan, hogy a pénzt a jelen pillanatban is, és jövőre is ily óriás mennyiségben külföldre szivároztatja, s hogy jelenlegi viszonyaink közt nincs mód azt saját termelvényeinkkel vagyis jövedelmünkkel visszavásárolnunk, hanem kénytelenek vagyunk azt tökécsítve mint kölcsönt visszaszerezni a külföldtől.

Egyébiránt nem akarjuk azt állítani, hogy ha a külföld irányában évenként 150—200 millió frttal eladósodunk, az ország ezen egész összeggel szegényebbé válnék, (ha ez állna, akkor Magyarországnak néhány év alatt egy krajczárnyi értékű vagyona sem maradna); nem tagadjuk mi, hogy azon évenkénti fizetési többletből, melyet külföldre teljesítünk, némi rész oly árúkért vagy szolgáltatásokért megy ki, melyek gyümölcsözőknek mondhatók, azaz melyek az ország jövedelmét szaporítják; de ez aránylag csekély, a legnagyobb rész oly árúkért és szolgáltatásokért megy ki, melyek többé nem szaporítják a jövedelmeket, hanem egyszer mindenkorra elfogyasztatnak. — Így nevezetesen, az állam által kiadott 70 millió semmi jövedelemszaporodást nem hoz, semmi hasznót a jövőre nézve; a vasutak és bankok által kivitt pénzzel szemben, azon remény áll, hogy általuk a termelés fejlesztetni fog, ez azonban csak remény, mely teljesülhet is, nem is; a kereskedelmi mérlegnél mutatózó hiány nagyobb részt teljesen elvesz, mivel behozatali cikkeink csak csekély részben vannak itteni további feldolgozásra vagy befektetésre szánva, legnagyobb részben azonban merőben a napi szükséglet fedezésére szolgáló iparcikkek és élvezeti szerek, egy szóval fogyasztási tárgyak.

Ha azon legjobb esetet vesszük fel, hogy a vasutak, bankok stb. által kivitt 35 millió frt. évenként reprodukáltatik ez intézetek működése által; ha továbbá feltesszük, hogy a kereskedelmi mérleg hiányának fele oly tárgyakra esik, melyek ittbenn befektetést képeznek, még ezen legjobb esetben is évenként 100—150 millió frt oly valóságos hiány mutatkozik közgazdaságunkban, mely valóságos vagyona padást jelent.

A jelenlegi viszonyok között tehát Magyarország csak azon esetben nem szegényedik évről-évre, ha évenként 100—150 millióval többet termel, mint a mennyit fogyaszt, s ez összeget tökécsíti. Hogy

vagyonossága emelkedjék 150 milliónál többet kell tőkésíteni, (ami csak igen nagy önmegtagadással volna elérhető, miután az állampolgárok összjövedelme — megközelítő számítás szerint — alig négyszerese a fentebbi összegnek, s ez összjövedelemből egy másik negyedrészt államadó fejében fizettetik el, s eszerint az összes szükségletek fedezésére csak a jövedelem fele maradna.)

Az előadottakból világosan megérthető a magyar nemzetgazdaság helyzete. Hogy a fentebbi számítások mennyire felelnek meg a valóságnak, azt nem vitatjuk. — Az egyes számok hibásak lehetnek, de az általuk illusztrált sajnós tény, úgyhiszem nem tagadható.

És e sajnós tényben rejlik Magyarország nemzetgazdasági bajainak főoka.

Ha Magyarország évről évre száz milliónyi összegeket kénytelen a külföldnek fizetni azon felül, amit saját termelvényeivel visszavásárolhat: nagyon természetes, hogy az országnak örökké mint pénzkeresőnek kell a pénzpiacra jelentkezni.

Ebből természetesen a nemzetgazdaságra nézve a legkárosabb következmények erednek: mellőzve ugyanis azt, hogy az ország eladósodik, és, a kölcsön nyert pénz nagy részét elfogyasztván, tőkét csökkenti, ez örökös pénzkeresés először is felcsigázza a pénz árát kint és bent, a magas kamatláb pedig megzsibbasztja, sőt tönkreteszi a termelést, főleg az ipari termelést, miután iparunk tőkészegénységénél fogva hitelre van utalva; másodsorban függésben tartja az ország nemzetgazdaságát azon államoktól, melyektől örökös kölcsönöket kell kérnie. E függés igen veszélyes lehet, mert mihelyt a szükséges pénzt kölcsön nem kaphatjuk, a legnagyobb válságba jut egész közgazdaságunk. Tanuskodik erről a legközelebbi múlt története. Közgazdaságunk végzetes baját 1867-től egész a közelebbi időig nem éreztük teljes mértékben, mivel az állam évről évre tetemes adósságokat csinált, s így egyenes kölcsön útján szerezte vissza a kifolyt pénzt; azonkívül vasuti és más vállalatok engedélyesei is tetemes tőkét hoztak be, melyek itt épügy, mint az államkölcsönök útján bejött pénzek, folyóvá lettek De mihelyt egy-két rossz termésű év után a külföldi vállalkozók tőkéinek beözönlése megakadt, az állam 76½ milliónyi kölcsöne

daczára is, majdnem megállt az egész közgazdasági gépezet!...

A jellemzett pénzkiözönlésnek még több igen káros következménye van, de azokat felesleges elsorolni, mivel minden nemzetgazda igen világosan láthatja azokat.... Nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy nemzetgazdaságunk bajainak alapja és gyökere ama végzetes pénzkiözönlésben rejlik. Gyökeres javulásról addig nem lehet szó, míg a baj főoka orvosolva nincs.

IX. FEJEZET.

Nemzetgazdasági következmények. Nemzetgazdaságunk bajain csak külön területen folytatott czélszerű vámpolitika segíthet.

Most arról kellene szólnunk, mily összefüggésben van hazánk jellemzett közgazdasági helyzete a vámterület közöségével, és általában jelenlegi vámrendszerünkkel; de ez összefüggés annyira kézzelfogható, hogy e tekintetben elég a tények rövid constatálására szoritkozunk.

A pénz külforgalmának, mint láttuk, három főtényezője van :

1. a nemzetközi kereskedelem mérlege,
2. az államgazdálkodás pénzmozgalmainak nemzetközi mérlege,
3. a magántőke kamatozásának nemzetközi mérlege.

Miután a kereskedelmi mérleg, alapjában véve, mindenütt a kereskedelmi és vámpolitikának eredménye, a kereskedelmi és vámpolitika alapja pedig a vámterület, ebből is világos az összefüggés közgazdaságunk helyzete és a vámterületi kérdés közt. Ha Magyarország az utolsó 25 év alatt saját vámterületén czélszerű kereskedelmi és vámpolitikát üzhetett volna, akkor az ország most nem lenne kénytelen az általa szükségelt iparcikkeket majd mind külföldről behozni, hanem belföldi cikkekkel fedezné szükségletét, termelvényeinek kivitele pedig nem csökkent volna, hanem inkább tetemesen magasabban állna, mert nélkülözhető terményeit finomított tehát értékesebb alakban vinné ki; a kereskedelmi mérleg passivitásáról tehát szó sem lehetne...

De továbbá a vámterület és az azon követett vámpolitika nemcsak a kereskedelmi mérlegre bir befolyással, hanem a magántőke kamatozásának mérlegére is. A jelenlegi vámrendszer, mely a 48 előtt Magyarország ellen követett gyarmati vámpolitika nyomán haladva oda vitte a dolgot, hogy a kereskedelemnek és iparnak az áru- és pénzforgalomnak központja Magyarországra nézve is Bécs, nem pedig Budapest, főokozója annak is, hogy a Magyarorszában gyűlő tőkék is Bécsbe központosulnak, s ha azok kamatoztatás végett Magyarországon helyeztetnek is el, a kamatok a dolgok természete szerint Bécsbe folynak, s magántőke kamatmérlegét hátrányunkra fordítják.

Végre ami a pénznek az államgazdálkodás útján való kiözönlését illeti, tagadhatlan ugyan, hogy az nagyrészen nem a vámközösségnek, hanem közjogi helyzetünknek és más pénzügyi körülményeknek eredménye, de a vámközösségnek ezen ponton is nagy része volt és van abban, hogy ez uton temérdek pénz özönlik ki. Ki volt mutatva a fentebbi fejezetekben, hogy a vámközöség egyik főoka pénzügyi bajainknak, nevezetesen annak, hogy a viszonyaink közt legjutalmazóbb államjövédelmi forrásból el vagyunk zárva, hogy oly felette költséges és bonyolodott adórendszerrel kell gazdálkodnunk, hogy államjövédelmi forrásaink elapadnak, hogy ezek folytán az ország mindinkább eladósodik és most már évről-évre tetemes külföldi kölcsönökre szorul, melyek kamatja természetesen visszahozhatlanul kiözönlik. Ezek szerint az összefüggés a pénz kiözönlése és a vámközösség között itt is világosan látható.

De feltéven, hogy az elmondott és mindenki által sajnosan érzett igazságok nem állanának is (amint hogy kétségtelenül állanak), annyi bizonyos, hogy a pénz folytonos kiözönlésén, mely immár nem véletlenül előforduló baj, hanem közigazdaságunk organismusának megrögzött, idült betegsége, a jelen körülmények között semmi más orvosság nem segíthet gyökeresen, mint a vámközösség megszüntetése és a külön magyar területen folytatandó czél-szerű vámpolitika.

Ezt egy rövid szemle e végzetes pénzkiözönlés tényezői felett igen kézzelfoghatólag kideríti. Vizsgáljuk meg eme

tényezőket egyenkint és lássuk, lehet-e a kívánatos egyensúlyt más eszközzel mint önálló vámpolitikával helyreállítani?

Az államgazdálkodás folytán, amint tudjuk, évenkint mintegy 70 millióval többet fizetünk külföldre (többnyire Bécsbe), mint a mennyit onnan visszanyerünk. Lehet-e hiányt a javasolt gyökeres reform nélkül lényegesen lejobb szállítani? Az államadóssági járulékot, mely államszerződésen alapul, egyelőre nem csökkenthetjük, s azt sem akadályozhatjuk meg, hogy az külföldre menjen, miután az államhitelezők külföldiek. A közös költségeket lejobb lehet ugyan szállítani, s ha a katonai felszerelések Magyarországra eső részét kizárólag Magyarországon készíttethetnők, a pénzkiözlésnek legalább ezen egy tételnél gátot lehetne vetni. De miután szövő-fonó iparunk nincs, egyelőre ez sem lehetséges, s bármint rendeztessék a hadi felszerelési ügy, mindaddig míg iparunk nem lesz, a közös költségek legnagyobb része külföldre megy és nem jö többé vissza; sőt mi több, ezen az uton még a honvédség felszerelésének költségeiből is évenkint több millió visszahozhatlanul kimegy, a mit fentebb számításba sem vettünk. A külön magyar államadóssági kamatok és törlesztések, melyek összege 1874-re már majdnem 34 milliót tesz, s melyből — mint mondtuk — legalább 20 millió külföldre özönlik, egyelőre szintén nem torlaszthatók vissza, semmiféle oly intézkedés által, mely a jelenlegi vámrendszer keretén belől esik. E szerint az államgazdálkodás külföldi fizetéseinek mérlegében az egyensúly eléréséről egyelőre szó sem lehet: sőt igen szerencséseknek mondhatnók magunkat, ha minden eddig célbavett reformnak (a közös költségek leszállításának, a hadifelszerelések belföldi előállításának sikeres keresztül vitelével) e mérleg 70 milliónyi passivitása 10—15 millióval csökkentetnék. De hát ezen esetben is még 55—60 milliót tenne azon összeg, melyet az állam évenkint külföldre fizetni kénytelen.

A Magyarországbán elhelyezett külföldi magántőke kamataival körülbelül épen így állunk. Erre nézve is lehet ugyan lényeges javításokat és reformokat létesíteni, s ide sorozható első sorban az önálló magyar bank életbeléptetése, de ez a kamatok kiözlését nem szünteti meg, legfeljebb csökkenti. Egyébiránt a külföldi tőkék itteni befek-

etését nem is akarjuk káros hatásúnak venni, s azért azt nemcsak gátolni nem kívánjuk, hanem inkább buzdítani. Számításainkban az változást nem is okoz, amennyiben azon legjobb esetet vettük számítási alapul, hogy az itt befektetett külföldi tőkék az országnak magának is évenként ugyanannyit gyümölcsöznek, mint amennyit maga a külföldi tőketulajdonos élvez.

Miután ezek szerint a mondott két tényezőnél a külföldi pénzforgalom mérlegében az egyensúlyt helyreállítani nem lehet, sőt itt bármily lényeges reformok által is, csak legjobb esetben mintegy 20—30 %-nyi csökkentést lehet előidézni: egyedül a harmadik tényező, a kereskedelmi mérleg az, melynek útján az évenként kiözönlő száz milliókat visszahoznunk lehetne. De a jelenlegi kereskedelmi mérleg éppen a jelenlegi vámrendszer kifolyása; és minél jobban hozzáférhetővé lesz a vasutak terjedésével az ország minden része s a népesség minden rétege, annál praegnansabbá fog alakulni annak jelenlegi passivitása.

Hogy mikép megy végbe ezen alakulás, azt részletesen kifejezni szükségtelen, miután annak napról-napra szemtanúi vagyunk. A tény röviden abban áll, hogy a belföldi házi ipart és kézmű-ipart mindjobban túlszárnyalja és elnyomja a külföldi gyáripar versenye (így például a régenten nagy mértékben és általánosan üzött házi- és kézműipari fonás és szövés mai nap már csak kivételesen gyakoroltatik); és miután eme megsemmisülő házi- és kézműipar helyett belföldi gyáripar nem keletkezik, az ország szükségletének fedezése tekintetében, mindinkább a külföldre szorúl. A külföldi iparcikkek behozatala tehát évről-évre növekszik, mindaddig, míg az általános elszegényedés be nem áll. Ezen progressióval nem igen tarthat lépést saját termelvényeink kivitele; mert hazánk, köztudomás szerint, csak leginkább mezőgazdasági termelvényeket vihet ki, ezek termelése pedig nem fokozható egykönnyen, hacsak a mezőgazdasági ipar jobban ki nem fejlődik, s ennek kifejlődése éppen az általános ipar fejlődésével tart egyenlépést. A behozatal gyors emelkedésének vagy éppen megállapodásának és hanyatlásának a dolgok természete szerint nem lehet más eredménye, mint az, hogy kereskedelmi mérlegünk évről-évre rosszabbúl.

Nagyon érdekes volna ezen alakulást, amint az vám-

területünk elkülönítése óta lépésről lépésre haladt, megbízható statisztikai adatokkal illusztrálni. Azonban erre nézve csak 1868-tól 1871-ig vannak adataink, s azok megbízhatósága is hagy kívánni valót. Mindazáltal a létező gyér statisztikai anyag is elég világosan feltünteti a bajt, s azért figyelmet érdemel. — A szorosabb értelemben vett iparczikkék (a vámtarifa osztályzata szerint a XIII—XIX. csoportok, nevezetesen: szőtt és kötött árúk; árúk sertéből, háncsból, szalmából stb. továbbá papiros és papirosárúk; bőr- és bőrárúk; csont-, fa-, üveg-, kő- és cserép-árúk; fémárúk; szárazföldi- és vízijárművek, műszerek, gépek és apró árúk) behozatala és kivitele 1868-tól 1871-ig következőleg alakult, ezer forintokra kikerekítve:

	behozatal ezer forint	kivitel ezer forint	behozatal több. ezer forint
1868.	198,895	35,419	163,476.
1869.	278,027	44,970	233,057.
1870.	217,284	70,715	137,269.
1871.	311,788	49,708	262,080.

Ebből látszik, hogy négy év alatt a kereskedelmi mérleg úgy alakult, hogy 1871-ben immár 100 millió frtal többet adtunk ki iparczikkékért, mint 1868 ban.

Tekintetbe véve az 1869-ben mutatkozó igen nagy emelkedést és a rá következő évben mutatkozó nagy csökkenést, könnyen hajlandók lehetnénk ezt a véletlen szeszélyének tulajdonítani, mely mint ilyen, nem bírna nagy fontossággal; azonban az 1869 és 1870-iki adatok közelebbi tanulmányozása másról győz meg bennünket, azt látjuk ugyanis, hogy 1870-ben nemcsak a behozatal csökkent hanem a kivitel is emelkedett, és pedig éppen oly czikkeken emelkedett, melyekben Magyarország jóformán semmit sem állít elő (szőtt és kötött-árúkban, apró-árúkban sat.); ennél fogva e kivitel nem jelent mást, mint a túlságos mértékben behozott és el nem kelt árúknak visszavitelét. Hogy a behozatali többlet eme két évi valóságos fogyasztással öszhangzásba hozassék az 1869-iki többletből megközelítő számítás szerint mintegy 50 millió az 1870-iki évet terheli. Ennél fogva a behozatali többlet lenne:

1868-ban	163	millió	forint
1869-ben	182	„	„
1870	187	„	„
1871	262	„	„

Ennél fogva még azon esetben is, ha felteszszük, hogy az 1871-iki behozatal hasonlólag túlhaladta a szükségletet, s 1872-ben a felesleges árúkból 40—50 milliót ismét vissza ki kellett vinni, az emelkedés ijjesztő progressiot mutat, oly progressiót, mely arról tanuskodik, hogy Magyarország ipara ahelyett, hogy emelkednék, hanyatlásnak indult és évről évre kevésbé képes az ország szükségleteit fedezni.

Azt gondolhatná talán valaki, hogy az iparczikkék behozatalának nagy emelkedése talán a nagy vasuti építkezéseknek kifolyása: ez azonban nem áll egészen, mert a vasuti felszerelési tárgyak, továbbá gőzmozdonyok, tenderek, vasuti kocsik sat. behozatala 1869 óta úgyszólván állandó maradt, s összesen alig 2 millióval emelkedett (1868-hoz képest az összehasonlítás nem lehetséges, mivel a vasuti felszerelési tárgyak külön kimutatva nincsenek).

Az elmondottakból világos, hogy az iparczikkék behozatala évről-évre növekszik. Hogy növekszik-e ezzel arányban mezőgazdasági termelvényeink kivitele, arra nézve a szóban forgó négy év adatai nem lehetnek irányadók, miután köztudomásu, hogy az 1868-iki év igen bő kiviteli év volt, ellenben a későbbi évek határozottan középszerűek, úgy hogy ezen évek adatai inkább a kivitel csökkenését mutatnák. Annyit azonban tudunk, hogy a mezőgazdasági ipar e négy év alatt nem emelkedett, az okszerű gazdaság nagyban és egészben véve nem igen terjedt (amint hogy a földművelő osztályok tőke-szegénysége folytán nem is terjedhetett), hogy nagyobb mérvű mezőgazdasági beruházások nem történtek, sőt az ugynevezett rablógazdaság országszerte divatoz: ezeknél fogva tehát nem igen állitható, hogy a mezőgazdaság termelő képessége nagy előhaladást tett volna.

Ezek szerint ki van mutatva egy felől, hogy a külföldi iparczikkék iránti szükséglet és azok behozatala évről-évre erős progressióban nő, más felől, hogy saját termelvényeink kivitele a legjobb esetben is csak lassan emelkedik; ennél fogva kézzelfogható, hogy a kereskedelmi mérlegnek mindinkább passivvá kell válni.

Tagadhatatlan, hogy a kereskedelmi mérleg passivitásának is meg van a maga természetes határa, t. i. az midőn az ország megszűnik fizetőképessé lenni, midőn tehát daczára a külföldi iparczikkék iránti szükségletnek, ama czikkeket nem hozhatja be, mivel azokat megvenni nem képes.

Ugy hisszük, hogyha kereskedelmi mérlegünk passivitása ezen határt eléri, ez ránk nézve nagyon siralmas vigasztalás lesz.

X. FEJEZET.

Nemzetgazdasági következmények. Áruforgalom, vasutügy, ipar, földművelés.

Lássuk most a fentebbi két fejezetben előadottak következményeit.

Ki volt mutatva (a VIII. fejezetben), hogy hazánk nemzetgazdasága egy mélyen fekvő nagy bajban szenved, melyben nemzetgazdaságunk minden más baja kulminál, s melyre mint kutfőre minden nemzetgazdasági bajaink visszavezethetők; s e baj abban áll, hogy közgazdaságunk úgy van megteremve, hogy évről-évre száz millióra menő pénzt ömleszt a külföldre, melyet minden áron vissza kell szerezni, s melynek visszaszerzésére termelésünk nem nyújt elegendő értéket.

Ki volt mutatva (a IX. fejezetben), hogy ezen baj részint közvetlenül, részint közvetve jelenlegi vámrendszerünknek, nevezetesen czélszerű vámpolitika teljes hiányának és a vámterület közösségének kifolyása; vagy ami ezzel gyakorlatilag véve azonos: hogy e végzetes baj csupán kedvező kereskedelmi mérleg útján lenne elhárítható, de kereskedelmi mérlegünk a közös terület mellett nemcsak nem javul, hanem inkább rosszabbul, s a bajt súlyosítja.

Ezen két sajnós igazság, úgy hiszem oly világosan fel volt tüntetve, hogy aziránt kétség alig foroghat fen. Már most, ha ez áll: ha hazánk nemzetgazdasága halálos bajban szenved, s ha e bajt a vámterület közössége okozza,

hogyan lehet józan észszel azt állítani, hogy a vámközösség hazánkra nézve nemzetgazdasági szempontból előnyös, előttünk megfoghatatlan.

A vámközösség Magyarországra nézve szeliden szólva finansziális romlást, és nemzetgazdaságunk végpusztulását jelenti.

Mielőtt tovább mennénk, eme nemzetgazdasági romlást, melyet fentebb úgy szólván csak a nemzetgazdaság csúcspontjaiban, a pénzmozgalmakban tüntettük fel, most még néhány vonással a közigazdaság fontosabb tényezőiben ugyszólván a közigazdaság testében is feltüntetni akarjuk. — Itt azonban megelégedhetünk a tények igen rövid jelzésével.

1. Minden közigazdaság fejlődésének mulhatlan feltétele, hogy a pénz- és áruforgalomnak legalább egy belföldi központja, *emporiuma* legyen, hogy legyen az országnak nemzetgazdasági fővárosa. — Magyarországnak ily nemzetgazdasági fővárosa nincs, vagy jobban mondva Magyarország nemzetgazdasági fővárosa az ország határán kívül esik, s ez Bécs, — a közös vámterület folytán ugyanis Bécsbe központosul nemcsak az összes pénzforgalom, hanem az áruforgalom is. Helyi okoknál fogva csupán a gabonakereskedés volt eddig képes Budapestre való gravitálását megtartani, de ez egyrészt nem bír nagy jelentőséggel, másrészt ez is már megingott és — az érdekelt körök egyhangú panasza szerint — Bécs növekedő *concurrentiája* folytán nagy veszélyben van. — Eszerint mindazon érdekek, melyek egy nagy és hatalmas kereskedelmi fővároshoz kapcsolódnak, a közös vámterület által a legnagyobb veszélyeztetésnek vannak kitéve. — És e helyen nem ignorálhatunk egy szólamot, melyet egy jelentékeny szaktestület ez ügyre nézve nyilvánított, azt mondván, hogy Magyarországra nézve a vámközösség előnyös, mivel általa kereskedelmi és művelődési összeköttetésben állunk a művelt nyugat nagy nemzeteivel... Ezen szólam szépen hangzik, de tökéletes ellentéte a valóságnak. Magyarország ugyanis, ha külön vámterülete van, közvetlen kereskedelmi összeköttetésbe léphet minden nemzettel akár Nyugaton, akár Keleten; Amerikával, Angliával, Franciaországgal és Németországgal épügy, mint Oroszországgal, Törökországgal és a török souzerain államokkal és természetesen első sorban Ausztriával is; mig jelenleg ugyszól-

ván csak Ausztriával van közvetlen összeköttetésben, a külállamoktól pedig Ausztria által el van zárva, vagy azokkal legfeljebb csak gyér és laza közvetett összeköttetésbe van hozva. Ha tehát a művelt világgal való kereskedelmi összeköttetésre súlyt akarunk fektetni, mint súlyt fektetnünk kell, és mint súlyt fektet a czélzott szaktestület, akkor Magyarország vámügyi önállóságát, nem pedig Béctől való függését kell követelnünk; mert ha Magyarországnak külön vámterülete s annak emporiuma Budapest lesz, akkor mindazok, kik Magyarországtól árúkat venni, vagy Magyarországnak árúkat eladni akarnak, nem Bécsce, hanem Budapesttel kell hogy kereskedelmi összeköttetésbe lépjenek, — míg jelenleg ennek szüksége fenn nem forog s ezért nem is létesül.

2. A kereskedelmi emporium képződésével szorosan összefügg az ipari központ képződése: miután azonban az ipar egyes ágairól bővebben lesz szó, e helyen elég azt megjegyezni, hogy az ipar igen számos ága oda vonul, ahol a kereskedelemnek központja van, mert ott találja egyrészt az anyagoknak és segédszereknek legnagyobb választékát, másrészt a legjobb vevőket.

3. Az emporium kérdésével összefügg a közlekedési hálózat ügye is. Magyarország újabb időben nagy vasuti hálózatot hozott létre. Nemzetgazdasági szempontból kívánatos volna, hogy e vasutak forgalma minél nagyobb legyen. De erre egyelőre kevés kilátás van. Először azért, mert míg kereskedelmünk emporiuma Bécs (és némileg Trieszt), a forgalom oroszán része azon vasutaknak jut, melyek Bécsbe (és Triesztbe) futnak: azaz az osztrák államvasutnak és a déli vasutnak, míg a többi magyar vasutak csak arra valók, hogy mintegy mellékvonalakul szolgáljanak. — Másodszor azért, mert míg hazánknak ipara nem lesz, a belforgalom mindig csekély marad, már pedig a tisztán magyar vasutak része inkább a belforgalomnak volna szánva.

Eszerint az ujonnan épült magyar vasutak, melyekhez annak idejében az ország felvirulására nézve oly nagy reményeket kötöttünk, egyelőre még nem felelhetnek meg teljesen nemzetgazdasági feladatuknak. — Ennélfogva jövedelmezőségük is csekély. De e jövedelmezőségben az ország erősen

érdekelve van, miután emez újabb vasutak részint a magyar állam tulajdonát képezik, részint attól garantírozva vannak.

Mindez csak akkor változhatik meg, ha Magyarország emporiuma Budapest lesz, s ha az ipar országszerte fejlődésnek indul, minek folytán a belforgalom erős lendületet vesz s a külkereskedés is nemcsak Bécs felé irányul, hanem hasonlóképp észak, kelet és dél felé is egyenletesebb arányokat ölt.

A jelenlegi helyzet illusztrálására csak az 1871-iki vasuti üzlet főeredményét említjük meg. A magyarországi összes vasuti hálózat 1871 végén 571.50 mértföldet tett; ebből a tisztán magyar vasutakra kerek számmal 357 mértföld, az osztrák államvasutra 116 mértföld, a déli vasutra 78 mértföld esett. A tisztán magyar vasutak jövedelme az üzleti kiadások leszámításával mértföldenkint átlag 23.564 frtot tett, ellenben az osztrák államvasut magyar hálózatáé 93.354 frtot, a déli vasuté 77.730 frtot. Vagyis, tekintve, hogy a tisztán magyar vasutak összes befektetett tőkéje mintegy 247.7 milliót tett, s ebből egy mértföldre átlag 694,000 frt esik, az átlagos jövedelem a magyar vasutaknál nem több mint 3.3%, míg az osztrák államvasutnál, még azon esetben is, ha befektetett tőkéje mértföldenkint éppen annyira vétetik, a jövedelem 13.4%, a déli vasutnál 11.3%.

4. A kereskedésnek hazánk fővárosába való központosulása s ezzel kapcsolatban az összes kereskedés és iparügy czélszerű szervezkedése, valamint a vasutügynek egészséges természetes alapon való fejlődése kétségtelenül igen fontos tényezői a nemzeti vagyonosodásnak és haladásnak, de mindezeknél fontosabb jelenlegi viszonyaink közt a mezőgazdasági termelés. Lássuk ezért mit remélhet a magyar mezőgazdaság a közzgazdasági viszonyoknak a jelenlegi alapon való fejlődésétől.

Magában véve is, az ország vagyonosodásának többi tényezőitől eltekintve, kétségtelen az, hogy a mezőgazdasági termelés csak akkor vehet nagyobb szerű lendületet, ha a földművelés belterjesebbé válhatik, azaz ha oly művelési ágak honosulnak meg, melyek ugyanazon területen nagyobb értéket termelnek. — Ez, mint kiki tudja, nem csak magától az illető földművelőtől, hanem főleg két fontos külső feltételtől függ, melyek nélkül intensivebb gazdálkodás vagy egy-

általában lehetetlen, vagy ha tán lehetséges is, de a gazdálkodónak nem előnyére hanem romlására vezet; ezen feltételek: először, hogy a termelésbe nagyobb tőkék fektessenek be, s arra nagyobb munka fordítassék; másodsor, hogy a nagyobb mennyiségű és változatosabb minőségű termelvénynek fizetésképes fogyasztói legyenek.

Ami az első feltételt illeti, mindenekelőtt megjegyzendő, hogy a nagyobb munka nem annyira nagyobb számú munkáskezeket, hanem inkább tökéletesebb munkaeszközöket, gépeket jelent, melyek segítségével ugyanazon erő kétszer háromszor akkora eredményt mutathat fel; jelenti tovább azt, hogy e létező munkaerő ne csak az év bizonyos szakában, hanem folytonosan foglalkozást leljen, azaz hogy a mezőgazdasággal különféle házi iparok jöjjenek kapcsolatba, melyek a különben tétlenül heverő munkaerő értékesítését lehetővé teszik. — A tökéletesebb munkaeszközök és gépek, valamint a házi iparok meghonosítása végelemzésében mulhatatlanul szükségessé tesz bizonyos tőkebefektetést: eszerint az érintett első feltétel végelemzésben nem más, mint az, hogy a mezőgazdaság kellő mennyiségű álló és forgó tőkével legyen ellátva.

A mezőgazdasági termelés nagyobb szerű emelkedése tehát első sorban attól függ, vajjon van-e kilátás arra, hogy közgazdaságunk jelenlegi iránya mellett a mezőgazdaság eleget tőke felett rendelkezék.

Azt hisszük, hogy a fentebb elmondottak után a felelet csak az lehet, hogy nincs. Az oly ország, mely évenként iszonyú mennyiségben külföldre ömleszti a pénzt és annak nyomán a tőkét, mely arra van kényszerítve, hogy a világ pénzpiacán folytonosan mint pénzkereső jelentkezék, s ezáltal a kamatlábat kint és bent folytonosan magasabbra csigázza, az oly ország, mely a tőkét egy szomszédország fővárosába riasztja, melynek pénzforgalmi központja nincs is, az ily ország semmi körülmények közt nem lehet hazája a pénzbőségnek, az elhelyezést kereső olcsó és szabad tőkének. Ennélfogva mindaddig, míg eme viszonyok czélszerű vámpolitika folytán gyökeresen meg nem változnak, a mezőgazdasági termelés felvirulásának első feltétele nem létesülhet.

A második feltétel, hogy a mezőgazdasági termelvényeknek fizetésképes fogyasztói legyenek, más szóval annyit

jelent, hogy a mezőgazdaság köz életben lendületes ipar fejlődjék ki. Ez oly régen és oly hatalmasan bebizonyított igazság, hogy azt bővebben bizonyítgatni mai nap már majdnem naivitásnak tűnik fel. Mindenesetre kétségtelenül áll az, hogy ezen feltétel létesüléséhez a jelen körülmények közt nemcsak nem közeledünk, hanem attól mindjobban eltávozzunk, miután iparunk, mely még alig a kezdet elején áll, ország-szerte hanyatlásnak indult.

Eszerint, amint közigazdaságunk a vámközösség alapján jelenleg halad, a mezőgazdaság nagyobb mérvű fejlődéséhez már magában véve is semmi kilátás nincs, miután a fejlődés mindkét főfeltétele határozottan hiányzik.

De ez még nem elég. A mezőgazdaság nem egy elszigetelt valami, nem „állam az államban“, hanem a közigazdaságnak csak egy organikus része. — Ha az összes organismus pusztul, a mezőgazdaságnak is pusztulni kell. Csak egy fontos tényt említünk itt meg... Államháztartásunk — mint fentebb kifejtettük — oly helyzetben van, hogy az adótehernek évről évre növekedni kell; adóforrásaink pusztulnak, a növekedő adósúly alatt az ipar fokról fokra kevésbé lesz versenyképessé; a mozogható termelés tehát elhagyja hazánk határát, s ez által a terhet magáról lerázza, vagy összeomlik annak súlya alatt; ílymódon a maradéknak kell a növekedő terhet viselni... a maradéknak! s ezen maradók ép a mezőgazdák, kik termelésük eszközét sem el nem rejthetik, sem el nem vihetik, sem más termelési ágra nem térhetnek. Ha tehát a vész valakit fenyeget, legbiztosabban fenyegeti a mezőgazdát...

XI. FEJEZET.

Lehetséges-e a helyzetet fukar pénzügyi politika által javítani?

Hogy nemzetgazdaságunk főleg a vámközösség folytán végzetes helyzetbe jutott, azt mind a pénzmozgalmakban, mind a nemzetgazdaság legnevezetesebb ágaiban felüntettük. Most bátran a helyzet javítására vezető javaslatok előterjesztésére térhetnénk át, ha nem volna még egy veszélyes vélelem elterjedve, melyet röviden szintén meg kell vizsgálnunk.

A vélelem az, hogy bajaink orvoslására az állami befektetések megszüntetése, a rideg takarékoság és a bevételi források erősebb igénybevétele s ez uton az államháztartás egyensúlyának helyreállítása szükséges.

Mi nem tagadjuk azt, hogy az államháztartási egyensúly helyreállítása szükséges, de végzetes tévedésnek tartjuk azon nézetet, hogy közgazdasági bajaink orvoslására ez elegendő, valamint azt is, hogy a jelenlegi (vámközösségi) alapon, ez sikerrel elérhető lenne.

Államháztartásunk deficitese volt ugyanis kétségtelenül nagy baj, de ennél még nagyobb baj nemzetgazdaságunk deficitese volt, melyet a pénzmozgalmokban feltűntettünk. — Az államháztartás csak egy része a nemzetgazdaságnak, ha ez utóbbi válságos helyzetben van, az előbbi is abba jut előbb-utóbb. Az állam, mint ilyen, csak a nemzetgazdaság jövedelméből meritheti bevételeit, ha a nemzetgazdasági jövedelmi források elapadnak, az állam sem merithet azokból, míg ha ezek bőven folynak, az állam is bővebben merithet belőlük. Ha tehát a nemzetgazdasági helyzetet nem javítjuk, az államháztartást sem lehet tartósan javítani.

Kérdés már most, vajjon javítaná-e a nemzetgazdaság helyzetét az oly államháztartási rendezés, mely a jelenlegi alapon az állami befektetések megszüntetésével, rideg kiméletben takarékosággal és az adóterhek növelése mellett szigorúbb adóbehajtással akarná a deficitet elenyészteni?

Mi azt véljük, hogy az ily politika nem javítaná, sőt súlyosítaná a helyzetet; ha ez uton egyáltalában eredményre is lehetne jutni.

Közgazdaságunk baja, mely a nemzetközi pénzmozgalom óriás deficitjében és a nemzetgazdaság minden „tagjának“ pangásában jelentkezik, lényegileg abban áll, hogy kevesebbet termelünk mint kellene, és többet fogyasztunk mint a mennyi viszonyaink közt megengedhető. Ez áll az államgazdaságról ép úgy, mint a magángazdaságról.

Eszerint, ha a bajon gyökeresen segíteni akarunk, a magyar nemzetgazdaságnak mint egésznek többet kell termelni és kevesebbet kell fogyasztani. — Az államgazdaság takarékos rendezése, amennyiben a fogyasztást csökkenti, helyén van, de mihelyt e takarékoság e termelés rovására megy, nemcsak nem használ semmit, hanem káros. És ugyan

ez áll a magángazdaságokról, mint a nemzetgazdaság részeiről is, az oly takarékoság, mely a munkaerő és termelő-képesség rovására történik, itt is határozottan káros.

A termelést kell fokozni, ez a fődolog. Hogy mikép történik ez a nemzetgazdaságban, annak határozott törvényei vannak, melyeket megváltoztatni nem lehet. Röviden szólva úgy történik ez, hogy minden létező tőke és minden létező munkaerő lehetőleg folytonosan foglalkoztassék, és pedig oly termelésben, mely a lehető legnagyobb eredményt igéri. — Lendületet kell adni mindennemű üzletnek, meg kell akadályozni, hogy bármily munkaerő szünetelésre legyen kényszerítve.

Kiki tudja azt, hogy mindennemű üzletnek a pénz ad lendületet, mindennemű álló tőkét és munkaerőt a folyó tőke tesz mozgóvá és működővé; míg ellenkezőleg a pénz és folyó tőke hiánya minden vállalkozást és üzletet pangásra, az álló tőke a munkaerő egy részét szünetelésre kényszeríti.

Amennyiben tehát az állam a nemzetgazdaságra befolyást gyakorolhat, minden erejével oda kell törekednie, hogy minél több pénz és folyó tőke jöjjön be az országba és forgalomba: ha az ellenkezőt teszi, ahelyett hogy javítaná a helyzetet, sokkal inkább súlyosítja.

Egy concret példa a dolgot világossá teszi. Tegyük fel azon esetet, hogy hazánkban a nemzetgazdaság szokott rendszer menetében halad: nincs nagy pénzbőség, de pénzszükség sincs, minden termelés szokott módon halad és eléggé jövedelmező. — Véletlenül szokatlanul jó termés van, a gabnakivitel oly mérvet ölt, hogy a kereskedelmi mérleg például 100 millió pluszt mutat (természetesen oly pluszt, mely más uton nem szívárog azonnal a külföldre). Eszerint 100 millió külföldi pénz foly hazánkba. Azonnal pénzbőség lesz érezhető, mivel — amint feltettük — az üzletek medrei kellőleg el voltak látva a szükséges tőkékkel. — A pénzbőség legelsőbben is az üzleti vállalkozásnak ad lendületet. A mezőgazdák például különféle gépeket rendelnek meg, ezáltal a gazdasági gépgyártásnak nyújtanak keresetet, ez mindjárt nemcsak annyiban lesz előnyös, amennyiben a gépgyártásban fekvő tőke és abban elfoglalt munkaerő jutalmazóbban és teljesebben kihasználódik, hanem annyiban is, amennyi-

ben, ha a lendület erős és tartós, külföldi tőkét és munkakerőket is bevon. De még más hatása is van. A gépgyártás lendülete emeli például a vas iránti keresletet. A vastermelés is lendületet nyer hasonló eredménnyel, mint a gépgyártás. Ugyanezen hatás érezhető lesz száz meg száz iparágban... Az egész közgazdaságban élénk tevékenység mutatkozik, minden álló tőke és munkaerő teljes erővel termel; — a munkaerő keresett lesz, s ezáltal kiki azon termelési ágra adhatja magát, melyben képességéhez képest legnagyobb hasznot nyer, és a nemzetgazdaságnak is legnagyobb hasznot okoz s a végeredmény az, hogy a nemzetgazdaság többet termel mint előbb.

Mindezeknek tökéletes ellentéte áll be akkor, ha a pénz és folyó tőke meggyérül. A vállalkozás és üzlet mindenütt pangásnak indul, az ipartelepek szünetelnek vagy megszorított erővel dolgoznak, sok álló tőke használatlanul hever, sok munkaerő pihen, vagy kevésbé productív munkára kényszerül, s a végeredmény az, hogy a nemzetgazdaság kevesebbet termel mint azelőtt.

Már előbb mondtuk, hogy közgazdaságunk végzetes baja 1867 óta azért nem volt annyira érezhető, mert a kiözönlő pénzt részint az állam, egyenes kölcsönök útján, részint magánvállalkozók visszahozták és itt folyóvá tették a nagyszerű vasuti és más építkezések által. Ezekhez járultak az 1867 és 1868-iki jó termések, melyek kereskedelmi mérlegünket valóban activvá tették. Ennélfogva a termelés akkori emelkedése könnyen megmagyarázható, — valamint természetesennek tűnik fel az 1870-iki és még inkább a jelenlegi nemzetgazdasági válság.

Ismervén közgazdaságunk helyzetét, tegyük most fel azon esetet, hogy a magyar állam a sokat emlegetett szigorú takarékoság rendszerére tér, hogy vasutakat nem engedélyez, hogy maga sem épít, sőt a megkezdett munkákat is amennyire lehet megszünteti, hogy új kölcsönöket nem köt (amint a jelenlegi államhittel mellett nem is igen köthet), hogy azonban az adókat szigorúan behajtja, sőt az adóterhet növeli és így az államháztartásba egyensúlyt hoz be (ha ez ugyan sikerül). Mi lesz mindezeknek eredménye? Az, hogy a pénz és folyó tőke roppantul meggyérül s ezen szűk pénzviszonyok közt, az államgazdaság, a magántőke

kamatozása és a kereskedelmi mérleg még évről évre tömerek összegekben szállítja a pénzt külföldre, anélkül, hogy ez más uton vissza kerülne; — ennél fogva a „contraction“ (mint az angol nemzetgazdák nevezik) vagyis az „összezsugorodás“ évről évre borzasztóbb mérveket ölt, a nemzetgazdasági válság megörökösödik, a termelés folyton folyvást csökken, egy szóval a nemzetgazdaság erőszakosan tönkre tétetik.

Egészséges szervezetű nemzetgazdaságokban minden bajnak meg van a maga természetes visszahatása és ellen-szere. — Az összezsugorodásnak is van ily visszahatása és gyógyulása. Ugy történik ez, hogy a pénz meggyérülésével a javak ára alább száll vagyis a pénz vételereje növekszik. Ugyanazon mennyiségű forgalmat kevesebb pénzzel kell közvetíteni: ennél fogva egy convulsioszerű átalakulás után, melyben bizonyos számú magángazdaság tönkre megy, mihamar helyreáll az egyensúly, és minden ismét szokott medrébe tér vissza, azzal a különbséggel, hogy most már a pénznek nagyobb, ellenben mindennemű árúnak (a munkaerőt is ide értve) kisebb értéke van, mint azelőtt. Ha a helyzet ennyire fejlődött, ennek két irányban igen nevezetes következményei vannak: először a termelés olcsóbb lesz, mint volt, ennél fogva a termelvény is olcsóbb lehet, s ha az országnak jelentékeny ipara van, ez ipar — miután olcsóbb cikkeket állít elő — a belföldi piacokról kiszorítja a külföldi árúkat, sőt külföldi piacokon is versenyképesebb lesz, mint volt; a kivitel tehát csökkenő behozatal mellett mindinkább emelkedik, és ezáltal a kereskedelmi mérleg útján több pénzt hoz az országba, mint amennyi kimegy s így apródonként megint előáll a kívánt pénzbőség, annak fentebb vázolt következményeivel.

Ez a dolgok természetes lefolyása más természetes szervezettel bíró nemzetgazdaságokban. De nálunk ezen természetes lefolyása és gyógyulása a közgazdasági válságnak több oknál fogva nem érvényesülhet.

Először hazánknak — mint már előadva volt — évenként száz millióra menő összeget kell külföldre kifizetnie: eszerint minél magasabb a pénz értéke s minél alacsonyabban az árú árjai, annál nagyobb eme holt teher (a pénz értéke alatt itt annak vételereje vagyis annak értéke az összes belföldi javakkal szemben értetik, nem pedig

az ugynevezett valuta, vagyis annak értéke a külföldi fizetési eszközökkel szemben), mert midőn ama 100 millió forint, olcsó pénzárak mellett, talán 50 millió munkanap eredményét képviseli, drága pénz mellett talán 60, 80 vagy 100 millió munkanapét. — Ezzel még egy más nehézség áll kapcsolatban. Miután ama külföldi fizetések külföldi valutában (aranyban, ezüstben, osztr. értékben) teljesítendőek, a külföldi valuták megszerzésénél, az agio következtében mindig nagyobb-nagyobb veszteségeket kell szenvednünk, mely veszteségek éveken át szintén temérdek milliókra rugnak.

Másodszor. Hazánknak ez időszerint még nincs ipara, és ha a pénzszükségnek valami módon vége nem szakad, vagy a meglevő verseny ellen védelem nem nyújtatik, nem is keletkezhetik ipar, sőt a meglevő kezdemények is tönkre jutnak. Ennélfogva hiányzik a természetes gyógyulási processus anyaga, mert mint láttuk, épen az ipar felülkerekedése gyógyítja meg a pénzválság által megrongált közgazdaságot

Látható ezekből, hogy az „ugynevezett“ szigorú takarékosági politika ép oly biztosan tönkre tenné közgazdaságunkat, mint az eddigi nagyoskodó politika tönkre tenné, mert a contractiónak egészséges ellenhatása nem érvényesülhet. Akik eme politikát mint hazánk megmentésének eszközét ajánlják, ezt felejtani látszanak. Elfelejtik, hogy hazánk közgazdasági helyzete a maga nemében előzmény nélkül áll a közgazdaság történetében. Soha sehol nem létezett még oly állam, mely csekély vagyoni erejéhez képest oly óriás összegeket lett volna kénytelen évről évre ellenérték nélkül külföldre szállítani, s mely amellettt vámközösségben élt volna egy más előhaladottabb iparú állammal. Hazánk helyzete tehát egészen rendkívüli: rendkívüli helyzetben pedig rendkívüli eszközökre van szükség.

Hazánk helyzete olyan, mint egy oly betegé, ki két egymással ellentétes kezelést igénylő betegségben szenved. Nemzetgazdaságunk expansiót, államháztartásunk ellenben contractiót igényel. — A nemzetgazdasági baj kétségtelenül veszélyesebb, mint a pénzügyi, mert ha amaz megszűnik, emez önként elenyészik, míg ha emezt meggyógyítanak is, de anélkül, hogy amazon segíthetnénk, az ered-

mény mégis mindenkép pusztulás lesz. Ennélfogva a nemzetgazdasági bajt mint veszélyesebbet kell mindenekelőtt gyógyítanunk, s ez csak expansio, nem pedig contractio útján lehetséges.

De bármint legyen ez, annyi bizonyos, hogy az államháztartásnak a jelenlegi alapon való rendezése közgazdasági bajaink enyhítésére nem lenne elegendő, még akkor sem, ha e rendezés teljesen sikerülne is.

Mi azonban azon szomorú meggyőződésben vagyunk, hogy e rendezés nem is sikerülhet a jelenlegi alapon, midőn a legdúsabb jövedelmi forrás (a vám) tőlünk el van zárva, midőn indirect adóink nagy része már most is nem saját, hanem a szomszéd államkincstárába foly, s ez irányzat évről évre erősebben érvényesül. Minél jobban megterheljük a belföldi termelést, annál kevésbbé lesz képes a külföldi versenynyel megküzdeni, annál jobban elhanyaglik, annál kevésbbé bírja a rá rótt adóterhet. Az állami pénzügyek rendezésének titka mindenütt ez: gyarapítani az adóforrásokat Magyarország ellenben ma már oly helyzetben van, hogy az adóterher minden növelése mind erősebben megtámadná azokat. Sőt meg vannak azok már jelenleg is támadva, és ha megmentésükre nem sietünk, enyészetük oly bizonyos, mint — a halál.

Ez enyészetet egynehány nagyon bőtermésű év és azzal járó természetes expansio, hátráltathatja ugyan, de attól meg nem óvhat bennünket csak az erélyes kézzel keresztülvitt gyökeres reform, mely egész közgazdaságunkat átalakítja, s annak a természetes fejlődés feltételeit megadja.

Az első követelmény mellett, mely mint mondva volt: „többet termelni!“, áll a másik követelmény, mely az elsővel tökéletesen azonos hatással bír, s ez: „kevesebbet fogyasztani!“

Tudja minden nemzetgazda, hogy minden termelés fogyasztással jár; eszerint ha azt kívánjuk, hogy többet termeljünk és kevesebbet fogyasszunk, ez tulajdonképpen ellenmondásnak látszik. Egészséges alapon organisált nemzetgazdaságban, melyben a mezőgazda termelvényét az iparos, s az iparosét a mezőgazda fogyasztja, ez valóban ellenmondás is volna, legalább bizonyos fokig. Ellenben nálunk nem az. Mi nagyban és egészben véve,

nem saját iparcikkeinket fogyasztjuk, hanem a külföldét, ha tehát eme külföldi iparcikkekben való fogyasztást megszorítjuk, ezáltal nem ártunk a hazai termelésnek. — Tekintve pénzügyi helyzetünket, és azt, hogy kereskedelmi mérlegünk deficitjét a roppant mennyiségű külföldi iparcikkek behozatala és fogyasztása okozza, minden nemzetgazda előtt világos, hogy minden áron e fogyasztás lehető megszorítására kell törekednünk. És e megszorításnak, ha valahol, hazánkban van nagy tere; az ugynevezett ruházati, pipere, csecsebecse és általában a termelést elő nem mozditó kész iparcikkek és élvezeti tárgyak fogyasztásában hazánk ritkítja párját az egész világon; e tekintetben tehát, a fogyasztás igen nagy megszorítása lehetséges. De e megszorítást nem eszközölheti semmiféle erkölcsi szónoklat, ezt csak az állam beavatkozása és nevezetesen eme cikkeknek vám alakjában szedett luxusadóval való megterhelése eredményezheti.

Ha tehát közgazdaságunk javításának második követelményét valósítani akarjuk, ha azt akarjuk, hogy kevesebbet fogyasszunk, erre is csak egy út vezet: a vámterület elkülönítése és helyes vámpolitika.

XII. FEJEZET.

A vámterület elkülönítése és a követendő vámpolitika elvei.

Eddigi fejtegetéseink mind azon egy követelményben futnak össze, hogy: vámterületünket Ausztriától el kell különítenünk és czélszerű vámpolitikát és annak alapján helyes közgazdasági politikát kell követnünk.

E követelményt most részletesebben akarjuk formalázni. Midőn ezt tesszük, először is úgy terjesztjük elő javaslatainkat, amint azokat hazánk közgazdasági viszonyai, tekintet nélkül minden más körülményekre, kívánatossá teszik.

De miután hazánk sok tekintetben bizonyos szerződési kötelezettségek alatt áll, melyeket ignorálni nem lehet ezekre való tekintettel, másodsor ki fog kelleni fejtenünk az átmeneti intézkedéseket.

Végre harmadszor szólunk kell majd az életbeléptetés netáni gyakorlati nehézségeiről, főleg azokról, melyek esetleg Ausztria ellenzéséből merülhetnének fel...

El kell különítenünk vámterületünket Ausztriától! — Hogy mikép történik ez, magyarázatot nem igényel. Az egész intézkedés tulajdonképp csak enuncziáció tárgya, semmiféle nagyobbserű szervezés nem szükséges hozzá. Vámhivatalaink jelenleg is vannak, összesen 77 helyen. Ezen vámhivatalok mellé még néhányat kell állítani a nyugati és északi határokon, s e határokat vámvonallal kell ellátni, amilyennel keleti és déli határainkat már el vannak látva. Ez az egész: nem kell hozzá sem 10—20 millióba kerülő kataster, sem hosszú időt igénylő nagyszerű előkészület és tanulmány....

De valamivel nehezebb kérdés az életbeléptetendő vámtarifa kérdése. — Az egész világon annyit vitatkoztak már a két ellentétes vámpolitika: a védelemi és szabad kereskedelmi felett, s ezen viták oly sok nyiláson át kitódultak a szakértők köréből a merőben laikus közönség körébe is, hogy mihelyt vámtarifáról van szó — nagy élénkséggel és „korteskedési animositással“ mindjárt azon kérdés hangzik mindenkinek ajakán: Mi az élj en: a vámvédelem-e vagy a szabad kereskedés?

Ennélfogva tőlünk is valószínűleg azt kérdezi mindenki milyen vámtarifát akarunk, védelmit-e vagy a szabad kereskedelmit.

Mi, megvalljuk, e kérdésre nézve nem vagyunk képesek oly rövid és egyszerű feleletet adni mint talán várni lehetne, és pedig több oknál fogva.

Először is azért, mert a kérdést nem látjuk oly egyszerűnek, aminőnek sokan látják. A kérdés ugyanis nemcsak a nemzetgazdasági politika kérdése, hanem egyszersmind finanziaális kérdés is, és pedig helyzetünkben annak épen finanziaális oldala játszsza a legfeltűnőbb, bár nem legfontosabb szerepet. Finanziaális szempontból pedig egészen más tekintetek lehetnek irányadók, mint nemzetgazdasági szempontból. — De továbbá pusztán nemzetgaz-

dasági szempontból is egészen más eredményre lehet e kérdésre nézve jönni, ha azt a nemzeti termelés, és ismét másra, ha a kereskedelmi igények szempontjából ítéljük meg. A kérdés tehát magában véve is bonyolódott: s azért oly egyszerűen el nem dönthető: azt meg kell oldani, nem pedig egy elméleti frazissal kettévágni.

Másodszor a közgazdasági tudomány jelenlegi állásában a védvám és szabad kereskedés közötti elméleti vita elavultnak tekinthető (de nem avult el sem a védelmi, sem a szabad kereskedelmi politika mint ilyen). Szabatoskuratások kimutatták, hogy mind a hajdani ugynevezett védelmi, mind a szabad kereskedelmi teoriának voltak egyes tételei, melyek téveseknek bizonyultak, voltak ismét oly tételei, melyek igazak voltak és igazak maradnak.

Igy nevesetesen a védvámi teoriából elavult azon felfogás, hogy az országok virágzása védvámoktól függ; de nem avult el az, hogy egy-egy ország bizonyos körülmények közt ipar nélkül nem fejlődhetik tovább (és ilyen körülmények közt van hazánk jelenleg); sőt új vivmány az, hogy a nyersanyagok ott legértékesebbek, hol az azokat fogyasztó ipar legközelebb van, ettől távol legértéktelenebbek... ha tehát a nyersanyagok értékét emelni akarjuk, csak egy mód van: melléjük ipart telepíteni. (Ebből az következnék hazánkra nézve, hogy minél gazdagabb hazánk nyersanyagokban, annál nagyobb érdekünkben áll az ipart fejleszteniünk.)

A szabad kereskedelmi teoriából elavult állítás, hogy valamely ország felvirágzására elegendő a kereskedés minden akadályának eltávolítása; de nem avult el, sőt bebizonyodott igazság, hogy a forgalom minél nagyobb könnyűsége (nem egyedül szabadsága) a közgazdasági fejlődésre előnyös, mivel megkönnyíti a termelést; új vivmány, hogy a forgalom és külkereskedés nem mindenben azonos, sőt a kettőnek érdeke sok esetben ellentétes. A forgalom könnyűsége ugyanis azt kívánja, hogy az árúk (nyersanyagok, kész cikkek stb.) minél kevesebb helyváltóztatással jussanak az azokat tovább feldolgozó vagy fogyasztó vevő kezébe, a kereskedés pedig ezzel éppen ellentétben sokszor abban leli érdekét, hogy az árúk minél távolabbra szállitassanak. (Ebből hazánkra nézve az kö-

vetkeznék, hogy igyekezzünk forgalmunkat megkönnyíteni az által, hogy nyersanyagaink feldolgozóit a termelő vidékre vonjuk.)

De ezek mind theoretikus igazságok, melyeknek concret alkalmazhatósága mindenütt specialis kutatásokat tesz szükségessé.

Harmadszor mai nap nincs egy figyelemre méltó modern állam sem, melynek vámrendszere akár tisztán védvámí, akár tisztán szabadkereskedelmi volna. A kor iránya az, hogy minden állam könnyen kezelhető jövedelmi forrásnak tekinti a vámot, s ezért oly czikkeket vámol meg, amelyek tömegesebben behozatnak, és oly vámot szed, aminőt e cikkek megbírnak. A vámentesség inkább kedvezmény, mely a beltermelésnek nyújtatik, azon cikkekre nézve, amelyeket ez igényel, vagy oly engedmény, mely azért adatik, mivel az ellenörködés nem fizetné ki magát, vagy mivel a szükségelt vámjövedelem kevés czikkből könnyebben bevehető. Természetes, hogy minden országnak vámtariffája erősen magán viseli multjának hagyományait; és miután majdnem minden civilisált ország a közelmultban a védvámrendszernek hódolt, a védvám nyomai kisebb-nagyobb mértékben majdnem mindenütt meg vannak még. Ellenben a védelmi vámok mellett mind nagyobb érvényre jutnak a finánczvámok, még Oroszországban is, (mely a vámvédelemhez legszorosabban ragaszkodik), hol is az 1868. július 5/17-iki tariffa szerint például a kávéra pudonkint 1 r. 50 kop. vám van vetve.

És itt nem hallgathatunk el egy nevezetes körülményt. A védvámok barátai ujabbán nagy elégteliséggel szoktak hivatkozni az amerikai egyesült-államok példájára, mely azt mutatja, hogy ez ország a védvámok mellett bámulatos haladást tett, és tesz. Ezzel szemben mi azt jegyezzük meg, hogy igenis az amerikai vámrendszer igen előnyösnek bizonyult, de nézetünk szerint ennek oka nem annyira a külföldi iparczikkeknek kizárásában rejlik, hanem abban, hogy e vám — mely nemcsak védvám, hanem egyszersmind finánczvam — a beltermelés terhelése nélkül oly tetemes jövedelmet szolgáltat az államnak, hogy a beladózás aránytalanul alacsony lehetett s ennélfogva egyrészt a termelés szabadon fejlődhetett, másrészt nagy tér maradt a helyi

önadóztatásnak, melynek segítségével nagy művelődési és közhasznossági eredményeket lehetett elérni.

Az elmondott három ok eléggé indokolja azt, hogy a megállapítandó vámtariffa ügyében nem vagyunk hajlandók a megfejtendő kérdést úgy tenni fel: „védvám-e vagy szabad kereskedés? Nézetünk szerint célunk nem lehet az, hogy ugynevezett elvi fantomot üldözzünk, s hogy akár jobbra akár balra merev „princiipenreitereit“ üzzünk, hanem az, hogy hazánk specialis viszonyainak megfelelő vámpolitikát kövessünk. Csupán a gyakorlati hasznosság és célszerűség, nem pedig akár a vámvédelmi, akár a szabadkereskedelmi elvhajhászat lehet ránk nézve irányadó.

Pénzügyi és nemzetgazdasági bajainkat eléggé tisztán látjuk: vámpolitikánknek tehát olyannak kell lenni, mely e bajok elhárítására alkalmas: nevezetesen pénzügyi szempontból olyannak kell az életbeléptetendő vámtariffának lenni, hogy tetemes jövedelmet nyújtson az államkincstárnak, anélkül, hogy a termelést jobban terhelje, mint ahogy jelenleg terhelve van. Ha tariffánk által e cél elériük, akkor pénzügyünk bajait könnyű lesz rendbehozni: az államháztartási egyensúly helyre lesz állítható, a gyökeres adóreform keresztül lesz vihető, s ezek nyomán az államgazdaság úgy lesz berendezhető, amint azt a közművelődés és közvagyonosodás érdekei kívánják.

Nemzetgazdasági szempontból a vámtariffának olyannak kell lenni, hogy a pénz és folyó tőke szakadatlan kiözönlésének lehetőleg gátot vessen; de miután nem pillanatnyi sikert óhajtunk, hanem gyökeres javulást: a pénzkiözönlés megakadályozását nem ideig óráig ható mesterséges eszközökkel, hanem természetes uton kell elérnünk, s e természetes ut — mint már fentebb mondtuk — abban áll, ha előmozdítjuk azt, hogy többet termeljünk és kevesebbet fogyasztszunk . . .

Bővebb elméleti fejtegetések helyett egészen concret alakban formulázzuk javaslatunkat amint következik.

Vámjaink legyenek először is behozatali vámok, és pedig:

1) A mezőgazdasági és ipari termelésre szükséges nyersanyagok, u. m.: kerti és mezei termelvények, továbbá állatok, állati termelvények, tüzelő- és építőanyagok, kötő- és

szövő-anyagok, végre irodalmi és művészeti tárgyak legyenek vámentesek, illetőleg ezektől csak oly vám szedessék, mely körülbelül a vámkezelési költségeknek felel meg, s mely például az árúk 1%-át tenné.

2) A mezőgazdaság és ipar által szükségelt gépek, eszközök és szerszámok, valamint mindennemű félgyártmány és általában minden oly árú, mely itteni további feldolgozásra és átalakításra mint fő- vagy segéd-anyag van szánya, nevezetesen a vámtariffa osztályai szerint: zsir és zsiros olajok, fémek, fonalak, gépek és gépalkatrészek és vegyészeti termelvények kedvezményezett alacsony réttel, például átlag 5%-kal legyenek megadóztatva.

3) Minden kész iparcikk és fogyasztási tárgy, amennyiben az 1) 2) és 4) alatti alacsonyabb vagy magasabb tételek alá nem esnek, átlag például 10%-nyi vámmal legyen megadóztatva.

4) A raffinizotabb élvezetre vagy fényűzésre szánt cikkek 10%-nál magasabb, átlag például 15—20%-nyi, egyes esetekben ennél is magasabb vám alá essenek.

5) Azon cikkek vámja, mely cikkek a hazában külön fogyasztási adó alá vannak vetve, hozassék arányba ezen fogyasztási adóval.

Vámtariffát kidolgozni ma még nagyon korai volna, de eme tételek szemmel tartásával az nehézséget nem okozna.

A fentebbiekhez még két megjegyzést kell csatolnunk.

Először a fentebbi tételek csak átlagos tételeknek tekintendők, oly módon, hogy az egyes árúcsoportokon belül számos fokozatokat lehet megállapítani, úgyhogy a javasolt 1, 5, 10 és 20 százalék tényleg talán csak igen kevés áru-ra lenne alkalmazva, s lehetnének emellett igen számos más talán tört százalékok is; de miután az egyik árú az átlagosnál alacsonyabb, más ismét az átlagosnál magasabb tételt fizetne, a végeredmény mégis körülbelül megfelelné a javasolt átlagos százaléknak.

Másodszor. Ha a vámot százalékban fejezzük ki, ezáltal még korántsem akarjuk azt követelni, hogy a vám valóban százaléki vám vagyis értékvám legyen. Azon

kérdést, hogy a vám értékvám vagy súlyvám legyen-e, egészen nyitott kérdésnek kívánjuk tekinteni, melyhez egyelőre még sok szó fér.

XIII. FEJEZET.

Javaslott vámjaink pénzügyi eredményei.

Most az a kérdés merül fel, vajjon a területi elkülönítés és az általunk javasolt megvámolás valóban elvezetne-e a kívánt célhoz, s hogy nevezetesen minő eredményt nyújtana először is pénzügyi tekintetben, azaz mily jövedelmet biztosítana a magyar államkincstárnak?

Ezen kérdésre egy egyszerű számítás adja a legbiztosabb választ, oly választ, mely a kétszerkettő szabályain alapszik, s melyhez ezért kétely nem férhet.

Számításunk alapjául az 1871-diki behozatali hivatalos kimutatást vesszük; először azért, mivel ezen adatok az eddig megjelent adatok között a legújabbak; másodsor, mivel az 1871-iki adatok forgalmi viszonyainkat legpraegnansabban tüntetik fel; harmadszor, mivel ezen év meglehetősen közép termésű év volt, melyet sem nagy bőség, sem nagy inség nem tesz rendkívülivé.

Az itt következő táblázatban ki van tüntetve az 1871-iki behozatal (milliókban) a vámtarifa osztályai szerint, és ki van számítva azon vámjövedelem, melyet e behozatal az általunk javaslatba hozott átlagos tételek szerint szolgáltatott volna:

	behoz. összeg	vámtétel	vámjövéd.
I. Gyarmati áruk . . .	27.4 mill.	20%-a	5.480,000
II. Dohány és dohánygyártmányok . . .	15.4 "	20 "	3.080,000
III. Kerti és mezői termelvények	6.7 "	1 "	61,000
IV. Állatok	21.9 "	1 "	219,000
V. Állati termelvények	21.4 "	1 "	234,000
VI. Zsír és zsíros olaj .	8.5 "	5 "	400,000
VII. Italok, ételek . . .	4.6 "	20 "	920,000
Átvitel			<u>10.394,000</u>

	behoz. összeg	vám-tétel	vámjövéd.
Áthozatal			10.391,000
VIII. Tüzelő, építő anyag	11.1	1 "	111,000
IX. Gyógy-, illatszer stb.	15.7	5 "	685,000
X. Fémek	5.6	5 "	280,000
XI. Szövő- és kötőanyag	2.8	1 "	28,000
XII. Fonal	6.4	5 "	320,000
XIII. Szőtt és kötött árúk	137.1	10 "	13.710,000
XIV. Papírárúk stb.	4.4	10 "	440,000
XV. Bőr és bőrárúk	24.2	10 "	2.420,000
XVI. Csont-, fa-, üvegárúk	13.9	10 "	1,390,000
XVII. Fémárúk	50.7	10 "	5.070,000
XVIII. Járművek	7.1	10 "	710,000
XIX. (Gépek és gépalkatrész.	7.9	5 "	350,000
(Apró-árúk	71.1	10 "	7.410,000
XX. Vegyészeti termelv.	4.1	5 "	205,000
XXI. Irodalmi és műtárgy	3.	1 "	30,000
			<u>Összesen: 43.553,000</u>

Ezen számításból kiderül, hogy az általunk javasolt tételek szerinti vám, oly behozatal mellett, aminő 1871-ben volt 43,553,000 frt bevételt adna a magyar kincstárnak.

Miután tudjuk, hogy jelenleg a közös vámokból a magyar kincstár javára csak mintegy 4—5 millió számíttatik, eme gyökeres vámreform mintegy $38\frac{1}{2}$ — $39\frac{1}{2}$ millióval növelné a magyar kincstár bévételét.

Ez összegből, mindaddig, míg a dohánymonopolium fenáll, a dohány és dohánygyártmányokra számított vám levonandó, miután azt ugyis az államnak kellene a dohánymonopolium regiejéből fizetni; ez tesz 3.080,000 frtot; továbbá a vámhivatalok szaporítása és az északi és nyugati vám-vonal fentartására legfőlebb 1— $1\frac{1}{2}$ millió igényeltetnék, maradna tehát mintegy 34—35 millió frt valóságos államjövedelemi többlet.

De feltevéen, hogy a vám-vonalnak a közös birodalmi határról a magyar határra való áthelyezése következtében a behozatal a megvámolt cikkekben tényleg megcsökkenne, és pedig egész 12—14 százalékkal. Ez által a valóságos államjövedelemi többlet mintegy 30 millióra szállna alá: csak-hogy ezzel szemben állna azon nemzetgazdasági előny,

hogy a kereskedelmi mérleg is mintegy 40—50 millióval megjavulna, azaz annyival kevesebb külföldi árú hozatván be, annyival kevesebb pénz özönlene a külföldre, — s ez összeg valamilyen alakban a hazában megvolna.

Nem szükséges magyaráznunk, hogy 30 millió, executio nélkül biztosan befolyó, államjöveldmi többlet oly positio, mely minden financiaialis bajainkból kiségethet bennünket. Tekintetbe véve, hogy pénzügyünk helyzete olyan, miszerint még komoly államférfiak is több millióra menő experimentumokra hajlandók, csakhogy a jelenlegi adók utján néhány millióval szaporítsák az államjöveldmeket (mely adóemelés az általunk már érintett okoknál fogva alig ígér eredményt); tekintetbe véve, hogy pénzügyeink kedvezőtlen helyzete miatt legfontosabb művelődési és vagyonosodási érdekeinket is kénytelenek vagyunk elhanyagolni: eme 30 milliónyi biztos jöveldmi szaporodás minden ékesszólásnál hatályosabban ajánlja az általunk javasolt vámreformot!...

De e ponton nem szabad megállapodnunk: e harmincz millió frt jöveldmi többlet nem arra való, hogy azt derűre borura elköltsük, hanem első sorban arra, hogy annak segítségével egész államháztartásunkat gyökeresen reformáljuk.

Ha az állam a vámok utján harmincz millió frt adót nyer, akkor könnyen leszállithatja a beladókat, azaz czélszerűen reformálhatja az egész adórendszert. — És épen ebben rejlik a vámreformnak legnagyobb financiaialis hordereje... Mindenki sürgeti az adóreformot, mint olyas valamit, amitől az ország nagy nemzetgazdasági előnyöket várhat. De, amint a dolgok jelenleg állnak, vámreform nélkül az adóreform nem jelent mást, mint egyik-másik alakban adóemelést. Aki pedig Magyarország mostani közgazdasági helyzetében az adókat még feljebb akarja csigázni, az olyasvalamit kíván, aminek romboló hatását előre láthatni ugyan, de kiszámítani nem lehet. Ha az általunk ajánlott vámreform életbelép, az azzal kapcsolatosan életbeléptetendő adóreform nem adófelemelés, hanem adóleszállítás lehetend... És termelésünknek erre van szüksége.

Hogy milyen legyen ez adóleszállítás, nevezetesen, mely adók és mily fokig szállitassanak le, annak részletezése nagyon messze elvezetne jelenlegi tárgyunktól, ezért rövi-

den csak azt jegyezzük meg, hogy annak következő czélokra kell irányulni:

1. Az adóterhet könnyíteni.
2. Azt igazságosabban, vagyis a jövedelemhez mérve egyenletesebben, megosztani.
3. Az egész adószervezetet egyszerűsíteni, — és az adóadministratiót decentralisálni.

Ha ezeket tüzzük czélul, akkor a kivetés, beszedés, kezelés és ellenőrzés is sokkal egyszerűbben, olcsóbban lesz eszközölhető, s ezáltal temérdek improductive elvesztegetett munkaerő és költség lesz megkivélve, ami ismét csak a nemzetgazdaság előnyére válik.

De ezeket részletezni nem akarjuk... Számokkal fejezve ki a dolgot, csak azt véljük megemlítendőnek, hogy mind az egyenes, mind a fogyasztási adókat összesen mintegy 20%-kal bátran le lehetne szállítani...

E leszállítás tenne az 1872-ik évi tényleges bevételekhez képest

az egyenes adóknál, melyekből összesen	
44.094,433 frt tényleges bevétel volt . . .	8.800,000 frt,
a fogyasztási adóknál, melyek 13.566,264	
forint bevételt adtak	2.700,000 „
	összeg 11.500,000 frt.

Eszerint még ily tetemes adóleszállítás mellett is — és nem számítva az ezen leszállítással életbeléptethető kezelési megtakarításokat, mintegy 20 millió oly többlet maradna az államkincstárban, mely a netaláni deficit elenyészítésére és hasznos kiadásokra lenne fordítható.

Még egy körülményt kell említenünk. A fogyasztási adóknál nem annyira a leszállításban magában keresünk a főelőnyt, hanem abban, hogy a leszállítás mellett oly megadóztatási módot léptethetünk életbe, mely mellett a szesz-, czukor-, sör- és más mezőgazdasági iparágak fejlődése lehetővé, sőt bizonyossá lesz téve. Hogy miben álljanak e módozatok, az szintén nem tartozik már jelen fejtegetésünk tárgyához.

Ezzel, úgy hisszük, teljesen megfeleltünk a jelen fejezet elején felvetett kérdésre, hogy vajjon az általunk javasolt vámreform elérhetővé teszi-e azon finanzia-
lis czélo-

kat, melyeket el akarunk érni. — Kiderült, hogy e vámrendszer nyújt 20 millió valóságos államjövendelmi többletet, mely által az államháztartási egyensúly a kiadási rovat takarékos berendezése mellett helyre lesz állítva. Emellett az összes egyenes és fogyasztási adók összege 20%-kal le lesz szállítva; és lehetővé van téve, hogy egyfelől az egész adórendszer gyökeres adóreform útján kevésbé terhessé, egyszerűbbé és olcsóbbá tétessék; másfelől az indirect adó alá eső iparágak, melyek mezőgazdasági termelésünk szempontjából óriás horderővel bírnak az életerős fejlődés minden feltételeit megnyerjék.

XIV. FEJEZET.

A javasolt vámrendszer nemzetgazdasági hatása. Kereskedés.

Amily nagy finanziaalis előnyei vannak az általunk javasolt vámrendszernek s azzal kapcsolatos közgazdasági politikának, ép oly nagyok, sőt talán még nagyobbak annak nemzetgazdasági előnyei.

Ez előnyök a termelés mindhárom főágára nézve, t. i. mezőgazdaságra, iparra és kereskedelemre nézve egyaránt állanak. De e mellett a javasolt vám- és közgazdasági reform az összes fogyasztási viszonyokat is kedvezőbbre változtatja, s a termelés és fogyasztás kedvező arányba hozatalával előmozdítja a tőkeképződést és helyesebb mederbe vezeti a pénzforgalmat: egy szóval az összes nemzetgazdaságot lendületes erővel hatja át.

Hogy ezt concret példákkal is világosabbá tehesük, mindenekelőtt az áruforgalomban végbemenendő átalakulást veszzük szemügyre.

Mint már fentebb említve volt, Magyarország kereskedelmi emporiuma jelenleg Bécs. Budapest csak nagyobb provinciális kereskedelmi centrum jellemével bír, mely főleg saját és közelebbi környékére nézve képezi az áruforgalom központját; ezenkívül a mezőgazdasági terményekre nézve jelentékeny kereskedés székhelye, de egyéb semmi. Valódi nagykereskedése a mezőgazdasági termelvé-

nyeken és némileg a szótt-kötött árukon kívül alig van, de ez utóbbiakban is nagyrészt Bécs közvetítésére szorul. A kereskedelmi forgalomnak többi ágai pedig majdnem egészen Bécs kezében vannak. A kereskedés tárgyát képező áruk akár külföldről hozatnak be, akár osztrák gyárakból kerülnek ki, legnagyobb részt Bécsben raktároztatnak, és a magyar kereskedő és nagyobb fogyasztó többnyire Bécsbe kénytelen fordulni ez áruk megvevése végett. Némely árukra nézve a bécsi házak érdekükben állónak tartják Magyarországra számára ügynököket vagy bizományosokat tartani Budapesten és más magyar városokban, de többnyire megelégszenek az egyszerű közvetítéssel.

Ha vámterületünk Ausztriától el lesz különítve, ezen viszonyoknak teljes átalakuláson kell keresztül menni. Miután a Bécsből kerülő áruknak, ha a magyar határon áthozatnak, épugy meg kellend fizetni a vámot, mint ha Londonból vagy Brémából vagy Hamburgból, vagy bármely külföldi, gyári helyről jönnek: a londoni, brémai vagy hamburgi kereskedő, meg a német, francia vagy angol gyáros, nem küldheti majd áruját Magyarország számára Bécsbe, hanem kénytelen lesz azt egyenesen Budapestre küldeni, itt raktározni és itt tartani ügynököt vagy bizományost. Hasonlag a magyar kereskedő vagy fogyasztó, ha szükségletét Bécsben akarná bevásárolni, kénytelen lenne behozatalkor a vámot itt ben megfizetni; azért, hogy ezt elkerülje, a pesti piacra fog fordulni, s itt fogja az árút keresni. Szóval: mind az eladót, mind a vevőt saját érdeke Budapestre fogja vonzani, s az áruforgalom ide fog központosulni. Budapest, mely eddig — a gabona és terménykereskedéstől eltekintve — csak localis centrum jellemével bír, Magyarország vaióságos emporiumává lesz.

Hogy ennek mily óriási hordereje van a nemzetgazdasági fejlődésre nézve, kézzelfogható.

Hanem azt lehetne talán ellenvetni (és ez ellenvetések az országos magyar iparegyesületnek ez ügyben folytatott tárgyalásai alkalmával tényleg felmerültek): vajjon van-e a vámterületnek valóban ily emporium-alakító hatása, és vajjon nem lehetséges-e, hogy Budapest anélkül is, hogy Magyarország vámterülete elkülönítették, emporiumi jelentőségre emelkedjék.... Eme kétely első részét igazolni látszik azon körülmény, hogy noha például Franciaországnak külön vám-

területe van, mégis a francia gyapotiparosok még nem régen is Liverpool utján nyerték a gyapotot; — a másik részét az, hogy például Németországban nem csak egy, hanem több nagyobb város és kereskedelmi centrum van.

Ezen ellenvetések azonban csak látszólag találók. Ami Franciaország gyapot behozatalát illeti, köztudomású, hogy Anglia a legujabb időig úgy szólván az egész világ gyapotkereskedését kezében tartotta; — s miután a gyapot oly czikk, mely megvámolás alá nem vehető, e monopoliumban meglehetősen biztos volt, annál inkább, miután Anglia egyszerűs mind a legerősebb gyapotiparos állam is, mely az összes Európába hozott gyapotnak majdnem két harmadát dolgozza fel. És épen azért, mivel Franciaország látta, hogy vám nélkül magát Angliától nem emancipálhatta, szükségesnek látta az 1865-ben változtatott tarifa értelmében az európai államokból behozott gyapotra 100 kilogrammonként 3 franc (tisztítatlan gyapotra 75 cents) vámot vetni. És ezen intézkedésnek valóban azon eredménye volt, hogy mai nap Franciaország már majdnem teljesen emancipálta magát az angol közvetítés alól, amennyiben az általa feldolgozott 197 millió ang. font gyapotból pl. 1873-ban már csak 27 millió fontot nyert Anglia közvetítése utján, a többit pedig részint Havre-en át egyenesen Északamerikából és Braziliából, részint Marseillen át egyenesen Keletindiából, Egyptom- és a Levantéből nyeri.

Ami a németországi nagyobb városokat és kereskedelmi emporiumokat illeti, igaz, hogy Németországban több ilyen van; de ezek azon időben keletkeztek, midőn Németország még több vámterületet képezett, és mindegyik emporiumnak egy-egy vámterület felelt meg. De mióta a vámterület egyesített, a belvidéki emporiumok fejlődése tökéletesen megakadt s felettük Berlin kezd tulnyomó hatalommal dominálni; — ez ma már ugyszólván az egyetlen belvidéki emporium, míg a hajdani híres kereskedelmi és pénzforgalmi központok, mint Augsburg, Nürnberg, Boroszló, Lipcse, Frankfurt stb. csak vidéki centrumok jelentőségével bírnak. Emporalis jelentőséggel bírnak még a kikötő városok: Hamburg, Brema, Lübeck; de ezek a német vámterületből a mai napig ki vannak zárva, és részint külön vámterületet,

részint szabad területet képeznek, noha e kizárásra, tenger-melléki fekvésüknél fogva, semmi szükségük nem volna.

Mindkét ellenvetés tehát nem hogy meggyengítené állításunk igazságát, sőt azt határozottan megerősíti . . .

Egyébiránt ez a dolog természetében rejlik és bizonyítgatást tulajdonképen nem is igényelne semmiféle oly országban, mely külön terület és emporium birtokában van, mert itt a lakosság oly erősen és oly közvetlenül érzi eme szükségességet, hogy annak kétségbevonása vagy az ellenkezőnek állítása nem annyira a gondolkozó tehetségre mint inkább a nevető érzékre gyakorolna hatást. Magyarország évszázadokon át sohasem volt ily helyzetben, Magyarországnak háromszáz év alatt sohasem volt oly vámterülete, mely felett maga rendelkezhetett volna, s ezért nem csodálható, hogy eziránt nincs meg nálunk azon szükségérzet, mely minden öntudatos nemzetnél megvan. De bármint legyen ez, a tény világos és tiszta: a vámterület elkülönítése valóban alkalmas eszköz Budapestnek emporiummá emelésére, és csakis ez az egyedüli alkalmas eszköz.

Ha tekintetbe vesszük, hogy fővárosunk emelkedéséhez mennyi közgazdasági, művelődési és még nemzetiségi érdek is kapcsolódik, ennek horderejét teljesen méltányolni fogjuk. Legközvetlenebbül természetesen a kereskedő osztály nyer ezáltal. Budapest hatalmas nagy kereskedés székhelye lesz, mely nemcsak közvetlen környéke szükségleteinek fedezésére szorítkozik, hanem az egész ország külföldi cikkekben való szükségletének közvetítését kezébe nyeri, mely nemcsak Béccsel, hanem a világ minden hatalmas kereskedelmi emporiumaival közvetlen összeköttetésben álland.

Igy állván a dolog, a vámterület elkülönítését mindennek előtt a budapesti kereskedő-osztálynak kellene leghangosabban követelni. Ez azonban nem történik — még ez ideig. Ez elégtelenség, noha a most érintett öntudatlanságból féligmeddig megmagyarázható, mégis bámulatos, miután köztudomásu, hogy az egész világon mindenütt a kereskedő-osztály a legmozgékonyabb, legvállalkozóbb és legérzékenyebb saját érdeke iránt . . . Bámulatos, de egyszersmind sajnos is, amennyiben arról tanuskodik, hogy kereskedő-osztályunk mindeddig oly eszmekörben mozog, mely kétségtelenül magán viseli a kiskoruság bélyegét.

Ezzel azonban korántsem akarjuk a kereskedőket vádolni, . . . sőt megengedjük, hogy elégülékenységük más okokból is könnyen menthető . . . Ugyanis tapasztalati uton azon meggyőződésre kellett jönnünk, hogy a vámterület elkülönítésének eszméje iránt némi fogalomzavar uralkodik. Igen sokan azt egyenesen védvámi törekvéssel azonosítják, és miután minden kereskedő gyermekkorától azt hallja, fűtől fától, hogy a szabad kereskedés legelőnyösebb minden államra, főleg annak kereskedő-osztályára nézve, a külön vámterülettől való tartózkodás könnyen érhető . . . Azonban aki javaslatunk elvi háttérét felfogni képes, könnyen beláthatja, hogy itt sajnos tévedéssel van dolgunk. Mi jelenleg tényleg védvám-rendszer alatt élünk, mely nem ugyan a magyar ipar védelmére, de igenis az osztrák ipar védelmére van szánva. — Ezt mindnyájan tudjuk, s ha nem tudnók, egy pillantás az osztrák-magyar vámtarifára könnyen meggyőzhet bennünket. Azt látjuk ugyanis, hogy azon árúkra, melyekben Ausztria versenyképes, péld. üvegárúkra, bőrárúkra, apróárúkra stb. aránylag alacsony vám van vetve, mely mintegy 3—5 százaléknak felel meg, ellenben azokra, melyekben még nem versenyképes, péld. gazdasági és más gépekre, fémárúkra, némely szövött és kötött árúkra stb. a vámtételek úgy vannak szabva, hogy az értéknek 10—15 sőt nagyobb százalékát is képezik. A jelenlegi osztrák-magyar vám tehát védvám, s ha ezen rendszertől szabadulunk és pedig vámterületünk elkülönítése utján szabadulunk (mert másképp attól szabadulnunk lehetetlen), ez nem azt jelenti, hogy a szabad kereskedés útjáról a védvám útjára térünk, hanem ellenkezőleg azt, hogy a védvám útjáról térünk el, — és pedig oly utra, mely sokkal nagyobb mértékben megközelíti a szabad kereskedést, mint a jelenlegi vámrendszer. — Az általunk javasolt vámok ugyanis alapjában véve nem védvámok, hanem pénzügyi vámok. Adó e vám, egyéb semmi, de oly adó, melynek célja első sorban leszállítani a beladókat, melyek már jelenlegi magasságukban is sérelmesek a beltermelés minden ágára nézve, a kereskedésre nézve épügy mint az iparra és mezőgazdaságra; s melyeket magasabbra fokozni nem lehet, anélkül, hogy a termelés és forgalom még erősebben ne sujtassék, s melyeket, ha vámadó által nem segítünk, okvetlenül fo-

kozni kellene. Hogy ezen vámok mellékesen azon hatással is bírnak, miszerint a beltermelést és belforgalmat emelik, az, úgy hiszszük, kifogást nem képezhet még a legcsökönnyösebb free-trader szemében sem, hanem inkább oly előny, melyet minden hazafinak örömmel kell üdvözölni. Ha az ellenkezőt tennők, ez annyit jelentene, mint azon abszurdumot állítani fel axiomául, hogy a jó vámrendszer criteriuma abban áll, hogy a beltermelést tönkre tegye; — az oly vámrendszer, mely a beltermelést nem teszi tönkre, hanem emeli — rosz. Az általunk javasolt vámtariffának alapelve ugyanaz, ami az angolé és minden rationalis országé. Meg akarjuk adóztatni azon külföldi czikkeket, melyek tömegesen hozatnak be belföldi elhasználás és élvezeti célú fogyasztás végett. A különbség nem az adó elvében, hanem az ország közgazdasági helyzetében rejlik. Anglia a legfejlettebb iparú állam, tehát iparczikkektől nem szedhet behozatali vámot, mert ilyenekben alig van számba vehető behozatala. — Nálunk ellenben épen ezen czikkek képezik a fő behozatalt, tehát ezektől kell vámot szednünk. — A nyersanyagoktól sem Anglia nem szed vámot, sem mi nem akarunk vámot szedni, mert azok nem bírják meg a megvámolást. — A félgyártmányoktól és általában azon gyártmányoktól, melyekre beltermelésünknek (nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági, bányászati stb. termelésnek) szüksége van, alacsonyabb vámot akarunk szedni, mert amit az államkincstár itt elveszít, azt százszorosan visszanyeri azáltal, hogy a beltermelésnek nyújtott előnyök folytán a termelés emelkedik és adóképesebb lesz.

E különbséget, mely az általunk javasolt területi elkülönítés és a védvám között van, hangsúlyozandónak véltük, mivel — amint mondtuk — eziránt főleg a kereskedők között téves nézetek uralkodnak

De ezzel még egy másik téves nézet áll kapcsolatban Azt mondhatná némely kereskedő, hogy bármiképp vegyük is a dolgot, a vámterület elkülönítése annyiban minden esetre akadályozni fogja a szabad kereskedést, hogy Bécscsel és egyáltalában Ausztriával nehezkesebb lesz a forgalom, miután attól vámvonal által leszünk elkülönítve. Ez valóban igaz. De e nehezítés, noha némi pillanatnyi kényelmetlenséggel fog járni, csak a hazai kereskedők javára

fog szolgálni; mert ha elvesztik is vámnélküliséget Béccsel szemben, de megnyilik előttük az egész világ minden kereskedelmi emporiuma, melyekkel eddig csak igen gyér közvetlen összeköttetésben állanak. Ez anyagi tekintetben kiszámíthatatlan előny. Előny először is a budapesti kereskedőre nézve, mennyiben a vidéki városok kereskedőivel szemben ő és nem a bécsi kereskedő lesz a közvetítő; előny a vidéki kereskedőre nézve, amennyiben a különféle árúk főrakhelyeit Budapesten fogja találni, s e tekintetben nem kellend a távolabb bécsi piacához fordulnia. Ismételjük: a kereskedőkre nézve, és mindazokra nézve, kiknek érdeke a kereskedés emelkedésével összefüggésben áll, az általunk ajánlott vámreform minden tekintetben a legnagyobb közvetlen előnnyel bír.

De közvetett előnyei sem jelentéktelenek; hogy többet ne említsünk, csak a lehetővé tett 20%-nyi adóleszállításra utalunk. — Amint a viszonyok jelenleg állanak a kereskedő osztály épügy, mint minden termelő-osztály el lehet készülvé arra, hogy az adóteher folyton nőni fog: ha a vámreform s az azzal kapcsolatos adóreform keresztülvitetik, adóemelés helyett 20%-nyi adóleszállítást élvez mindegyik, nemcsak az egyenes adóknál, hanem a fogyasztási adóknál is.

A többi indirect előnyökről, melyek különösen a kereskedés hasznára válnak, későbbben fogunk szólni; — előbb azonban még azon hatást akarjuk megvizsgálni, melyet az általunk javasolt vámrendszer a mezőgazdaságra és iparra fog gyakorolni.

XV. FEJEZET.

Nemzetgazdasági hatás. Mezőgazdaság.

Hazánk legnevezetesebb termelési ága a mezőgazdaság; azért ez minden mélyebb-reható közzgazdasági intézkedésnél különös figyelmet érdemel.

Az általunk ajánlott vámreform és azzal kapcsolatos adóreform mind közvetlenül, mind közvetve óriás előnyöket nyújt a hazai mezőgazdaságnak.

Már fentebb említettük, hogy jelenlegi adórendsze-

rünknek, illetőleg az indirect adóknak legkárosabb hatása abban áll, hogy az ugynevezett mezőgazdasági iparágak kifejlődését lehetetlenné teszik, sőt azok nyomása alatt ez iparágak (czukor-ipar, szesz-ipar, sör-ipar) évről évre mindinkább hanyatlanak, míg Ausztriában folyton emelkednek. Fentebb ezen sajnos ténynak finansziális oldalát tüntettük fel: de van annak nemzetgazdasági oldala is, mely ép oly szomorító, ép oly káros. — A mezőgazdaság, különösen a nagy és közép-birtoku mezőgazdaság napjainkban — az előrehaladottabb nemzetek tanulsága szerint — csak azáltal válik igazán jövedelmezővé, ha mezőgazdasági iparral hozatik kapcsolatba. Ha valamely birtokon például czukorgyár vagy szeszfőzés létesül, a jószág jövedelmezősége könnyen megkétszerezhető. — Először is gyarapodik a jövedelem az egész czukor- vagy szeszgyártás tiszta jövedelmével, de ezenkívül a hulladékokkal állattenyésztés vagy állathizlalás vagy tejgazdaság üzhető, — gyarapodik tehát a jövedelem az állattenyésztés vagy állathizlalás jövedelmével is; végül rendkívül nagy haszonnak tekinthető — a rationalis mezőgazdaság szempontjából — a nyert trágya, mely a föld nagyobb igénybevételeit teszi lehetővé, és utját állja a mind ijesztőbb mérveket öltő föld-kizsárolásnak.

Ha azt akarjuk, hogy mezőgazdaságunk jövedelmező legyen, lehetővé kell tennünk ezen mezőgazdasági iparágak kifejlődését; mert örökös egyforma buzatermeléssel és buza-exporttal nemcsak nem fokozzuk — egy bizonyos határon túl, melyet már majdnem mindenütt elértünk — a mezőgazdaság jövedelmezőségét, sőt azt alapjában és gyökerében megtámadjuk, mert földjeinket kimerítjük.

A mezőgazdasági iparágak kifejlődése pedig a jelenlegi adórendszer mellett teljesen lehetetlen. Czukorgyáraink nem képesek az osztrák versenyt megállani (a létező czukorgyáraknak körülbelül fele szünetel) szeszgyártásunk is süllyed; de ha nem süllyedne is egészben véve, sőt ha kedvező üzleti conjuncturák közt lendületet venne is a szeszgyártás, mint gyáripar: a mezőgazdasági szeszgyárak, azon szeszgyárak, melyek faluhelyen, a mezőgazdasággal közvetlen kapcsolatban állanak, melyek a mezőgazdaság jövedelmezőbbé tételére hivatvák, a jelenlegi adórendszer alatt hanyatthomlok rohannak az enyészet felé. — Pedig a

szesztermelés nem annyira mint városi gyártás, hanem inkább mint mezőgazdasági mellékipar bir nagy nemzetgazdasági horderővel. Ha a hivatásától eltér, e nemzetgazdasági bűn előbb-utóbb megboszulja magát Előbb-utóbb? Mi ugy látjuk, hogy a boszu ideje már bekövetkezett Az osztrák-magyar szeszgyártás eddig leginkább az adóvisszatérítés után nyújtott kiviteli praemiumok által tartotta fenn kiviteli képességét; de maholnap ez már nem lesz elegendő. Évek óta hangzik a panasz szesziparosaink ajakán, és pedig évről évre erősebben, hogy a külföldi piacokon a verseny mind nehezebbé lesz. A panaszkodók nagy része ugy látszik, nem tudja vagy ignorálja ennek főokát. A főök az, hogy szeszgyártásunk természetellenes alapon áll (melyre a ferde adórendszer által tereltetett), s ezért nem mérkőzhetik oly országok termelésével, melyek természetes alapon fekvő szesziparral bírnak: ilyen, hogy többet ne említsünk, Poroszország, hol a keleti provinciákban majdnem minden közép nagyságu birtokon szeszgyár is van. Az adó ugy van szabályozva, hogy a szeszgyártás a mezőgazdára nézve csupán a hulladékok által is kifizeti magát, ugy hogy az összes termelt szesz ugyszólván ingyenben marad. Ily iparral szemben bizonyára bajos a versenyt megállani De a világ napról-napra felvilágosultabb lesz, s a Poroszország által adott példát mindenfelé követni fogják, s ha mi is nem követjük, versenyképességünket nem fognók megtarthatni, még akkor sem, ha Ausztria szeszipara nem nőne nyakunkra.

Mindezekből csak azt akarjuk kihozni, hogy a jelenlegi adórendszer valamint a czukoripart, ugy a szeszipart is, mint mezőgazdasági ipart hazánkban határozottan tönkre teszi. — Ez adórendszert a vámközösség megtartása mellett gyökeresen átalakítani lehetetlen, ellenben az általunk javasolt vámreform életbeléptével azonnal megváltoztatható és megváltoztatandó.

A szeszadóztatás czélszerű reformja, az oly reform, mely a szesziparnak, mint mezőgazdasági iparnak gyors felvirulását és általános elterjedését garantirozza, nem ütközhetik semmi nehézségbe, ha meggondoljuk, hogy az általunk javasolt terv szerint a magyar állam a szeszadó

20%-a felett, azaz körülbelül 1.200,000 frt felett rendelkezhetik oly célból, hogy azt e mezőgazdasági iparág felvirulására fordítsa. — S ami a szesziparról áll, ugyanaz áll a cukoriparról.

Ez volna az első legnagyobb közvetlen előny, melyet az általunk javasolt vám- és adóreform a mezőgazdaságnak nyújt; — a második közvetlen előny az egyenes adók leszállítása 20%-kal.

Ez adóleszállításnak óriás hordereje lehet a mezőgazdaságnak üzleti tőkével való felszerelésére és általában a tőkegyűjtésre nézve.

Köztudomású, hogy a mezőgazdák egyenes adója jelenleg némely vidékeken a jövedelem egész 30%-áig emelkedik. Más vidékeken — megengedjük — az adó alacsonyabb. Átlag véve — igazságos adófelosztás mellett — talán 20%-ra volna ez adó csökkenthető. Ha számításunk szerint ez adót 20%-kal lejjebb szállítjuk, ez a mezőgazda valóságos jövedelmében 5%-nyi emelkedést jelent. — Az adóleszállítás által tehát minden mezőgazda 5%-kal vagyonosabbnak lesz tekinthető, mint a minő jelenleg. És épen ezen 5% felesleges jövedelem lenne hivatva arra, hogy tőkésítésre szolgáljon, vagy méginkább, hogy annak kamatul való lekötése mellett a mezőgazda gazdaságát üzleti tőkével ellássa, s ez által gazdasági üzletét a kor színvonalára emelje.

A harmadik közvetlen előny, melyet vámrendszerünk a mezőgazdaságnak nyújt, abban áll, hogy azon külföldi cikkeket, melyekre termelésének emelésére szüksége van, alacsonyabb vám mellett, tehát olcsóbban fogja behozhatni, mint jelenleg, midőn is a fennálló tarifa szerint épen azon cikkek, melyekre a mezőgazdának termelése tekintetéből szüksége van, s melyekben az osztrák ipar Angliával, Belgiummal, Németországgal, Amerikával szemben még nem versenykepes, feltűnően magasan vannak megvámolva, míg ellenben azon fényüzési és cifrálkodási cikkek, melyeket a mezőgazda nem igen használ, alig számba vehető vámmal illetetnek.

Hogy ezen előnyöket concret példákkal is szem elé állítsuk, a mezőgazdaságot annak három főkatégoriája szerint tüntetjük fel.

Vegyük mindenenek előtt a nagybirtokot. A nagy-

birtokos a javasolt reform minden előnyeit a legteljesebb mértékben élvezheti. Mig ma például 5000 hold földes jószágga például 25,000 frtot jövedelmez, s e jövedelmezőség a jelenlegi művelési ágak mellett nem is igen fokozható, hacsak földjeit kimeríteni nem akarja, a javasolt rendszer életbelépte után például cukorgyárat állithat fel. A cukornak az országban elég kelendősege lesz, mert hisz ma a szükségelt cukornak $\frac{4}{5}$ -ét Ausztriából hozzuk be. A vám ugy lesz megszabva a cukorra, hogy a csukoradót körülbelül ellensúlyozza. Ha a birtokon cukorgyár működik, földjének jövedelme, mely ma például holdankint 5 frt, 7—8 sőt 10 frtra emelkedhetik, ami már magában véve is 20—25 ezer frt jövedelemszaporodást jelent. De azonkívül a cukorszörp feldolgozására szeszgyárt állithat, ami a befektetett tőke kamatain kívül bizonyára szintén jövedelmez valamit. A szeszfőzéssel kapcsolatban például marhahizlalást folytathat, stb.... egyszerűval intenzívebb gazdaságot léptethet életbe, ami jószágga jövedelmét busásan megkétszerezheti... Ez által termelése változatosabb is lesz, és jövedelme nem lesz annyira függő az egyetlen gabonaterméstől, és a gabonaüzlet conjuncturától. — Ehhez jár az adóleszállítás; mely 5000 holdnál pl., 5000 frtot véve egyenes adóul, maga is 1000 frt egyenes hasznot képvisel. Ez ezer frt 20,000 frtnak 5%-os kamatját teszi. Ha tehát ama nagybirtokos 20,000 frt 5%-os kölcsönt fektet jószágga hasznos beruházásul, ez egész investitiónak hasznát ingyen élvezi. — A célzott mezőgazdasági ipartelepek felszerelésére s általában földjeinek jobb művelésére gépeket és készülékeket kell hozatnia a külföldről, leginkább Németországból és Angliából. Az ily gépek és készülékek jelenleg oly vámmal vannak terhelve, melyek átlag az értéknek mintegy 10%-át teszik; tehát 100,000 forint értékű gépnél ez már mintegy 10,000 forintot tesz. Az általunk javasolt vámtarifa szerint e gépek vámjá átlag mintegy 5% volna; tehát ezen egy tételnél is a szóbanforgó nagybirtokos mintegy 5000 frtot nyer. Röviden szólva: ha évi jövedelme jelenleg 25,000 frt — a javasolt reform nyomán — célszerű gazdálkodás, illetőleg a nyújtott előnyök felhasználása mellett bátran legalább is másik 25,000 frtot nyerhet.

Ezzel szemben áll természetesen nagyobb vámadója,

melyet az általa elhasznált külföldi iparkészítmények és luxus cikkek után fizetend. Mennyit tehet azonban ezen többlet? Ha felteszszük, hogy összes jelenlegi 25,000 forint jövedelmének 2 ötödét (ami már groteskségig nagy összeg), vagyis 10,000 frtot külföldi készítményekre és pedig 5000 frtot iparkészítményekre 2500-at gyarmati és más élvezeti árukra, 2500-at fényüzési iparcikkekre költi, az általa fizetendő vámadó-többlet teend

az iparkészítményeknél legfeljebb	250	forintot,
a gyarmati áruknál	0	"
a fényüzési cikkekénél legfeljebb	250	"
	<hr/>	
	összesen	500 forintot.

Mi ez az általa nyert 25,000 frt bevételi többletkez képest!... Megengedjük, hogy ha az ily földbirtokosnak 25,000 frt helyett 50,000 frt jövedelme lesz, akkor külföldi cikkekre is talán többlet fog költeni, s ezért az általa fizetendő vámadó is talán nem 500 frttal, hanem például 1000 forinttal lesz több jelenlegi vámadójánál (mely ma nagyobb-részt az osztrák kincstár és osztrák iparosok zsebébe foly) — de ez természetesen nem képezhet ellenvetést az általunk ajánlott vám- és adóreform ellen....

A nagy földbirtokos tehát óriás előnyöket nyer. De ez előnyök a közgazdaság organikus természeténél fogva nem maradnak csupán magára az egy nagy földbirtokosra elszigetelve: ez előnyök az egész környezetre és vidékre kihatnak; ezernyi munkás kéz jutalmazóbb vagy folytonosabb foglalkozást nyer, a vagyonosság általánosságban emelkedik, s ez általános vagyonosodásban a kisbirtokos földműves épugy részesül mint a mezőgazdasági munkás.

Amit a nagybirtokosról mondtunk, ugyan az áll arányos mérvben a középbirtokosra nézve is. Czukorgyárat egymaga nem állíthat ugyan, de állíthat több hasonló szaktársával együtt társulás utján, vagy létesíthet kisebb mérvű szeszgyárat, vagy más mezőgazdasági ipart, azonkívül mind ő mind a kisbirtokos földműves teljes mértékben élvezi az adóleszállítás előnyét, — és részben a mezőgazdasági gépekre és más termelési szükségletekre vonatkozó vámkedvezményt is, bár nem teljes mértékben, miután a középbirtokú és kisgazda inkább belföldi gépekre van utalva.

Látható ezekből, hogy vám- és adóreformunk a mezőgazdasággal foglalkozó népesség minden osztályára nézve közvetlenül is hasonlíthatatlanul kedvezőbb helyzetet biztosít, mint a jelenlegi vámközösség az azzal járó adórendszerrel.

XVI. FEJEZET.

Nemzetgazdasági hatás. Ipar.

Bármily nagy horderejű legyen az általunk javasolt vámreform és azzal kapcsolatos adóreform a kereskedés és mezőgazdaság szempontjából, még sokkal fontosabb az a hazai ipar szempontjából.

A kereskedés, mint ilyen, nem fektet nagy súlyt az árúk eredetére, melyekkel kereskedik, nem tekinti, vajjon az árú belföldi készítmény-e vagy nem, hanem ott vesz, ahol az árút legolcsóbban kapja és ott adja el, ahol legdrágábban adhatja. — Érdekében áll ugyan a nemzetgazdaság lendülete és virágzása, mert akkor egyrészt a termelés sok árút szolgáltat neki, melylyel kereskedhetik, és melyen nyerhet, és másrészt fizetéképes fogyasztókkal áll szemközt, kik sokat vásárolnak; azonkívül kedvező nemzetgazdasági viszonyok közt a hitelviszonyok is kedvezők, s ez szintén előnyére válik; szóval érdekében áll ugyan a nemzetgazdaság kedvező helyzete, de hogy a belföldi ipari termelés előmenetelt tegyen, csak közvetve érinti őt.

Hasonlóképp a mezőgazdaságnál a legnagyobb fontossággal bír a termő talaj és a kedvező időjárás, s ha e kettő jó aratást eredményez annak bizton akad vevője, ha belföldön nem, külföldön, és a mezőgazdának tulajdonképen mindegy, akárki veszi meg buzáját, csak megvegyék. Érdekében áll ugyan, hogy termelvényének minél jobban fizető, minél állandóbb, minél közelebb fogyasztója legyen: de hogy az kicsoda, azzal nem sokat törődik, azt csak közvetett érdekű dolognak tartja.

A kereskedő és mezőgazda saját üzletére nézve tehát a vám, mint ilyen, nem tartatik életbe vágó fontoságúnak: mind a kereskedés, mind a mezőgazdaság bármily vámviszonyok közt, bizonyos fokig jövedelmező marad,

vagy ha nem marad: a kereskedő könnyebben térhet át egy üzletágról a másikra, könnyebben fordíthatja tőkét és munkaerejét oly czikkel való kereskedésre, mely még jövedelmező.

Egészen máskép áll a dolog az iparra nézve. — Az iparosnál nem elég az, hogy bizonyos értéket termelni képes legyen, hanem itt számolni kell a versenynyel is, s ez itt oly fontos mozzanat, hogy attól függ ugyszólván egész termelőképesége, attól függ iparának léte vagy nem léte. Ha az iparos bármily okoknál fogva nem versenyképes, akkor rá nézve lehetetlen az üzlet tovább folytatása, mert akkor nemcsak nyeresége semmi sincs, sőt valóságosan veszt. — Bizonyos időig tartó veszteségeket a vagyonosabb iparos elviselhet, de folyton tartó veszteséget, oly veszteséget, mely a versenyképesség hiányából ered, elviselni lehetetlen. De üzletébe fektetett tőkét sem lehet egykönnyen visszavonnia, mert a legtöbb esetben bizonyos készülékekben, felszerelésekben és általában oly tárgyakban rejlenek azok, melyeket csak termelésének folytatása által értékesíthetne. Képességét szintén nem fordíthatja más üzletre, mert képessége épen csak specialis iparára vonatkozik; ha tehát az iparág versenyképtelenné lesz, egész ugynevezett személyes tőkét, melylyel hitele stb. is összefüggésben áll, teljesen elveszti, egy szóval: „he is a ruined man“.

Félesleges volna itt az ipari versenyképesség feltételeiről hosszabb elméleti fejtegetésekbe bocsátkozni; sokkal czélszerűbb ehelyett gyakorlati uton kimutatni azon főbb okokat, melyeknél fogva hazai iparunk nagyban és egészben véve az ország jelenlegi nemzetgazdasági viszonyai közt már nem igen versenyképes; és ha a dolgok oly irányban haladnak tovább, mint eddig, versenyképességét még inkább el fogja veszíteni.

Legelső és legfontosabb ok mindenekelőtt a tőkehiány és a magas kamatláb. — A modern iparéletben egy sajátságos jelenség vált uralkodóvá, mely régenten, sőt még néhány évtized előtt is, nem igen volt ismeretes. Régente minden iparos úgy szólván saját tőkével folytatta üzletét; ha takarékosága és szorgalma által meggazdagodott, üzletét kiterjesztette, ha e veszteségeket szenvedett, azt megszorította: de idegen tőkére se nem szorult, se azt

igénybe nem vette. — Ma a nagy iparos államokban a helyzet egészen megváltozott. Mindenütt „uj emberek“ kerekedtek fel a régi vagyonos gyárosok mellett. Ez uj emberek csekély saját tőkével birtak, de nagy idegen tőkét tudtak magukhoz venni, s a nagy tőke előnyeiket majdnem teljes mértékben élvezték. Ha például valamely gyárosnak 10,000 font sterling vagyona volt, s amellet még 30,000 font idegen tőkét használt, melyért például 4% kamatot, vagyis 1200 fontot fizetett, ő üzlete után 40,000 fontnak például 10%-át, azaz 4000 fontot nyert, vagyis az említett 1200 font levonásával 2800 fontot, ami saját tőkéjének 28 százalékos kamatját jelenti. Ezen rendszer mindinkább kifejlődött, s az ily uj rendszerű gyárosok felülkerekedésével a régi házak is vagy ugyanezt adoptálni kényszerültek, vagy visszavonultak az üzlettől. Ezen rendszer tehát mindinkább általánossá lett. De épen azért, hogy általánossá lett, jövedelmezősége sem maradhatott 28%-ékos, hanem mindinkább lejjebb szállt, azaz a gyáros ma már munkaereje és saját tőkéje kamatain felül igen csekély jövedelmi többlettel is megelégszik; mert az üzletet igen nagyban viszi, és egész nyereségéből saját tőkéjének kamata csekély részt tesz. Ezen rendszer ma már minden nagyiparos államban általános, és ezen rendszer mellett sem jövedelmez az üzlet többet, mint átlag a belefektetett saját tőkének például 10%-át, ami azon esetben, ha valaki a fentebbi példa arányában háromnegyedrész 4%-os idegen tőkével dolgozik, az összes üzleti tőke $5\frac{1}{2}$ százaléknak felel meg.

Nálunk, és általában a tőkészegény országokban, még ezen rendszer nincs kifejlödve, és a kamat magassága mellett ki sem fejlődhetik, — mert az idegen tőkéért fizetendő kamat az egész üzleti jövedelmet felemésztené. — Eszerint kiki majdnem egészen saját tőkéjével kénytelen dolgozni (s azok, kik másképp cselekesznek, a legelső válság alkalmával bukásnak teszik ki magukat, amint ezt nálunk a nagyobb részvénytársulatoknál számos példa mutatja).

Kiki beláthatja, hogy ily viszonyok közt a verseny — más körülmények tökéletes azonossága mellett is — teljes lehetetlen. Mert a termelvényeknek ugyanazon árai, melyek az angol gyárosnak saját tőkéje után 10%-ot jövedelmeznek, nálunk csak $5\frac{1}{2}$ kamatot adnak. De akinek tőképenze van,

annak kamatoztatásából Angliában például csak 4°/_o-ot nyerhet, nálunk pedig 8-at, 10-et sőt többet. Eszerint az iparüzletbe fektetett tőke Angliában a fentebbi feltételek mellett a piaczi kamatnál 6°/_o-kal többet, nálunk ellenben 2¹/₂—5 százalékkal kevesebbet jövedelmezne; vagyis míg az angol gyáros tisztán 6°/_o-ot nyer, a magyar gyáros 2¹/₂—5°/_o-ot vesz.

Angliát csak például hoztuk fel, de ugyanezen előnyben van kisebb-nagyobb mértékben Belgium, Franciaország, Svájc, Németország és részben Ausztria is, szóval minden régibb gyárpáros állam.

Az olcsó tőkével körülbelül egyenlő hatással bír az ugynevezett amortizált tőke. Ha valamely gyáros valami üzlettelepbe és annak felszerelésébe tőkét fektetett be, akár saját, akár idegen tőkét, s az üzlet több évi folyamában a befektetés kifizette magát, s a telep még a régi mérvben jövedelmez, míg ha amaz épületek, gépek, eszközök más célra lennének átalakítandók, vagy el lennének adandók, eme jövedelemnek csak egy részét hoznák be (tőkésítve): ezen esetben az illető gyáros u. n. amortizált kapitalissal dolgozik, és olcsóbban termelhet, mint aki ily szerencsés helyzetben nincs. — Tegyük fel például, hogy egy gyapjúfonó-gyár, mely tulajdonosát már meggazdagította, jelenlegi állapotában gépeivel, készülékeivel 200,000 frtra becsülhető, de üzelemben tartva, és a gyártó jó hírnevével, összeköttetéseivel el látva 40,000 frtot jövedelmez. Az ily gyár még azon esetben is folytathatja üzletét, ha jövedelme felényire csökken, mert ha más célra kellene átalakítani — mint mondtuk — csak 200,000 frtot hozna be, aminek ama fél jövedelem még mindig 10°/_o-át teszi. De folytathatja üzletét még akkor is, ha jövedelme 12,000 frtra apad, mert ez is még 6°/_o, melynél többet rendes körülmények közt a 200,000 frt készpénz után a tulajdonos nem remélhet. — Sőt — miután tulajdonosa vagyonos — még alacsonyabb jövedelem mellett is folytathatja üzletét, mert a tulajdonos talán reményt táplál, hogy a telep jövedelme majdan megint 20,000 sőt 40,000 frtra emelkedhetik.

Ha nem egy gyár, hanem egy országnak valamely egész iparága van ily helyzetben, akkor — egyéb körülmények azonosságával mellett, és ha más előnyök ez előnyt nem ellen-

súlyozzák — egy szomszéd országban szabadon versenyző ipart teremteni lehetetlen. Hogy új ipar keletkezzék, mulhatlanul szükséges, hogy az jövedelmezőbbnek ígérkezzék, mint az egyszerű kikölcsonzés, mert ellenkező esetben senki sem lesz hajlandó pénzét ipartelepbe fektetni és kockázatnak kitenni, holott állampapírok vétele vagy más kikölcsonzés által fáradság és kockázat nélkül is ugyanoly kamatot nyerhet. De miután a jövedelmezőség a termelvény piaci áratól, ez pedig a szükséglet fedezésére elegendő, legkedvezőbb körülmények közt levő gyártók termelési költségeitől függ, az újonnan keletkező gyárak is ugyanoly áron kénytelenek árúikat adni, mint ahogy a kedvezőbb körülmények közt levők adhatják. Ha a régibb gyáros a fentebbi példa szerint jelenleg felbecsült tőke értékének rendes kamatlábalával, 6%-kal megelégszik, ami pedig a befektetési tőkének talán csak 3–4%-át teszi, az új versenyvállalat sem nyerhet többet: 3–4%-nál; ez pedig nem elegendő, mert még a rendes kamatnál is alacsonyabb.

Ily amortizált tőkével dolgoznak a régibb nagyiparos államok ugyyszólván mind, névszerint Ausztria is egyes nevezetesebb iparágakban.

Az ipar versenyképességének egy más nevezetes tényezője a munkaerő. Ha más körülmények azonossága mellett két versenyző iparos közül az egyik olcsóbb munkaerővel rendelkezik mint a másik, akkor ez utóbbi tartósan nem állhatja ki a versenyt.

Tegyük fel, hogy mindkettő 100,000 forinttal kezdte üzletét; azonban az első 100,000 forint értékű kész árúnál 50,000 frt munkabért fizet, a másik 60,000-et; egyéb költség, nyersanyag stb. mindkettőnél egyenlő, például 30,000 forint, az elsőnél tehát a termelési költség 80,000 forint, a másodikonál 90,000. Rendes körülmények között tehát az első 100,000 frt tőkéje után 20%-ot nyer, a másik 10%-ot. — Köztudomású, hogy az üzletéletben ugynevezett kedvező és kedvezőtlen időszakok váltják fel egymást. — Beáll a kedvező idő: mindkét gyárosnak bőven jut foglalkozás; az árak emelkednek; az előbb 100,000 forint értékű évi termelés 105,000 frton kel el; az első gyáros 25,000 frtot, a második 15,000-et nyer. Hogy nyereségüket nagyobbítsák, mindkét gyáros kiterjeszti üzletét. Miután ily időszakokban mindig

pénzbőség szokott uralkodni, ez nehézség nélkül megy: mindkét gyáros idegen tőkét von magához és megkészszerzi üzletét. Az első gyáros tehát, ha a fentebbi arány marad, 50,000 frtot nyer, a másik 30,000-et. — A kedvező conjuctura még mindig tart; az első megint 50,000 frtot, a másik megint 30,000-et nyert. — De ekkor a termelés elérte az expansio határát. A helyzet tehát most úgy áll (feltéven, hogy mindkét gyáros évenként 10,000 frtot költött saját és háztartása szükségletére és 5000-et a kölcsönvett tőke kamatjára), hogy az első gyárosnak van 185,000 forint értéke, a másodiknak 135,000. — Most beáll a kedvezőtlen időszak. Az árak lejjebb szállnak, az elébb 105,000 forint értékű árú leszáll 100,000-re, majd 95,000-re. Az első gyáros ez összeg mellett még 15%-ot nyer kezdetleges tőkéje után és 10%-ot az üzlet kiterjesztésére kölcsönvett összeg után, a második saját tőkéje után csak 5%-ot. Az első tehát még szépen nyer, a másik már veszít. De mindkettőnek tőkéje részben amortizálva van, tehát az utóbbi is elsziveli a veszteséget, azonban miután veszteséggel dolgozik, üzletét, amennyire lehet, megszorítja. De az illető árú iránti szükséglet még inkább megszorítkozik, mert rendes körülmények között például csak 200,000 frt értékűre van szükség, ezt pedig most már kiterjesztett üzletével maga az első gyáros is képes előállítani, az árak tehát megint lejjebb szállnak, annyira, hogy a rendes körülmények közt 100,000 forintot érő árú értéke 80,000 frtra csökken. — Az első gyáros még 10%-ot nyer, mind saját kezdetleges tőkéje után, mind — most már teljesen amortizált — kölcsön tőkéje után; tehát van gyarából 20,000 forint jövedelme; — a másiknak semmi, sőt fizetni kénytelen az 5000 frt kamatot a kölcsön tőke után. Eszerint liquidálni kénytelen és az első gyáros egyedül marad a piac ura.

Amit két versenyző gyárosról mondtunk, ugyanaz áll két versenyző ország egy-egy iparágáról; ha ezek minden egyéb körülményei azonosak, és a munkaerő drágább voltát más előnyök nem ellensúlyozzák.

Köztudomású, hogy a munkaerő olcsósága tekintetében Ausztria, nevezetesen Csehország nagy előnyben van hazánk felett, lévén ott a munkaerő 50, sőt több százalékkal is olcsóbb, mint nálunk.

De a munkaerő olcsósága nem abszolút, hanem relatív fogalom: mely mindig a munka termelőképességének szám-bavételét teszi szükségessé. A termelőképesebb munka ugyan-azon „napszám“ mellett olcsóbb. A munka olcsóbbá tételé-nek módja tehát nemcsak a bérek lenyomásában, hanem egyszersmind abban rejlik, hogy a munkásokat értelmileg és szakbelileg kiképezzük, és az illető iparágba kellőleg begya-koroljuk. — Végelemzésben ugyan a munka (aránylag) ott lehet legolcsóbb, hol az élelmi szerek legolcsóbbak, és a hol a munkás értelmi és szakbeli, valamint gyakorlati kiképzé-sére a legjobb alkalmak kínálkoznak, — de e szabályt sok más körülmény nagyon módosítja; erre tehát nagy súlyt fektetni nem lehet. — Mindenesetre áll azonban az, hogy ha valamely ország bizonyos új iparágakat honosít meg, mun-kaerőkre csak két uton tehet szert: vagy más túlnépesedett országból vonja azokat be, vagy a meglevő népességből kell azokat kiképeznie és begyakorolnia. Mindkét uton a munka-bér kezdetben drágább lesz. Hogy munkások bevándorolja-nak, itt benn nagyobb bért kell nekik adni, és pedig jóval nagyobb bért mint hazájukban kapnak, mert — mint a nemzetgazdaságtan kimutatta — a munkaerő legnehezebben szállítható áru. Ha munkásainkat a belnépességnek kiképzése útján akarjuk megszerezni, ez is drágítja a munkát, mert — mint láttuk — a kevésbé képzett munka aránylag min-dig drágább. Ha tehát hazánk vagy akármely ország magát munkaerő tekintetében egy már régibb iparos országgal ver-senyképessé akarja tenni, multhatatlanul áldozatokat kell hoznia.

Az ipar versenyképességénél szerepet játszó harmadik főtényező a szükséges nyersanyagok, félgyártmányok és se-gédszerek olcsósága. Azon iparos, ki — különben azonos körülmények közt — olcsóbban kapja a nyersanyagot stb., olcsóbban termelhet s azért vele a drágább nyersanyagból dolgozó versenytárs tartósan nem mérkőzhetik. Tökéletesen ugyanazon viszony fordul itt elő, mely az olcsóbb és drá-gább munkaerő közt létezik.

A nyersanyagok és segédszerek annál olcsóbbak, minél közelebb van azok piacza: és pedig a helyi forgalom tár-gyát képező cikkekre nézve az ugynevezett helyi piacz, a világforgalom tárgyát képezőkre nézve pedig azok valamely

emporiuma. Nagyobb ipartelepek a piacz mellözésével közvetlen az egyes termelőtől is vásárolhatnak ugyan, de ez csak kivételes állapot, mivel az egyes termelő nem nyújthat oly választékot, aminőre az iparosnak többnyire szüksége van. — A kereskedelmi piaczok tehát igen nagy fontossággal bírnak az ipar fejlődésére nézve; és minél többnemű, minél választékosabb anyagra és szerre van szüksége, annál nagyobb e fontosság. A tapasztalás azt mutatja, hogy némely iparágra nézve a piacz közelsége minden más tényezőnél erősebb hatású tényező, amennyiben ez iparágak csakis az illető anyagok és szerek helyi vagy világkereskedelmi központjain állhatnak meg.

A bevásárlási piaczok közelségével hasonló hatással bír az eladási piaczok közelsége; mindazáltal a hatás itt rendszeren nem oly erős, miután a kész áruk kisebb térben és súlyban nagyobb értéket képviselnek, mint a nyersanyagok, s ezért messzebbre szállíthatók.

A bevásárlási és eladási piacz közelsége tehát kétségtelenül igen lényeges tényezője az ipar versenyképességének. De tudjuk, hogy a piacz nem valami fix és mozdulatlan hely, hanem mozgásnak nagyon is alá van vetve. A piacz nem más mint az eladó és vevő találkozási helye. Ahol a találkozás legkönnyebben és legelőnyösebben eszközölhető, a piacz rendszeren oda igyekszik vonulni. Nagyjában véve azt mondhatni, hogy ahol valamely ország pénzforgalmának központja van, ugyan oda vonul a különféle áruk nagybani forgalma is; de ugyanezen hatás megfordítva is áll; — a vasutak csomó-pontjai is természetes vonzó hatással bírnak a piacz elhelyezkedésére nézve, de itt is áll a megfordított hatás is, amennyiben oda építenek vasutakat, ahol a forgalom jövedelmezőséget ígér. Végelemzésben azt lehetne mondani, hogy valamely anyag piacza az azt termelő és azt feldolgozó vidék közötti központot keresi. Minél közelebb van tehát a feldolgozó ipar az illető őstermeléshez, annál kedvezőbbre alakul mindkettőre nézve a piacz elhelyezkedése, annál nagyobb mértékben élvezi mindkettő a piacz közelségében rejlő előnyt. — Ez előny pedig annál nagyobb, minél nagyobb súlyú és terjedelmű az illető nyersanyag vagy félgyártmány stb.

Hazánk nyersanyag-termelő ország lévén, az itt ter-

melt nyersanyagok feldolgozására hivatott iparágak a piacz tekintetében előnyösebb helyzetben lehetnének azon osztrák ipartelepeknél, melyek a nyersanyagokat tőlünk veszik, és a kész gyártmányt ismét nekünk adják el; azonban ez csak lehetőség, mely csak akkor válik teljesen valóvá, ha Magyarország emporiuma nem Bécs, hanem Budapest lesz.

Röviden összefoglalva az elmondottakat, azt láttuk, hogy az ipar versenyképességének három legnevezetesebb tényezője tekintetében hazánk a két elsöre: a tőkére és munkaerőre nézve ez időszerint kedvezőtlenebb helyzetben van, mint a régibb nagy iparos államok és nevezetesen Ausztria, ellenben a harmadikra, a bevásárlási és eladási piacokra nézve Magyarország kedvezőbb helyzetben van, vagy helyesebben mondva, kedvezőbb helyzetben lehetne, ha Bécs kereskedelmi túlsúlya azt a legtöbb iparágra nézve nem tenné illusoriussá.

De azt is láttuk, hogy a nevezett tényezők, melyek végeredményükben valamely iparágat versenyképessé vagy versenyképtelenné tesznek, az illető iparág felett oly parancsoló erővel uralkodnak, hogy csak egynek kedvezőtlenebb viszonya is, — ha ezt a másik kettő vagy más külső körülmények nem ellensúlyozzák, teljesen lehetetlenné teszi, mi-kép valamely iparág egy szerencsésebb versenytárssal szemben tartósan megállhasson.

Végül láttuk, hogy maga azon körülmény, miszerint valamely iparág már régebben fennáll, igen nagy előny, egy oly versenytárssal szemben, ki csak ezután akar kezdeni, mert amabban mindig van bizonyos amortizált tőke és gyakorlatlott munkaerő, amikkel az utóbbi nem bír.

Ezek mind oly igazságok, melyeket senkinek sem áll érdekében a valóságnál sem fényesebben, sem sötétebben kiszínezni.

Mielőtt az ipar versenyképességének tényezőiről szóló vázlatot befejeznők, még egy nevezetes körülményt kell megemlitenünk. A tőke ma már ugyszólván nemzetközi tulajdon, s amint egy-egy nemzetgazdaságból bizonyos ferde intézkedések által elriasztható, azonképen czélszerű intézkedések által be is vonható. A munkaerő is noha annak mind bevonása, mind a belföldi népességből való kiképzése áldozatokkal jár, mégis mindkét uton előteremthető. De a termő

talaj és a fogyasztó közönség sem közelebb nem hozható a gyártelepekhez, sem attól el nem távolítható. Míg tehát az első két tényezőnél kimutatott előnyöket az ipar czélszerű közgazdasági politika útján előbb-utóbb megszerezheti, a harmadik tényező előnyében csak akkor részesülhet, ha a nyersanyag-termelő és árufogyasztó vidékekhez közelebb vonul.

Ha az elmondottakra való tekintettel hazánk iparviszonyait szemügyre vesszük, azt látjuk, hogy igen számos iparág, mely nálunk könnyen versenyképes lehetne, szemben az osztrák iparral, de a világ iparával is, nem fejlődhetik ki, egyszerűen azon oknál fogva, mivel a régibb fennállásban rejlő túlsúlyjal nem versenyezhet. — Azt látjuk továbbá, hogy más iparágak, melyek nálunk fennálltak és eddig versenyképesek is voltak, apródonkint hanyatlásnak indultak és fokról fokra jobban elnyomattak a külföldi, különösen az osztrák ipar versenye által, s hogy ettől nem menti meg azokat még azon előny sem, hogy azok nyersanyagának termelője és készítményeinek fogyasztója közelebb van.

Az általunk javasolt vám- és adóreform a legtöbb iparágra nézve bizton megszerzi vagy teljesen ellensúlyozza a külföldi, főleg osztrák iparosok mindazon előnyeit, melyekkel szemben iparunk eddig versenyképtelen volt, vagy azzá lett.

Azon előnyök, melyeket iparunk a javasolt vám- és adóreformtól várhat, következőkbe foglalható össze.

1) Magyarország külkereskedelmének emporiumává Budapest lesz; eszerint mindazon iparágak, melyeknek választékos félgyártmányokra vagy külföldi czikkekre szükségük van s melyek csak emporium közelében állhatnak meg, e tekintetben itt ugyanazon előnyt nyerik, melylyel jelenleg a hasonló ausztriai különösen bécsi ipar bír.

2) Az általunk javasolt vámtariffa erejénél fogva iparunk a neki szükségelt félgyártmányokat, alkatrészeket és ipari segédszereket olcsóbban fogja megszerezhetni, mint jelenleg; mert a jelenlegi vámtariffa az osztrák iparra nézve védvám levén, azon külföldi czikkeket, melyekben Ausztria nem egészen versenyképes, melyekben azonban iparát versenyképesé akarja tenni (s épen ezek azok, me-

lyekre a magyar iparnak ez időszerint legnagyobb szüksége van), aránylag magas vámmal terheli, s ezáltal azok árát a közös területen belül megdrágítja, míg ellenben azon cikkek, melyekre iparunknak szüksége nincs, s melyekben az osztrák ipar versenyképes, aránylag csekély vámmal terheli.

Az említett két előny magában véve is egészen elegendő lenne sok iparágak teljes versenyképessé tételére, s az azokban megindult hanyatlást rögtön megakasztaná.

3) Egy más előnye iparunknak abban fog állani, hogy a jelenlegi túlfeszített adóteher az egyenes és fogyasztási adóknál 20%-kal lejobb fogna szállíttatni. — Ez az iparra nézve közvetlen nyereség és pedig sokkal nagyobb nyereség, mint első pillanatra látszik. Számba veendő itt ugyanis nemcsak az iparosnak saját egyenes jövedelmi adója, mely eddig jövedelmének 10%-át emészti fel, s mely azontúl csak 8%-ot fog tenni, hanem emellett a házjövedelmi adó leszállítása s ezzel kapcsolatban a házbér csökkenése (mert kiki tudja, hogy a házjövedelmi adót ma, az adóáthárítás folytán, a lakó fizeti); továbbá a fogyasztási adóknak leszállítása, mely a megélhetést könnyebbé teszi. — Ez az iparosokra nézve mind közvetlen nyereség; de az adóleszállítás nagy közvetett haszonnal is jár, amennyiben minden termelési ágra nézve könnyebbitést nyújt, és ezáltal annak lehetőségét adja, hogy a termelvények olcsóbbak, s a munkabérek is alacsonyabbak legyenek, ami együtt véve nagyban emeli az ipar versenyképességét és kifejlődését. — Az adóleszállítás nagy hordereje tehát nem lehet kétséges, de még nagyobb horderejűnek fog az feltűnni, ha meggondoljuk, hogy az általunk javasolt vám- és adóreform mellőzése esetében az adótehernek okvetlenül emelkedni kellene, mert a jelenlegi állambevételek nem elegendők már a kiadások fedezésére, s ezért az adókat egyik vagy másik alakban okvetlenül emelni kellene.

4) De legnagyobb előny a belföldi iparra nézve az, hogy külföldi és ausztriai kész iparcikkekre átlag 10%-os vám lenne vetve, míg a belföldön termelt cikkek, a dolog természete szerint, ezen vám alól fel lesznek mentve. Miután az általunk ajánlott vámok — mint többször mondván volt — pénzügyi vámok vagyis más szóval fogyasztási és luxus-adók, a hazai ipar, melynek termelvényei

ez adó alól fel vannak mentve, e felmentés által a vámadónak megfelelő jutalomban részesül. E jutalom nagyságát és előnyét minden iparos kellőleg méltányolni fogja; de akik iparral nem foglalkoznak, talán hajlandók lesznek azt kérdezni, vajjon nemzetgazdasági szempontból, vagyis az állami polgárok összérdeke szempontjából ily jutalom megengedhető-e? Feleletünk erre nézve csak az, hogy e jutalom, ez adómentesség éppen a beltermelés és a közérdek szempontjából adatik. Mert először is e mentességnél az állam csak olyas valamiről mond le, amit jelenleg sem kap, s mit e mentesség megadása nélkül sohasem is kaphatna; másodsor pedig, noha e jutalom az egyes iparosra nézve, ki azt élvezi, nagy, mégis azon előnyökhöz képest, melyet általa az egész országnak szerezhetünk, elenyésző csekélység.

E nagy előnyökre, melyekkel az ipar fejlődése a közgazdaságra, nevezetesen az államgazdaságra épügy, mint a kereskedeésre és mezőgazdaságra visszahat, még alább vissza fogunk térni, előbb azonban még rövid szemlét tartunk azon nevezetesebb iparágak vagy iparcsoportok felett, melyek hazánkra nézve különös fontossággal bírnak.

XVII. FEJEZET.

Nemzetgazdasági hatás. Fontosabb iparágak.

Vizsgáljuk meg egyenkint hazánk fontosabb iparágainak jelenlegi helyzetét és jövőre való kilátásukat, a jelenlegi vám- és adórendszer mellett, és állítsuk ezzel szembe azon jövődőt, mely ezen iparágakra vár, ha az általunk javasolt vám- és adórendszer meghonosul.

A **malomipar** eddig hazánknak legnevezetesebb ipara. Ez iparág főleg 1867 és 68 óta rendkívüli gyorsasággal terjeszkedett ki. A liszt és egyéb malomtermelvények kivitele körülbelül állandó (mintegy másfél millió értékű) behozatal mellett 1868-tól 1871-ig folyton növekedett, nevezetesen

1868-ban	26.940,721	frtot
1869-ben	32.842,610	"
1870 "	34.570,598	"
1871 "	46.458,054	"

A következő évekről nincsenek adatok, de mindenki tudja, hogy azóta a malomipar válságos helyzetbe jutott; a túlproductio visszahatása beállt, és számos fővárosi és vidéki malom üzletét megszorítani, vagy megszüntetni kényszerült, sőt több elsőrendű nagy telep liquidatióra kényszerítettet.

Ha ez iparág fejlődésének és hanyatlásának okait vizsgáljuk, a következőket lehet constatálni. Ez iparágban a fejlődés legnagyobb lendületet Budapesten vett. Magok a budapesti malmok 1870 ben 46.179,135 forint, 1871-ben 51.613,328 frt értékű örleményt állítottak elő. — Hogy Budapesten ily nagy jelentőségre emelkedhetett ez iparág, annak főoka abban rejlett, hogy Budapest volt a gabonakereskedés főszékhelye. Ide özönlött az ország minden részéről a buza, tehát a bevásárlási piac közelsége teljes mértékben éreztette iparemelő hatását. — Ami a hanyatlást, nevezetesen a budapesti malmok calamitását illeti, annak főoka a rossz termési és üzleti conjuncturákon kívül, főleg a pénzviszonyokban, és az üzleti tőke hiányában keresendő, melynek következtében a malmok 10—12%-kal, sőt drágább pénzzel is voltak kénytelenek dolgozni. Ebből eredt, hogy míg a budapesti malmok 1872-ben és 1873-ban alig jövedelmeztek valamit, sőt némelyik tetemes veszteségeket szenvedett, addig a vidéki malmok egynémelyike, melyek saját üzleti tőkével dolgoztak, például a debreczeni, a borsodmiskolczi, egészen kielégítő jövedelmezőséggel bírtak. A helybeli malmok emelkedésének és hanyatlásának okai tehát tisztán visszavezethetők azon termelési tényezőkre, melyekről fentebb bővebben szoltunk.

De ebből a jövőre nézve nem a legörvendetesebb következmények vonhatók. Mindenki tudja, hogy Bécs óriás erőlködéseket tesz, hogy a gabonakereskedést Budapest kezéből kiragadja. Némely tekintetben már eddig is több előnye van Bécsnek: nevezetesen az ottani bővebb pénzforgalom, a vasutak által nyújtott differenciális tarifák stb., s ez előnyök hatása érezhető is, amennyiben Bécs gabonapiacának vonzó ereje napról napra veszélyesebb mérvet ölt.... De ez előnyöket Budapest eddig kedvező fekvése és főleg Dunája által ellensúlyozta. Bécs azonban ezen előnyt is megszerzi magának: a Duna szabályozása befejezéséhez

közel van; azonkívül nagy előkészületek tétetnek oly közraktár-rendszer létesítésére, minőt Budapest az ország jelenlegi pénzügyi helyzete mellett nem egykönnyen létesíthet.

Amint tehát a dolgok jelenleg állanak, előre látható, hogy Bécs e tekintetben is előbb-utóbb túl fogja szárnyalni Budapestet és magához ragadja egész gabonakereskedésünket. — Ha ez bekövetkezik — amint a dolgok jelen állásában be kell következnie — Budapest malomipara megkapja a halálos dőfést. Bécs hatalmas pénzerejével néhány év alatt ép oly malomcsoportot létesíthet mint létesített Budapest, s akkor a budapesti malmok versenyképességének vége, — mert Bécs felett semmi előnnyel nem bírnak majd, ellenben Bécs malmai olcsóbb tőke és olcsóbb munkaerő felett, sőt közelebb eladási piacok felett fognak rendelkezni.

Egészen máskép áll a dolog, ha az általunk javasolt vám- és adórendszer életbelép. Ez esetben gabonapiacunk természetes túlsúlyát Béccsel szemben nehézség nélkül fenntarthatjuk, s az adóleszállítás, valamint a kedvezőbbre alakulandó pénzügyi viszonyok közt tehető egyéb állami közintézkedések által Bécs előnyeit könnyen ellensúlyozhatjuk.

Attól tartanak ugyan sokan, hogy vámterületünk elkülönítése esetében Bécsset és egyáltalában Ausztriát mint eladási piacot elveszthetjük; ettől azonban nincs mit tartanunk, mint azt egy külön fejezetben ki fogjuk mutatni.

Azt látjuk tehát, hogy míg a dolgok jelenlegi fejlődése mellett a malomipar, főleg Budapest malomipara, melyre az ország oly büszke volt, s mely Magyarországnak majdnem egyetlen világgazdasági fontosságú iparát képezi, erősen veszélyeztetve van, sőt majdnem hanyatlásnak van kitéve: az általunk javasolt vám- és adóreform által az biztos megóvható. És ezen iparággal temérdek sok érdek van összenöve. Ez iparág nagyszámú munkásnak és számos egyéb iparosnak ad foglalkozást, kik mindannyian alig kiheverhető csapást szenvednek, ha a budapesti malomipar hanyatlásnak vonul s kik közül sokan, ha ez iparág Budapestről Bécsbe vonul, azt oda követni kényszerülnének. — Legnagyobb csapást szenvedne azonban a mezőgazdaság, melynek

a hazai malomipar mindig biztosabb, állandóbb és jobb ve-
vője, mint a külföldi exporteur.

A **ozukor-, szesz- és söriparról** már szóltunk. Mindez iparágakat a jelenlegi vám- és adórendszer mellett nem csak fenyegeti az ausztriai ipar általi túlszárnyaltatás és elnyomatás veszélye, hanem ez — mint kimutattuk — már kezdetét is vette. Miután ez iparágak termelvénye fogyasztási adó tárgyát képezi, ezek kifejlődését és virágzását éppen ez adóra vonatkozó intézkedések vannak hivatva biztosítani, — nevezetesen azért, ha ez adókra és a cukor, szesz és sör vámjára nézve oly módozatok állapíttatnak meg, miszerint a belföldi gyártás előnyösebb legyen a külföldről való behozatalnál.

A **vasipar** Magyarországon a nagyiparra való kifejlődés minden természeti feltételével bír. Mindazonáltal eddig még nem mutat nagy előmenetelt. — A vasiparnál meg kell különböztetni a vas és aczél előállítását, és annak kész iparcikkékké való feldolgozását, mely utóbbi szorosabb értelemben nevezhető vasiparnak.

A vastermelés — noha az utóbbi években, a nagyon kedvező üzleti conjuncturák hatása alatt, nagy előmenetelt tett, — még sem tudott a növekedő szükséglettel egyenlípést tartani, ami világosan kiderül az 1868—71-iki behozatali és kiviteli kimutatásokból. A nyers és régi törött vas, valamint a dolgozott vas és aczél behozatala és kivitele ezerekre kikerítve, következő összegeket mutat:

	behozatal ezer forint	kivitel ezer forint	behozatal több. ezer forint
1868.	3,099	2,097	1,002.
1869.	3,042	1,889	1,153.
1870.	2,492	1,796	696.
1871.	3,736	1,835	1,901.

Eszerint míg 1868-ban a behozatal többlete csak körülbelül 1 millió frt értéket tett, 1871-ben e többlet majdnem 2 millióra emelkedett.

A jelenlegi közös vámtariffa szerint a vasra nézve még meglehetősen magas védvámok állanak fenn. Nyers vasra ugyanis mázsánkint (sporco) 25 kr., dolgozott vasra nézve (netto) 1 frt 25 krtól 4 frtig terjedő vám van szabva. Ha e

vám a magyar határszéleken szedetnék, ez elég, sőt felesleges védelmet nyújtana a magyar vastermelésnek; de amint a dolgok jelenleg állanak — miután Magyarországnak leg-erősebb versenytársa az osztrák vasipar, — védelemről tulajdonkép nincs szó, sőt emez osztrák érdekekben alkalmazott védvám annyiban káros, amennyiben a külföldi, főleg angol, belga és németországi olcsó vasat, vas- és aczélalkatrészeket stb., melyekre iparunknak és mezőgazdaságunknak nagy szüksége van, szerfelett megdrágítja.

Ha vámterületünk el lesz különítve, az összes vasvámokat egészen úgy szabályozhatjuk, amint azt vasiparunk és összes termelésünk érdeke kívánatossá teszi. Ugy véljük, hogy az oly vám, mely körülbelül a különféle vasnemek értéke 5°/_o-ának felelne meg, de amely épugy a külföldi, mint az osztrák eredetű vasat egyenlőn érné, jóval nagyobb védelmet nyújtana a magyar vastermelésnek, mint közös terület mellett a jelenlegi védvám, s másfelől az összes ipar és mezőgazdaság érdekeit is inkább kielégítené.

Egyébiránt vastermelésünk kifejlődésének főakadálya nem a jelenlegi vasvámok rendszerében, hanem — azon általános okokon kívül, melyek a belföldi ipar fejlődését gátolják — főleg abban rejlik, hogy a termelt vasnak nincs elegendő fogyasztója az országban, nincs elég terjedelmű oly iparunk, mely a nyers vagy dolgozott vasat valóságos iparcikké elkészítené, nincs szorosabb értelemben vett vasiparunk. Innen van, hogy a Magyarországban termelt vas és aczél egy része is Ausztriába főleg Bécsbe vitetik, hogy ott különféle lakatos-, kovács-, szerkovács-, lánczkovács-munkákká stb. feldolgoztassék, s aztán jóval megdrágítva ismét visszaszállíttassék. — Ha ezen bajt a vámterület elkülönítése és az azzal kapcsolatos közgazdasági reformok által elhárítanunk sikerül, a magyar vastermelésnek is nagy szolgálatot teszünk, mert közelebb hozzuk hozzá az eladási piacot, állandóbb és biztosabb vevőt szerzünk termelvényeinek.

A szorosabb értelemben vett vasipar termelőképességének az ország szükségletéhez való arányát élesen szembe-tünteti a közelebbi évek behozatali és kiviteli kimutatása. Eltekintve 1868-tól, mely évről a vas- és aczélárúk, a vasuti

felszerelési tárgyakkal együtt vannak kimutatva, a behozatal és kivitel ezerekre kikerekítve tett:

	behozatal ezer frt	kivitel ezer frt	behoz. több. ezer frt
1869-ben	31,629	3,558	28,071
1870 „	25,026	8,041	16,985
1871 „	31,086	5,787	25,299

Három év alatt tehát 70 millió értékkel több vas- és aczélárú hozatott be külföldről, mint a mennyi kivittetett, ami évi átlag gyanánt mintegy 23 millió frt értéket jelent. Ebből az látszik, hogy hazánkban a vas- és aczélárú k termelése még távolról sem képes a szükséglet fedezésére elegendő árút előállítani, hogy tehát ahazai vasipar termelvényeinek még igen sok fogyasztója volna, ha azokat ez ipar kielégíteni tudná. Fentebb ismét azt láttuk, hogy a vastermelés emelkedésének épen az képezi egyik főakadályát, hogy itthon a vasnak nincs elegendő fogyasztója. Végül, aki a hazai vasipar viszonyait figyelemre méltatni jónak látja, igen könnyen meggyőződhetik arról is, hogy a létező vasiparos telepek és általában a vaskézművés-ség siralmas állapotban van, és fokról fokra hanyatlik. (Kivételt képez némileg a fővárosi építő lakatosság, építő bádoggosság stb., szóval azon iparágak, melyek nincsenek nagyon kitéve az idegen versenynek.) — Ezen három feltűnő tény mind arra mutat, hogy hazai vasiparunk (nem a vastermelő, hanem a vassfeldolgozó ipart értjük) nem versenyképes, és versenyképességét mindjobban elvesziti. — És valóban ha a viszonyokat közelebbről vesszük szemügyre, nyomról nyomra azon okokat találjuk, melyeket az előbbi fejezetben iparunk versenyképtelenségeinek általános okaiul kitüntet-tük: azt találjuk, hogy névszerint Ausztria vasipara olcsó és amortizált tőke tekintetében, olcsó és gyakorlott munkások tekintetében, sőt a bevásárlási piac tekintetében is kedvezőbb helyzetben van hazánknál, amennyiben — mint láttuk — a magyar vas is a bécsi piacra törekszik.

Az általunk javasolt vám- és adórendszer életbeléptetése, mindezen bajokat teljesen ellensúlyozná. A különféle vaskézműzetek, például lakatos-, kovács-, szerkovács-, bádoggosipar és más iparágak jövedelmezősége az adóleszállítás

és a 10%-os vámnak megfelelő jutalom által nagyban emelkednék; ez egyrészt számos vasmunkást vonna be hazánkba, sőt önálló iparosokat is, kik természetesen tökélet is hoznak magukkal; a vasárúk termelése gyorsan emelkednék s mihamar jó és biztos vevőjévé válnék a vastermelő telepeknek: így azután mihamar kiegészülne a „termelési és fogyasztási kör“, melynek ma épen középkapcsa a vasnak kész iparczikké való feldolgozása hiányzik; el volna háritva azon nagyon káros szabálytalanság, hogy míg vasiparosaink és vasiparos munkásaink alig tudnak megélni és jólétben napról napra sülyednek, a Magyarországnak termelt csekély mennyiségű nyers vas egy részét is feldolgozás végett Ausztriába kell kivinnünk, hogy ott kész iparczikkékké feldolgoztassék s aztán tízszeres áron hazánkba visszahozassék.

Eshetőlegesen félreértések elkerülése végett megjegyzendőnek véljük, hogy az osztrák vasipar ellenében emelt vámunk még korántsem vonja maga után azon következményt, hogy a vasárúk általában megdrágulnának, mert hisz a vasárúk igen nagy részét, főleg a finom vas- és aczélczikkeket, ipari szerszámokat, gépeket és gépalkatrészeket stb., melyeknek gyártására iparunk egyelőre még nem igen képes, s melyekre termelésünk emelésére nagy szükségünk van, ma is nem annyira Ausztriából, mint inkább Angliából, Belgiumból és Németországból hozzuk be, (vagy nagyobb előnnyel hozhatnók be, ha az osztrák védvám ezt nem akadályozná), s ezektől jelenleg is magas vám szedetik (netto mázsánként 4 frttól 15 frtig), magasabb vám, mint aminő az általunk javasolt tarifa szerint szedendő volna. — Ezek tehát nem drágulnának meg, sőt inkább olcsóbbá lennének.

Az **üvegipar**, noha eddig még nem képvisel nagy értéket, annyiban figyelmet érdemel Magyarország szempontjából, amennyiben hazánk lenne hivatva az egész dunai alvidéket fűvott üveggel ellátni. Jelenlegi üveggyáraink előhaladást tettek ugyan a gyártmány tisztasága tekintetében, de az európaszerte mutatkozó haladás mellett mégis elmaradtak. A nagyobb táblaüveg az üveg 10%-os vámjára daczára majdnem kizárólag külföldi országokból, névszerint Belgiumból hozatik be Magyarországra; a fűvott üveg főleg Cseh- és Morvaországból. Az általunk javasolt vám- és adóreform

életbelépte esetén, számos cseh és morva gyáros előrelátólag indítatva fogja magát érezni hazánkba letelepedni, sok tőkét és munkaerőt hozván magával, s az üvegipar itt nagy lendületet veend, mely a belföldi gyárakat is gyorsabb előhaladásra fogja ösztönözni.

Az eddig elsorolt iparágak Magyarorszáiban már eddig is fontos szerepet játszanak, most még egy oly iparcsoportról kell szólnunk, mely minden nemzetre nézve legnagyobb fontossággal bír, s melyben hazánk még nagyon hátra van: ez a **szövő-fonó ipar**. — A szőtt-kötött árúk behozatalát és kivitelét 1868-tól 1871-ig a következő számok mutatják:

	behozatal ezer frt	kivitel ezer frt	beh. több ezer frt
1868.	104,776	15,782	88,994
1869.	134,292	20,146	114,146
1870.	100,960	40,890	60,070
1871.	137,140	22,134	115,006.

Négy év alatt tehát ezen egy iparcsoport készítményeiből mintegy 378 millió frt értékűvel több hozatott be, mint kivetetett. Egyébiránt a kivitelnek igen tetemes része nem saját gyártmányainkból került ki, hanem egyszerűen visszavitele a külföldről, nevezetesen Ausztriából behozott és itt el nem kelt árúknak. — És, a mi legsajnosabb, a behozatal legnagyobb emelkedést mutat azon árúknak, melyeknek előállítására hazánk némileg kedvezőbb iparviszonyok közt egészen képes lehetne: a gyapjúárúknak és öltönyök, divat- és pipere-árúknak; amazok behozatala 14.918,195 frtról (1868-ban), 23.013,480 forintra (1871-ben) emelkedett; emezeké 41.692,178 frtról 65.915,700 frtra. — Ez arról tanuskodik, hogy az ily czikkek iránti szükséglet növekedésével sem a posztóipar, sem a ruházati ipar nem tart egyenlípést, sőt inkább hanyatlásnak indult ez is, mint hazánkban majdnem minden más iparág.

Az általunk javasolt vám- és adóreform ez egész iparcsoportot, talán a pamut- és selyemipar kivételével, azonnal versenyképessé teendi; a hazai gyapjura támaszkodó posztóipar mindenesetre igen gyors lendületet veend, hasonlóképp a kész öltönyök, divat- és pipere-árúk készítése, mely a kézműipar köréhez tartozik.

A többi iparágakról, melyek nem annyira a gyártásnak, mint inkább a kézműiparnak tárgyait képezik, legyen elég röviden annyit megjegyezni, hogy azokban hazánk eddig még nem vesztette el versenyképességét; sőt egyes ágakban hazánk a nagy verseny daczára évről évre szép előmenetelleket tesz, például a faipar és bőripar egyes ágaiban. Azonban a versenyzés ezekben is napról napra nehezebbé válik, és pedig főleg azon oknál fogva, hogy főversenytársunk a bécsi és általában az ausztriai ipar a szükséges félgyártmányok és más segédszerek tekintetében előnyben van, közelebb érvén ezek főemporiumát, a bécsi piacot. Ez előny egymaga is elegendő arra, hogy emez iparok üzelmét Bécsben jövedelmezőbbé tegye, mint aminő például Budapesten. A nagyobb jövedelmezőség azután a jobb munkaerőket és számos önálló iparost is Bécsbe von, s így Bécs túlsúlya napról napra érezhetőbbé lesz.

Az általunk javasolt vám- és adórendszer e viszonyt tökéletesen megfordítja. Azon kézművességek, melyek Magyarország fogyasztására támaszkodnak, sokkal nagyobb előnyben fognak részesülni, ha itt bent lesznek megtelepedve, mint ha Bécsből akarnak importálni: ennél fogva a telepédési áramlat ellenkező irányt veendő, s néhány év alatt Magyarország ismét önmaga lesz képes magát kézműárúkkal ellátni; — sőt nevezetes kivitelre tarthatunk számot Szerbia, Románia és általában Kelet felé.

XVIII. FEJEZET.

Nemzetgazdasági hatás. Fogyasztási viszonyok, általános vagyonosodás.

Láttuk, hogy a javasolt vám- és adóreform a hazai termelők minden osztályára nézve, a mezőgazdára, iparosra és kereskedőre nézve hasonlithatlanul nagyobb előnyöket nyújt, mint a jelenlegi vámközösség s az azzal kapcsolatos ferde közgazdaság. Most még csak az a kérdés: miképen fognak alakulni a fogyasztási viszonyok; mert — mondhatná valaki — mit ér a termelésnél mutat-

kozó előny, ha ezt a fogyasztásnál mutatkozó hátrány ellensúlyozza!

Ez ellenvetésre ugyan azt lehetne mondani, hogy a nemzetgazdaságban minden fogyasztó egyszersmind termelő is; ha tehát ki van mutatva, hogy minden termelő vagy legalább a termelők fő osztályainak mindegyike kedvezőbb helyzetben lesz, azáltal az is ki van mutatva, hogy a megélhetés általában könnyebb lesz, azaz a fogyasztási viszonyok is kedvezőbbre fognak alakulni.

Azonban e felelet talán nem fog mindenkit kielégíteni, ezért szükségesnek látjuk ezen pontra még egy futó tekintetet vetni.

A fogyasztási vagyis a szükségleti tárgyak következő négy főcsoportra oszthatók:

- 1) élelmi szerek,
- 2) lakás,
- 3) ruházat és más használati tárgyak,
- 4) fényűzési és élvezeti tárgyak.

Az első pillanatra felötlik, hogy az általunk javasolt vám- és adóreform az élelmi szereknek és lakásnak inkább olcsóbbá tételét, mint drágítását vonja maga után; legalább mindaddig, míg az ipar fejlődése nyomán a nemzetgazdaság nagy előmenetelt nem tesz s a vagyonosság nagy mérveket nem ölt, s azzal a nyersanyagokat általában értékesebbé nem teszi.... Olcsóbbá lehetnek az élelmi szerek és a lakások azért, mivel ezek egészen a beltermelésnek tárgyai, már pedig az általunk javasolt vám- és adóreform épen a beltermelésnek nyújt könnyebbitést, és könnyebb, olcsóbb termelés mellett a termelvények is nagyon természetesen olcsóbban adhatók.

Ami a ruházatot és más használati tárgyakat illeti, első pillanatra talán azt lehetne vélni, hogy ezek vámrendszerünk mellett lényegesen megdrágulnának.... Azonban ez sem áll egészen. Mindazon külföldi cikkek, melyek a jelenlegi közös vámtarifa értelmében olyanforma magas vámmal vannak terhelve, aminőt ezekre nézve mi javaslunk (átlag 10%) s melyek e jelenleg is fennálló vám daczára a magyar piacokon az osztrák gyártmányokkal szemben versenyezni képesek, semmivel sem fognak megdrágulni, mert az ily cikkekre nézve a világpiaczi árak irányadók, és e világ-

piaczi árak a belföldön csak a vám által módosulnak, ezen vámot pedig most is megfizetik a külföldi czikkek, csak-hogy nem a magyar kincstárba, hanem a közös kincstárba; a különbség csak az leendő, hogy azontúl a vámbevétel a magyar kincstárba fog folyni. Ami különösen az ilyenmő osztrák czikkeket illeti, ezek, ha Magyarországon az angol, belga, francia és német czikkekkal versenyezni akarnak, kénytelenek lesznek az általuk fizetendő vámmal együtt az ár azon niveaujára leszállani, mely az angol, belga, francia vagy német árúknak a magyar árúkkal való verseny folytán meg fog állapotni: ellenkező esetben nem lesz vevőjük. Előre látható, hogy némely osztrák ipartelep, mely főleg Magyarország számára dolgozik, e versenyt nem fogja itt benn megállhatni, de abból nem az következik majd, hogy a kérdéses czikkek ára feljebb menne, hanem az, hogy sok cseh, morva és bécsi gyáros indítatva fogja magát érezni Felső-Magyarországra vagy Budapestre telepenni, — magával hozván tetemes tőkét, és maga után vonván számos munkaerőt.

Máskép áll természetesen a dolog azon czikkekre nézve, melyekre jelenleg alacsonyabb vám van vetve, mint aminő javaslatunk értelmében kivettetnék. — Az ily czikkek, amennyiben azokkal bennünket ma főleg Ausztria lát el, s jövőben is Ausztriának kellene ellátni, a magasabb vámtétel tolytán némileg megdrágulnának. Hasonlókép megdrágulnának a vámtétel összegével azon czikkek is, melyekben a kül-államok Ausztriával nem versenyezhetnek, melyek ugy szolván Ausztriának specialitásait képezik.

Ha a behozatali jegyzékeken végig megyünk, azt látjuk, hogy ezen elvileg két kategoriába eső czikkek gyakorlatilag véve ugyanazok; vagyis Ausztria épen azon czikkeken legerősebb, melyekre legalacsonyabb vám van vetve. Ilyenek főleg az ugynevezett apró árú, díszmő-árú és más csecsebecsék, továbbá apró bőrárú, csont-, tajték- és egyéb apró-árú. Ezek az értékhez arányitva legkevésbé vannak megterhelve (1—2—3% kal), és egyszersmind Ausztria specialitásait képezik. Ezek tehát némileg megdrágulnának, átlag mintegy 5—7%-kal vagy a finomabbak legfeljebb 10 százalékkal. — Azonban azt hisszük, hogy ezen megdrágulás sem a megélhetést nem tenné nehezebbé, sem a termelés

emelkedését nem akadályozná, mivel épen ezen árúk már félig-meddig fényüzési cikkek, melyek mint ilyenek a jövedelem feleslegéből szoktak megszereztetni.

Ami végre a valóságos fényüzési tárgyakat illeti, ezek ára előreláthatólag némileg emelkedni fog; de ez emelkedés először is nem lesz tetemes, nem lesz elviselhetetlen, mert ha ma valamely fényüzési cikk például 100 frt, és a magasabb vám által például 105 vagy 110 frtra emelkedik, ezt a nemzetgazdaság mint ilyen nem érzi meg, de nem igen érzi meg a fogyasztó vagy vevő sem. Az ily cikkeket ugy is csak a jövedelmi feleslegből volna szabad vásárolni, akinek pedig jövedelmi feleslege van, annál néhány százalék nem tesz különbséget. — Ennyiben tehát vámrendszerünk nem hatna károsan, sőt előnyösen, amennyiben épen azon nagy felesleges jövedelmeket, melyeket jelenlegi adórendszerünk mellett nem vagyunk képesek az egyenlő teherviselésbe bevinni, ez uton könnyen és biztosan meg lehetne adóztatni.

A fényüzési cikkekre vetett magasabb vám épügy, mint az osztrák apró-árúkra eső vám, eszerint luxus-adó jellemével bír, és mint ilyen ítélendő meg. Ép ily luxus adó az élvezeti cikkekre, például gyarmati árúkra, külföldi italokra és ételekre vetett vám is; de ez utóbbi lényeges változást nem szenvedne, miután eme cikkek ma is igen tetemes, az értéknek egész 50, sőt 100%-áig menő vám által vannak terhelve.

Az elmondottakból az látható, hogy vámrendszerünk által a megélhetési viszonyok egyáltalában nem szenvednének hátrányos átalakulást: csupán a külföldi fényüzési tárgyak esnének magasabb megvámolás alá, s ezért csupán ezek drágulnának meg némileg.

És ez oly eredmény, mely nemcsak hogy nem káros, hanem közgazdasági szempontból nagy előny. Az általunk javasolt vámreformnak épen ez képezi egyik legjótékonyabb hatását.

Fejtegetéseink folyamában több ízben kiemeltük, hogy közgazdaságunk bajainak legvégső kutfeje az, hogy kevesebbet termelünk, mint kellene és többet fogyasztunk, mint kellene. Ha bajainkból ki akarunk épülni, ha azt akarjuk, hogy termelésünk évről évre feleslegget mutas-

son, és e felesleg tökéssítessék, s a termelés kiterjesztésére fordítassék, ahelyett hogy egyszer mindenkorra felemésztessék: akkor a fogyasztást lehetőleg meg kell szorítanunk, de meg kell szorítanunk anélkül, hogy termelésünk is megszorítassék; meg kell szorítanunk oly cikkekknél, melyeknél az nem vonja maguk után sem a munkaerő csökkenését, sem a tőkék elvonulását, melyeknél az semmi belföldi munkaerőt és tőkét nem kárhoztat szünetelésre, egy szóval, melyeknél a fogyasztás csökkenése nem vonja maga után a termelés csökkenését; és épen ily cikkek a külföldi luxus-cikkek és csecsebecsék.

Ha az ily cikkek a magasabb vámadó következtében némileg megdrágulnak, akkor azok fogyasztása előreláthatólag némileg csökkenni fog. Ez azután kettős előnnyel jár: először egy bizonyos mennyiségű tőke, mely különben felemésztetett volna, megmarad, és egyik vagy másik alakban tökesítettik és a beltermelést emeli; — másodsor a külkereskedelmi mérleg, melynek passivitása ránk nézve végzetessé vált, javul; mert a megkimélt összegnek megfelelő pénz, mely különben külföldre folyt volna, bent marad, és a belforgalmat élénkíti, s így ismét a beltermelés emelésére hat.

Ha — mint fentebb, a javaslatunk értelmében remélhető vámjövödelem kiszámításánál feltettük, — a vámreform folytán az iparcikkek behozatala 12—14%-kal megcsökkenne, ez mintegy 40, sőt 50 millió frnyi érték megkimélt jelentene: azaz 40—50 millió frt, mely most hiábavalóságokra elpazaroltatik, egyik vagy másik alakban megmaradna a magyar termelők tulajdonában; a magyar nemzetgazdaság tehát ennyivel gazdagabb lenne. De ez még csak az egyik előny: a másik előny az, hogy ennyivel kevesebb pénz folyván külföldre, ez összeg itt benn marad, s annak visszahozatalára nem kell különféle hitelműveletekhez fordulni.

És ezzel át is térhetünk azon általános nemzetgazdasági előnyök összefoglalására, melyeket a javasolt vám- és adóreformtól bizton várhatunk. Ez előnyök oly szembenünök, hogy azokat egészen elégséges néhány „jelszóval“ praecisirozni.

Ki volt mutatva, hogy mezőgazdaságunk a javasolt vám- és adóreform hatása alatt rövid időn megkétszerezheti

termelését és jövedelmezőségét; ki volt mutatva, hogy az iparnak a javasolt rendszer alatt gyors és erőteljes lendületet kell venni; eszerint a termelés mindkét főága, melyek ma halálos pangásnak indultak, és a reménytelenség csüggedésével néznek a még sanyarúbb jövő felé: gyors és élet-erős tevékenységnek fognak indulni. — Aki a közgazdasági élet organikus összefüggését ismeri, ebből könnyen következtetheti a további eredményeket is. Ha a termelés emelkedik, az árúforgalomnak is emelkedni kell, ez természetesen a kereskedést is élénkíti és jövedelmezővé teszi, de másfelől a vasutak üzletére is előnyösen hat. A vasutak, melyek üzleti pangás mellett csak gyér szállítmányokkal bírnak, az üzlet lendületes fejlődése esetében szintén jó keresetnek örvendenek; — s ezáltal a fizetendő állami garantiák is csökkennek. — Mindezeknek végeredménye fokozott termelés és gyarapodó jólét.

De a fogyasztás irányában is kedvező eredmények várhatók. Ki volt mutatva, hogy az ajánlott vám- és adóreform a hiába való fogyasztás megszorítására is hat, és megakasztja a pénznek és forgó tőkének külföldre özönlését: ezáltal előmozdítja a tőkeképződést annak minden előnyeivel. Ki volt mutatva továbbá, hogy vámrendszerünk Budapestre központositja hazánk árúforgalmát és azzal együtt pénzforgalmát, és előmozdítja az iparosoknak és munkásoknak hazánkba telepedését; ez szintén növeli az ország tőkéjét, s ily módon elhárítja vagy ellensúlyozza azon végzetes bajt, mely a pénznek külföldre özönléséből ered.

Mindezt összefoglalva tehát azt mondhatni, hogy az ajánlott vám- és adóreform az ország nemzetgazdaságának minden ágaira nézve csak előnyös lehet: előmozdítja a termelést, megszorítja a hiábavaló fogyasztást, elősegíti a tőkeképződést s az általános nemzeti jólétet.

XIX. FEJEZET.

Átmeneti intézkedések. Ausztria netaláni ellenzése. Zárszó.

Ha azt látjuk, hogy Magyarország a jelenlegi vámközösség utján lépésről lépésre gyorsuló sietséggel ragadtatik

a pénzügyi és nemzetgazdasági romlás felé; ha másfelől azt látjuk, hogy a vámterület elkülönítése, és a külön területen folytatandó czélszerű közigazdasági politika pénzügyeink rendbehozatalára s nemzetgazdaságunk felvirágoztatására minden szükséges eszközt kezünkbe ad: a választás az egységes és külön terület között nem lehet nehéz.

Egy oly nagy horderejű és a közigazdasági élet minden ágát mélyen átalakító reform azonban nem vihető keresztül minden további előkészület nélkül, és nem léptethető életbe egy pillanat alatt. Már csak azért sem lehetséges ez, mivel az ország ez ügyben bizonyos szerződési kötelezettségek alatt áll. Ausztriával szemben ugyan az ország tökéletesen fentartotta cselekvési szabadságát az 1867-ik XVI. t. czikk XXII. fejezetében. De ezenkívül elismerte a magyar állam az Ausztria által azelőtt kötött vám- és kereskedelmi szerződések érvényét, sőt 1867 óta maga is több szerződést kötött.

Ezek fennállóknak tekintendők és egyoldalulag meg nem változtathatók. Miután Ausztriával egy fejedelem alatt élünk, s a birodalom másik felével különben is számos érdek által össze vagyunk kapcsolva, s e kapcsolatot lazítani nem kívánatos: egyáltalában nem tartanók megengedhetőnek, hogy Ausztria irányában bármely tekintetben is merevebb vámkorlátok által lennénk elválasztva, mint valamely külállam irányában; nevezetesen nem tartanók sem helyesnek, sem méltányosnak, hogy Ausztria irányában bármely áru magasabban lenne megvámolva mint a külföld irányában.

A fentebb néhány fővonással vázolt vámtariffa tehát csak akkor lenne egész következetességgel életbeléptetendő, ha azt a külállamokkal kötött szerződések megengedik. E végett alkudozásokba kellene bocsátkozni a szerződéses államokkal a tariffa módosítása végett. Ha ez keresztül vihető nem lenne, be kellene várni a szerződések lejártát, s minden egyes szerződés lejártakor, lépésről lépésre kellene közeliíteni az általunk javasolt tariffa felé. Időközben a jelenlegi osztrák tariffa tételei képeznék ránk nézve a szedhető vámok maximumát; e maximumon belül azonban időközben is életbe lehetne léptetni mindazon módosításokat, melyeket a tariffára nézve az általunk javasolt elvek maguk után vonnak. — Ez néhány millióval talán csökkentené a fentebb

kiszámított vámbevételt, de egyébként semmi nehézséget nem okozna.

Most még csupán egy kérdésre kell felelnünk: mitevő lenne az ország, ha Ausztria a vámterület elkülönítését és a tőle behozott czikkek megvámolását ellenezné, s emiatt ugynevezett vámháborút indítana?

Erre nézve mindenek előtt azt kell megjegyeznünk, hogy Ausztriának nincs joga Magyarország vámügyének önálló rendezését ellenezni. A vám- és kereskedelmi szövetség XXII-ik czikke értelmében mindkét fél teljesen fentartotta abbéli jogát, hogy bizonyos határidőknek és alkudozási és felmondási módozatoknak megtartása mellett, önállóan rendezze vámügyét.

De nem is áll Ausztriának érdekében a rendezést ellenezni. Ki volt mutatva, hogy a vámközösség mellett Magyarország pénzügye és nemzetgazdasága menthetetlenül oly bonyodalmakba ragadtatik, melyeknek vége nem lehet más, mint a magyar állam pénzügyi bukása. Ausztriánan érdekében áll, hogy ez meg ne történjék; hogy a magyar állam fizetőképességét el ne veszítse; mert ha a fizetőképtelenség esete beáll, ezt mindenekelőtt Ausztria fogja megérzeni, miután Magyarország nem lesz képes az államadóssági járulékot fizetni, nem lesz képes a közös költségekhez oly mértékben járulni, mint azt a kiegyezési szerződés kívánja. Ezeknél fogva bizton várható, hogy vám- és adóreformunk, melynek czélja csupán pénzügyeink rendbehozatala és nemzetgazdaságunk emelése, s mely ugyszólván kényszerhelyzetünk szükségparancsolta követelménye, ellenzésre találni nem fog.

De feltevéen — mit feltételezni alig lehet — hogy Ausztria makacson fogna ragaszkodni a vámterület egységéhez, s a neki ezáltal Magyarország fölött biztosított ipari túlsúlyhoz; s hogysesem arról jószerűen lemondjon, inkább képes volna saját jól felfogott érdekeinek mellözésével, ellenségeskedéseket kezdeni, s ugynevezett repressaliákkal élni Magyarország irányában; — quid tunc?

Mi, megvalljuk, ez eshetőséggel szemben is legnagyobb nyugalommal néznénk a jövő elé.

Amint a viszonyok jelenleg állanak, Ausztria legfeljebb azon repressaliát alkalmazhatja, hogy a magyar nyerstermé-

nyekre vámot vet. Ettől azonban Magyarországnak egyáltalában nincs oka tartani... Tegyük fel, hogy Ausztria megvámolja a magyar búzát. Mi lesz ennek eredménye? Legelsőbbben is az, hogy Bécs, mely újabb időben nevezetes búzapiaczczá kezdett válni, egy pillanat alatt elveszti a magyar buza kiviteli közvetítését. Ez magától érthetőleg csak Budapestnek válnék előnyére. — De ez nem elég. A buza megvámolása által Ausztria saját területén megdrágítja az élelmi szereket, s azzal együtt a munkabért, s végelemzésben az összes termelést: az osztrák ipar, mely eddig is főleg olcsóbb élelmi szereik következtében versenyezhetett a német, angol, francia és belgiumi iparral (már amiben versenyezhetett), versenyképességét azonnal elveszti: nevezetesen elveszti azt Magyarország piacain. Ennek további következménye okvetlenül az lesz, hogy az osztrák ipar tömegesen fog áttelepedni Magyarországra. Tehát ez is csak Magyarországnak válnék előnyére.

Amit a búzáról mondtunk, ugyanaz áll a husról, zsírról, gyapjuról és bármi más nyersanyagról.

Azt mondhatná erre valaki, hogy Ausztriában a magyar élelmiszerekre és nyersanyagokra vetett vám nem drágítaná meg azok árát, mert Ausztria, Oroszország és az aldunai tartományokból ép oly jól elláthatná magát ily cikkekkel mint Magyarországból. Ez merőben téves nézet: az oroszországi nyersanyagok vagy Németországon, vagy Galicián, vagy Trieszten keresztül hozhatók be. Mindhárom uton a behozatal pld. Bécsig jóval drágább, mint amibe a jelenlegi magyar nyersanyagok kerülnek. — Hogy a választott példánál a búzánál maradjunk: az orosz buza csak akkor jöhet pld. Stettinből vagy Oderbergből Bécsbe, ha a bécsi árak annyival magasabbak a stettinieknél vagy oderbergieknél, amennyibe a szállítás Stettintől vagy Oderbergtől Bécsig kerül. Eddig a magyar buza, köztudomás szerint, többnyire Bécsen át szállítottatott Oderberg és Stettin felé; tehát a bécsi árak ennyivel alacsonyabbak voltak... Ami a Trieszt felől való ellátást illeti, az igen nagy nehézségekbe ütközik a semerengi vasut költséges üzelménél fogva. Ez uton Bécs mindenestre ép oly drágán volna élelmezhető mint bármely svájci város.

Egyébiránt a magyar buza bármily intézkedés által még

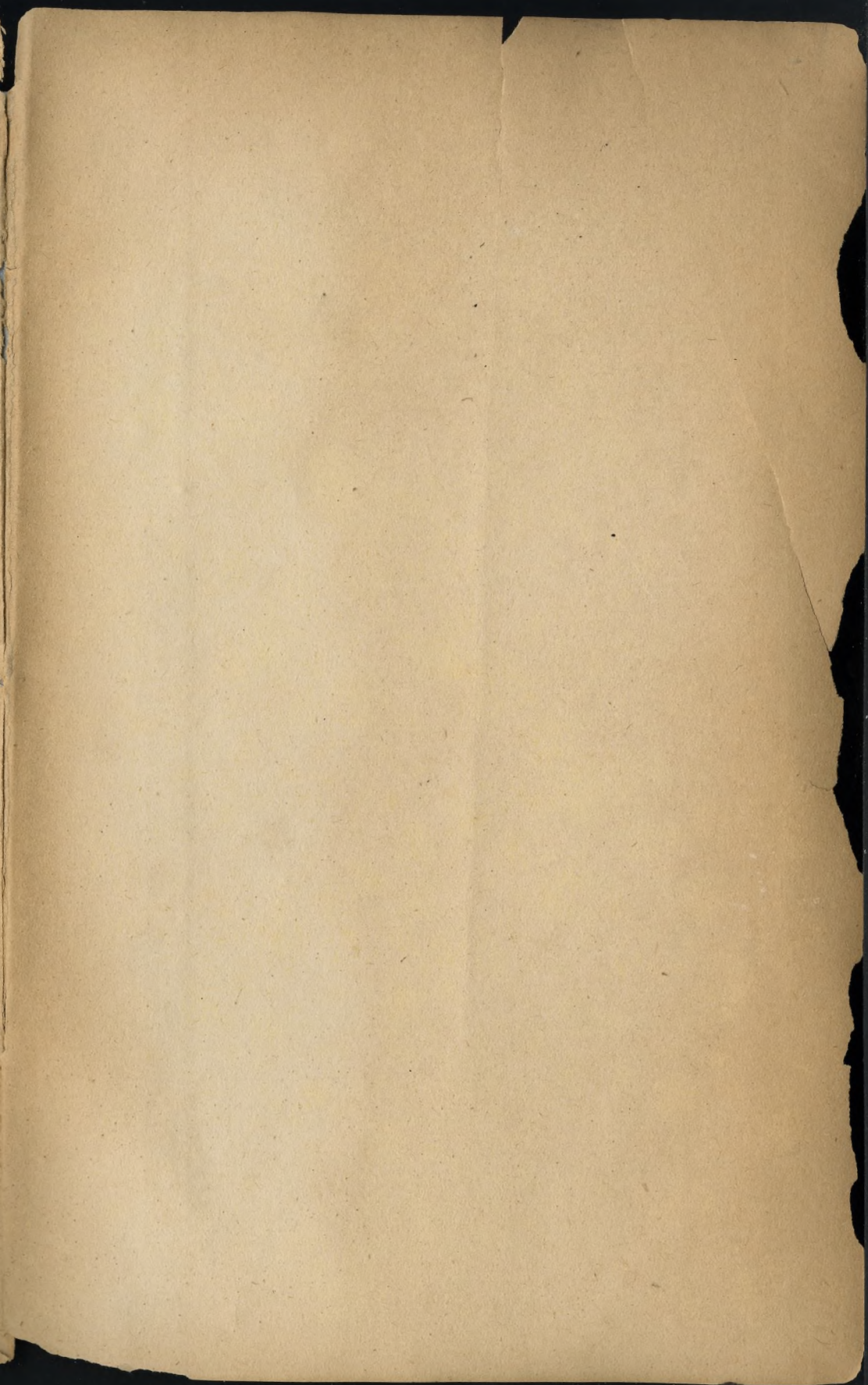
sem szorulna le az osztrák piacokról: csupán az történnék, hogy azt kivinnék először Oderberg felé, s aztán a cseh határon ismét bevinnék Ausztriába; vagy kivinnék Fiume felé és bevinnék Trieszt felé, s e szép kerülők árát az osztrák fogyasztó fizetné meg.

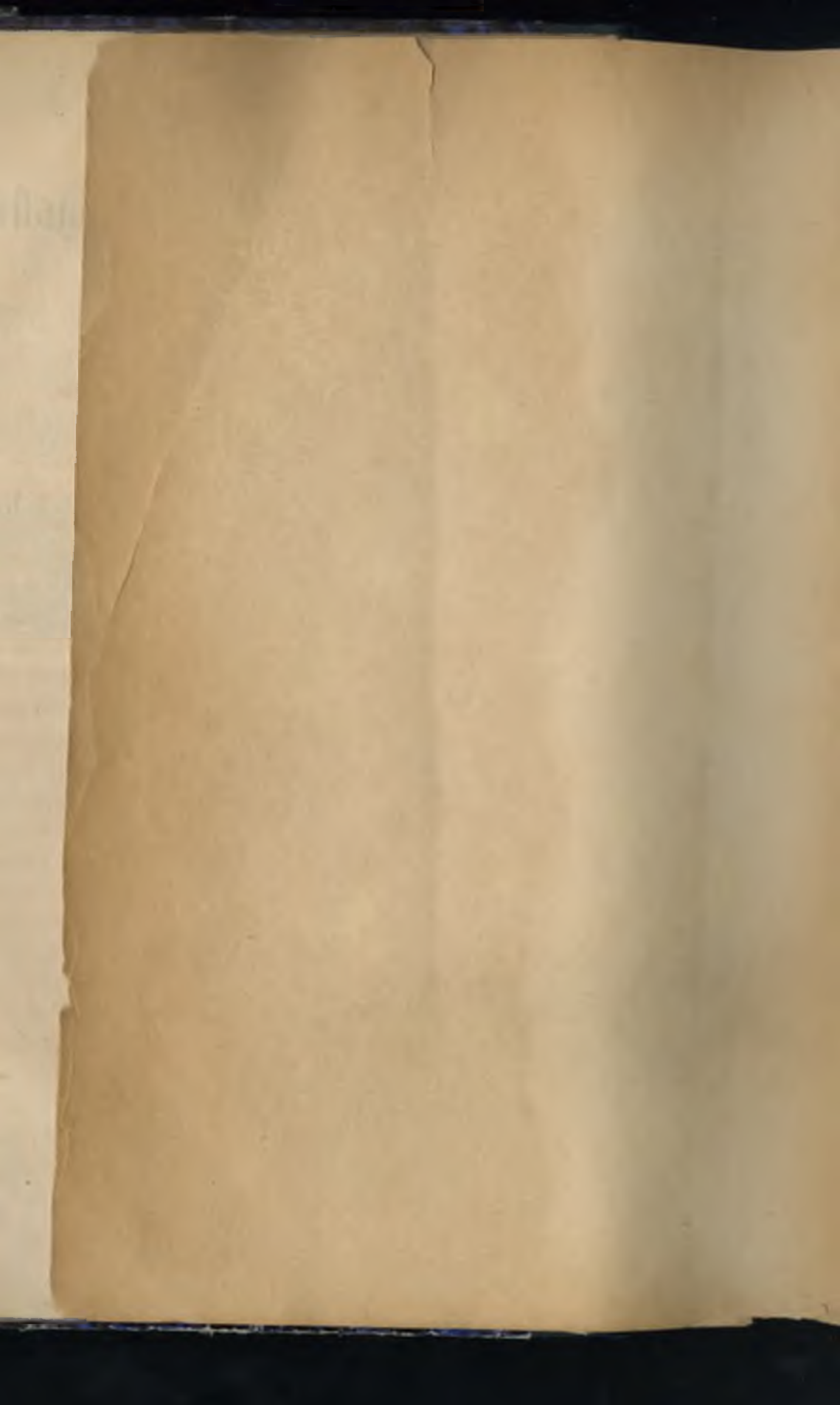
Eszerint a magyar nyersanyagok megvámolása Ausztria részéről oly rendszabálynak tűnik fel, mely mindenkép csak Ausztria kárára ütne ki, s azonkívül Magyarország kereskedelmi és ipari függetlenítését csak annál inkább gyorsítaná.

Hanem ha Ausztria ezt figyelemre nem méltatná és ellenséges indulattól elragadtatva mindenképen csak ártani akarna Magyarországnak, s a vámrepressaliák kétélű fegyverét használni nem áttallaná: Magyarország ezzel szemben még egy más lépést tehet, mely Ausztria iparára nézve végzetes lehet: t. i. magasabb vámmal terhelheti az osztrák iparczikkeket a külföldiekénél, s ez által azokat hazánkból teljesen kiszoríthatja. Ugy hiszszük, hogy Ausztria belátása és testvéri indulata nem hagyhatja a dolgot ennyire menni, mert bizonyára százszor többet veszítene általa, mint amennyit nekünk, nyersanyagtermelő államnak, árthatna.

Ezeknél fogva Ausztria repressaliáitól nincs mit tartanunk. De, megvalljuk, mégis nagyon sajnálnók, ha Ausztria ellenséges indulattal fogná fel a javaslott vám- és adóreformot, melyre Magyarországot nem az ellenségeskedés, hanem az ő érdekében is fekvő önfentartás készti. Sajnálnók, mert a monarchia két fele közötti testvéri összetartozandóságot, egymás érdekeinek kölcsönös méltánylását és előmozdítását a jelen körülmények közt culturalis követelménynek tartjuk: mert meg vagyunk győződve, hogy a kettős birodalom népeinek anyagi és szellemi előmenetét nem az egymás iránti küzdelem és monopolistikus elnyomás, hanem a békés egyetértés útján lehet legbiztosabban elérni.

Dr BALLAGI GÉZA.

2002

2012

